

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДАБІЖА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 343.13:355.271(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
УКЛАДЕННЯ І ЗАТВЕРДЖЕННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ
ВИНУВАТОСТІ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВООПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ
НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

спеціальність 081 – Право

галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.А. Дабіжа

Науковий керівник – Аленін Юрій Павлович,
доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2026

АНОТАЦІЯ

Дабіжжа О.А. Укладення і затвердження угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2026.

Дисертація є першим в науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням особливостей укладення та затвердження угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.

Запропоновано всі кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби поділити на дві групи залежно від ступеня звернення до сторонніх нормативно-правових актів: 1) кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, відносно яких можна здійснити попередню кваліфікацію без звернення до сторонніх нормативно-правових актів (пропонуємо їх називати відносно бланкетні норми); 2) кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, для попередньої кваліфікації яких необхідно обов'язково звертатися до сторонніх нормативно-правових актів (пропонуємо їх називати абсолютно бланкетні норми).

Наразі на практиці існує досить серйозна плутанина з визначенням органу, якому підслідне відповідне кримінальне правопорушення. Хоча навіть у цій плутанині можна помітити певні закономірності. Тому пропонується внести зміни до ст. 216 КПК України та викласти п. 3 ч. 4 в наступній редакції: «3) проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), крім кримінальних

правопорушень, передбачених статтями 422 та 435-1 Кримінального кодексу України».

Задля уніфікації кримінального та кримінального процесуального законодавства запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 401 КК України та викласти її в наступній редакції: «1. Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів». У такий спосіб пропонується уникнути колізій, відповідно до яких до переліку кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби відносять правопорушення, які вчиняються не спеціальним суб'єктом (наприклад, образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю).

Хоча кримінальним процесуальним законодавством не визначені додаткові вимоги початку досудового розслідування відповідно до ст. 214 КПК України, проте більш детальний аналіз як відповідних нормативних положень, так і самих кримінальних проваджень вказує на те, що такі вимоги існують. Не можна стверджувати, що заяву чи повідомлення про вчинення деяких військових кримінальних правопорушень має право подавати лише уповноважена службова особа, яка в силу посади має доступ до відомостей, які вказують на вчинення кримінального правопорушення, проте аналіз окремих статей КК України змушує робити саме такий висновок. У даному випадку ключовим має бути не суб'єкт подачі заяви, а відомості, які в ній містяться і які вказують на вчинення кримінально караного діяння. Водночас такі відомості в окремих випадках можуть бути надані виключно уповноваженою особою, а тому хоча і не прямо, а опосередковано, але вимога до суб'єкта подання заяви про вчинення військового кримінального правопорушення теж існує.

Аналізуючи ст. 91 КПК України та перелік кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, були виявлені наступні особливості, які мають бути враховані стороною обвинувачення під час їхнього розслідування: 1) статус особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 2) встановлення обов'язку, який було порушено військовослужбовцем або військовозобов'язаним; 3) наявність відповідного обов'язку в особи, яка підозрюється у вчиненні військового кримінального правопорушення; 4) встановлення обставин, які дозволяють відмежувати військові від інших кримінальних правопорушень.

Суд може оцінити лише обвинувальний акт разом з наданою угодою про примирення, а не всі матеріали кримінального провадження, і лише прокурор повною мірою розуміє негативні наслідки кримінального правопорушення, у якому підозрюється чи обвинувачується військовослужбовець та чи не буде припинення кримінального провадження шляхом затвердження угоди про примирення причиною неможливості виконання завдань кримінального провадження в частині забезпечення захисту суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Тому доцільно в обов'язковому порядку залучати до укладення угод про примирення у провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби прокурора. На даний момент участь прокурора фактично зводиться до складання та (або) затвердження обвинувального акта, який разом з угодою про примирення надсилається до суду. Задля забезпечення кращого контролю за захистом публічних інтересів, вважаємо, що в укладенні угоди про примирення в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби також повинен брати участь прокурор, який має зазначити, що укладення угоди про примирення не суперечить публічних інтересам. Лише після такої вказівки прокурора (з

його особистим підписом) угода може бути підписана потерпілим та підозрюваним та передана до суду.

Наразі законодавець передбачив, що під час укладення угоди про визнання винуватості участь захисника є обов'язковою, що повинно мінімізувати ризики того, що з підозрюваним буде укладена угода у випадках, коли можливе звільнення від кримінальної відповідальності. Водночас гарантії захисту прав та законних інтересів сторони захисту в даному випадку мають бути посилені шляхом внесення подальших змін до КПК України, через що пропонується ч. 2 ст. 469 КПК України викласти в наступній редакції: «2. Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. У випадку можливості укладення угоди про визнання винуватості та звільнення особи від кримінальної відповідальності прокурор зобов'язаний насамперед роз'яснити підозрюваному право на звільнення від кримінальної відповідальності в порядку ст. 285 цього Кодексу». У такий спосіб можна буде краще гарантувати захист прав у частині забезпечення звільнення особи від кримінальної відповідальності, що є більш сприятливим для підозрюваного (обвинуваченого).

В угоді про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби мають міститися деталі співпраці лише за наявності двох обов'язкових умов: 1) така співпраця повинна стосуватися не цього, а інших кримінальних проваджень. Підозрюваний може надати додаткові відомості про вчинене ним кримінальне правопорушення і осіб, які були залучені до нього, в межах основного кримінального провадження. Проте в результаті отримання таких відомостей у слідчого та прокурора з'являється інформація або про інші кримінальні правопорушення, або про вчинення цього кримінального правопорушення іншими особами. Тому відомості, які будуть отримуватись у результаті такої співпраці, будуть застосовуватися в

інших кримінальних провадженнях, а не в основному; 2) така співпраця стосується поведінки підозрюваного (обвинуваченого) в майбутньому. Відомості, які може надати підозрюваний (обвинувачений) щодо вчинення кримінального правопорушення інших осіб, ще не були надані, а факт укладення та затвердження угоди створює обов'язок їх повідомити. Про співпрацю як підставу для призначення менш суворого покарання мова ведеться тоді, коли підозрюваний вже надав слідчому та прокурору всі відомості щодо вчиненого ним кримінального правопорушення.

Запропоновані наступні етапи укладення угоди про визнання винуватості щодо військових кримінальних правопорушень:

- 1) попередня оцінка доцільності укладення угоди про визнання винуватості;
- 2) ініціювання угоди про визнання винуватості;
- 3) залучення захисника у випадках, якщо підозрюваний його не залучив;
- 3) зустрічна оцінка доцільності укладення угоди;
- 4) повідомлення військового керівництва про можливість укладення угоди про визнання винуватості.
- 5) узгодження умови угоди про визнання винуватості сторонами;
- 6) формулювання та підписання тексту угоди про визнання винуватості;
- 7) складання обвинувального акта та надсилання його разом з підписаною сторонами угодою про визнання винуватості до суду.

У ч. 7 ст. 474 КПК України та, відповідно, в п. 1 даної частини законодавець використав формулювання – «суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону»; «умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону». Очевидно, що конструкція «цей Кодекс» означає, що мова ведеться про КПК України. Питання виникають щодо формулювання «вимоги закону». Якщо

законодавець веде мову про норми КК України, то стандартним є формулювання «закон України про кримінальну відповідальність», адже саме воно використовується в інших нормах кримінального процесуального законодавства. Якщо ж ведеться мова про інші закони (а не лише КК та КПК України), то в такому випадку мала бути використана множинна форма, тобто «закони». Проте навіть така конструкція буде неправильною, адже суд буде оцінювати відповідність угоди про визнання винуватості лише нормам кримінального та кримінального процесуального законодавства. Тому доцільним є уточнення відповідні норми КПК України та замість слова «закону» вказати «закону України про кримінальну відповідальність». Пропонується ч. 7 ст. 474 КПК України викласти в наступній редакції: «Суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону України про кримінальну відповідальність», а п. 1 ч. 7 ст. 474 КПК України в наступній: «умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону України про кримінальну відповідальність, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди».

Запропоновано ч. 1 ст. 69 КК України викласти в наступній редакції: «1. За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, 407, 408, 429, 437-439, 442, 442-1 цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини

цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення». Відповідно, ч. 1 ст. 472 КПК України запропоновано викласти в наступній редакції «1. В угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), обов'язок повернутися до військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби у випадку укладення угоди за статтями 407, 408 Кримінального кодексу України, умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення, узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, умови застосування спеціальної конфіскації, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені статтею 473 цього Кодексу, наслідки невиконання угоди».

Суд повинен звертати особливу увагу на всі випадки укладення угоди під будь-яким примусом або шляхом обману, адже такі дії самі по собі можуть мати ознаки кримінального правопорушення. У зв'язку з цим пропонується ч. 6 ст. 474 КПК України викласти в наступній редакції: «6. Суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства,

примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їхнього розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх. У випадку виявлення фактів застосування насильства, примусу, погроз тощо до особи при укладенні угоди суд звертається до органів досудового розслідування з повідомленням про кримінальне правопорушення».

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, угоди в кримінальному процесі, угода про визнання винуватості, досудове розслідування, розслідування, підозрюваний, військовослужбовець, прокурор, судовий розгляд, судовий контроль, суд, відшкодування шкоди, призначення покарання, військові кримінальні правопорушення

SUMMARY

Dabizha O.A. Conclusion and Approval of Plea Agreements in the Investigation of Criminal Offenses against the Established Procedure for Military Service. – Qualifying research work as manuscript..

Dissertation for a PhD in Law (081) (field of knowledge 08 – Law). National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2026.

The dissertation is the first comprehensive study in the field of criminal procedural law to examine the peculiarities of concluding and approving plea agreements in the investigation of criminal offenses against the established procedure for military service.

It is proposed to divide all criminal offenses against the established procedure for military service into two groups depending on the degree of reference to external legal and regulatory acts: (1) criminal offenses against the established procedure for military service for which a preliminary legal qualification may be carried out without referring to external legal and regulatory acts (proposed to be termed relatively blanket provisions); and (2) criminal offenses against the established procedure for military service for which preliminary legal qualification necessarily requires reference to external legal and regulatory acts (proposed to be termed absolutely blanket provisions).

At present, there is considerable confusion in practice regarding the determination of the authority having investigative jurisdiction over the relevant criminal offense. Nevertheless, even within this inconsistency certain patterns can be identified. Therefore, it is proposed to amend Article 216 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and to set out paragraph 3 of part 4 in the following wording: “3) offenses against the established procedure for military service (military criminal offenses), except for criminal offenses provided for by Articles 422 and 435-1 of the Criminal Code of Ukraine.”

In order to harmonize criminal and criminal procedural legislation, it is proposed to amend part 1 of Article 401 of the Criminal Code of Ukraine and to set it out in the following wording: “1. Military criminal offenses shall mean criminal offenses provided for in this Chapter against the procedure for military service or military duty established by law, committed by military personnel, as well as by persons liable for military service and reservists during military training assemblies.” This amendment is intended to eliminate inconsistencies under which the category of criminal offenses against the established procedure for military service includes offenses committed by persons who are not special subjects of the offense (for example, insult to the honor and dignity of a servicemember or threats against a servicemember).

Although criminal procedural legislation does not establish any additional requirements for the initiation of a pre-trial investigation under Article 214 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, a more detailed analysis of both the relevant legal provisions and criminal proceedings themselves indicates that such requirements do, in fact, exist. It cannot be unequivocally asserted that a report or notification concerning the commission of certain military criminal offenses may only be submitted by an authorized official who, by virtue of their position, has access to information indicating the commission of a criminal offense. Nevertheless, an analysis of specific provisions of the Criminal Code of Ukraine leads to precisely such a conclusion. In this context, the decisive factor should not be the person submitting the report, but rather the information contained therein that indicates the commission of a criminally punishable act. At the same time, in certain cases such information may be provided exclusively by an authorized person. Therefore, although not directly but indirectly, a requirement concerning the person submitting a report on the commission of a military criminal offense also exists.

An analysis of Article 91 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the list of criminal offenses against the established procedure for military service

revealed the following peculiarities that must be taken into account by the prosecution during their investigation: (1) the status of the person who committed the criminal offense; (2) the identification of the duty violated by the servicemember or person liable for military service; (3) the existence of the relevant duty incumbent upon the person suspected of committing a military criminal offense; and (4) the establishment of circumstances that make it possible to distinguish military criminal offenses from other criminal offenses.

The court is able to assess only the indictment together with the submitted reconciliation agreement, rather than the entire body of materials in the criminal proceedings, whereas only the prosecutor fully understands the adverse consequences of the criminal offense allegedly committed by the servicemember and can evaluate whether the termination of criminal proceedings through approval of a reconciliation agreement would undermine the objectives of criminal proceedings, particularly the protection of society and the state from criminal offenses. Therefore, it is advisable to require the mandatory participation of the prosecutor in the conclusion of reconciliation agreements in proceedings concerning offenses against the established procedure for military service. At present, the prosecutor's involvement is effectively limited to drafting and/or approving the indictment, which is subsequently submitted to the court together with the reconciliation agreement. In order to ensure more effective protection of public interests, it is proposed that the prosecutor also participate in the conclusion of reconciliation agreements in criminal proceedings concerning offenses against the established procedure for military service and explicitly confirm that the agreement does not contradict the public interest. Only after such confirmation by the prosecutor, evidenced by their personal signature, should the agreement be signed by the victim and the suspect and submitted to the court.

At present, the legislator has provided that the participation of defense counsel is mandatory during the conclusion of a plea agreement, which should minimize the risk of concluding such agreements in cases where exemption from

criminal liability is possible. However, guarantees for the protection of the rights and legitimate interests of the defense should be further strengthened through amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine. Accordingly, it is proposed to amend part 2 of Article 469 of the Criminal Procedure Code of Ukraine as follows: “2. A plea agreement may be concluded at the initiative of the prosecutor or the suspect or accused. Where both the conclusion of a plea agreement and exemption from criminal liability are possible, the prosecutor shall first explain to the suspect the right to exemption from criminal liability in accordance with Article 285 of this Code.” Such an amendment would provide stronger guarantees for the protection of rights by ensuring that exemption from criminal liability, which is a more favorable outcome for the suspect (accused), is duly considered and secured where appropriate.

The plea agreement in criminal proceedings concerning offenses against the established procedure for military service should contain details of cooperation only where two mandatory conditions are met: (1) such cooperation must relate not to the criminal proceeding in which the agreement is concluded, but to other criminal proceedings. A suspect may provide additional information concerning the criminal offense committed by him or her and the persons involved therein within the framework of the principal criminal proceeding. However, as a result of obtaining such information, the investigator and prosecutor acquire information either about other criminal offenses or about the involvement of other persons in the commission of the same offense. Consequently, the information obtained through such cooperation will be used in other criminal proceedings rather than in the principal proceeding; and (2) such cooperation concerns the future conduct of the suspect (accused). The information that the suspect (accused) may provide regarding criminal offenses committed by other persons has not yet been disclosed, while the conclusion and approval of the plea agreement creates an obligation to provide such information. Cooperation as a ground for the imposition of a more lenient punishment is relevant only where

the suspect has already provided the investigator and prosecutor with all information concerning the criminal offense committed by him or her.

The following stages of concluding a plea agreement in relation to military criminal offenses are proposed:

1. preliminary assessment of the advisability of concluding a plea agreement;
2. initiation of a plea agreement;
3. involvement of defense counsel where the suspect has not retained one;
4. reciprocal assessment of the advisability of concluding a plea agreement;
5. notification of military command regarding the possibility of concluding a plea agreement;
6. negotiation of the terms of the plea agreement by the parties;
7. drafting and signing the text of the plea agreement;
8. preparation of the indictment and its submission to the court together with the plea agreement signed by the parties.

In part 7 of Article 474 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, and consequently in paragraph 1 thereof, the legislator uses the wording “the court shall verify whether the agreement complies with the requirements of this Code and/or the law” and “the terms of the agreement contradict the requirements of this Code and/or the law.” It is evident that the phrase “this Code” refers to the Criminal Procedure Code of Ukraine. Questions arise, however, concerning the phrase “requirements of the law.” If the legislator refers to the provisions of the Criminal Code of Ukraine, the standard formulation is “the law of Ukraine on criminal liability,” as this wording is employed throughout other provisions of criminal procedural legislation. If reference is made to other laws as well, the plural form “laws” should have been used. Nevertheless, even such wording would be inaccurate, since the court assesses the plea agreement only for compliance with criminal and criminal procedural legislation. Therefore, it is advisable to clarify the relevant provisions of the Criminal Procedure Code of

Ukraine by replacing the word “law” with the phrase “the law of Ukraine on criminal liability.” Accordingly, it is proposed to amend part 7 of Article 474 of the Criminal Procedure Code of Ukraine as follows: “The court shall verify whether the agreement complies with the requirements of this Code and/or the law of Ukraine on criminal liability,” and paragraph 1 of part 7 of Article 474 as follows: “the terms of the agreement contradict the requirements of this Code and/or the law of Ukraine on criminal liability, including where an incorrect legal qualification of the criminal offense has been applied and such offense is more serious than the offense for which the conclusion of an agreement is permitted.”

It is proposed to amend part 1 of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine as follows: “1. Where several mitigating circumstances are present and substantially reduce the gravity of the criminal offense committed, and taking into account the personality of the offender, the court may, upon providing reasons for its decision, except in cases involving conviction for a corruption criminal offense, a corruption-related criminal offense, criminal offenses provided for by Articles 403, 405, 407, 408, 429, 437–439, 442, and 442-1 of this Code committed under martial law or in a combat situation, or torture committed by a representative of a state, including a foreign state, impose a principal punishment below the minimum limit established by the sanction of the relevant article (part of an article) of the Special Part of this Code, or substitute it with another, more lenient type of principal punishment not specified in the sanction of the relevant article (part of an article) of the Special Part of this Code for the criminal offense concerned.”

Accordingly, it is proposed to amend part 1 of Article 472 of the Criminal Procedure Code of Ukraine as follows: “1. A plea agreement shall specify the parties thereto, the wording of the suspicion or accusation and its legal qualification with reference to the relevant article (part of an article) of the law of Ukraine on criminal liability, circumstances material to the criminal proceedings, the unconditional admission by the suspect or accused of guilt in committing the

criminal offense, the obligations of the suspect or accused regarding cooperation in exposing a criminal offense committed by another person (where such arrangements have been made), the obligation to return to the military unit or place of service to continue military service in the event that the agreement is concluded in proceedings under Articles 407 or 408 of the Criminal Code of Ukraine, the conditions of partial exemption of the suspect or accused from civil liability in the form of compensation to the state for damage caused by the criminal offense, the agreed punishment and the consent of the suspect or accused to its imposition or to the imposition of punishment with release on probation, the conditions for the application of special confiscation, the consequences of concluding and approving the agreement provided for by Article 473 of this Code, and the consequences of failure to comply with the agreement.”

The court should pay particular attention to all instances where an agreement has been concluded under any form of coercion or deception, as such conduct may itself constitute a criminal offense. In this regard, it is proposed to amend part 6 of Article 474 of the Criminal Procedure Code of Ukraine as follows: “6. The court shall be satisfied during the court hearing that the agreement has been concluded voluntarily, that is, that it is not the result of violence, coercion, threats, promises, or any circumstances other than those provided for in the agreement. In order to establish the voluntary nature of the agreement, the court may, where necessary, request documents, including complaints submitted by the suspect or accused during the criminal proceedings and decisions adopted following their consideration, as well as summon individuals to the hearing and question them. If facts indicating violence, coercion, threats, or similar conduct in connection with the conclusion of the agreement are identified, the court shall notify the pre-trial investigation authorities of the criminal offense.”

Keywords: criminal procedure, criminal proceedings, agreements in criminal procedure, plea agreement, pre-trial investigation, investigation, suspect,

servicemember, prosecutor, trial, judicial control, court, compensation for damage, sentencing, military criminal offenses.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Список публікацій здобувача, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Дабіжа О.А. Про деякі процесуальні особливості звільнення від кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство. *Юридичний вісник*. 2025. № 1. С. 203-212. <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2025.26>
2. Дабіжа О.А. Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. *Академічні візії*. 2025. Випуск 47. С. 1-6. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20121783>
3. Дабіжа О.А. Розмежування процедури укладання угоди та звільнення особи від кримінальної відповідальності в порядку ч. 4 та 5 ст. 401 КК України у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. *Juris Europensis Scientia*. 2026. Випуск 2. С. 170-175. <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2026.29>
4. Аленін Ю.П., Дабіжа О.А. Особливості визначення підслідності військових кримінальних правопорушень. *Київський часопис права*. 2026. № 2. С. 206-210. <https://doi.org/10.32782/klj/2026.2.29>
5. Дабіжа О.А. Передумови укладення угод у кримінальних провадженнях щодо військових кримінальних правопорушень. *Актуальні проблеми держави і права*. 2026. Випуск 110. С. 98-103.

Список публікацій здобувача, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати

1. Дабіжа О.А. Оцінка обставин «відсутні фактичні підстави для визнання винуватості» судом під час затвердження угоди про визнання винуватості. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права :

матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 683-685. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-186>

2. Дабіжа О.А. Порушення вимог КПК України як підстава для відмови у затвердженні угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо військових кримінальних правопорушень. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 248-251. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-68>

3. Дабіжа О.А. Гарантування інтересів суспільства під час затвердження угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Права людини та публічне врядування: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 629-631. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-167>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ.....	15
1.1. Поняття, правова природа та система кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.....	15
1.2. Процесуальні особливості здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.....	30
РОЗДІЛ II. ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ.....	61
2.1. Ознаки та процесуальні передумови укладення угод у кримінальних провадженнях проти встановленого порядку несення військової служби.....	61
2.2. Зміст угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях проти встановленого порядку несення військової служби...98	98
РОЗДІЛ III. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДЕННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ.....	121

3.1. Складання угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.....121

3.2. Затвердження угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.....135

ВИСНОВКИ.....165

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....174

ДОДАТКИ.....194

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АП ВАКС – Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду

в/ч – військова частина

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВС – Верховний Суд

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЗСУ – Збройні Сили України

ЗУ – Закон України

КК України – Кримінальний кодекс України

ККС – Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

МОН України – Міністерство освіти і науки України

НП України – Національна поліція України

п. – пункт

СБУ – Служба безпеки України

СЗЧ – самовільне залишення військової частини або місця служби

ст. – стаття

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасні реалії повномасштабного вторгнення та введення воєнного стану в Україні призвели до радикальних змін у структурі злочинності, де ключове місце посіли кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби. Згідно з офіційною статистикою, кількість військових злочинів за останні чотири роки зросла у 72 рази: з 3037 випадків у 2021 році до понад 220 000 у 2025 році. Таке стрімке зростання навантаження на органи досудового розслідування та суди вимагає не лише посилення кримінальної відповідальності, а й пошуку дієвих процесуальних механізмів для оптимізації кримінального провадження, серед яких особливе місце посідає інститут угод про визнання винуватості.

Специфіка військових кримінальних правопорушень полягає в тому, що вони безпосередньо посягають на боєздатність Збройних Сил України, підривають військову дисципліну та принципи єдиноначальності. Об'єктивна сторона таких діянь часто характеризується бланкетністю норм, що вимагає глибокого аналізу спеціального законодавства та статутів, а їхнє вчинення в умовах бойової обстановки значно підвищує суспільну небезпеку. У таких умовах швидке та ефективне вирішення правового конфлікту через угоду про визнання винуватості дозволяє не лише реалізувати завдання кримінального провадження, а й мінімізувати негативні наслідки для оборони держави, забезпечуючи можливість повернення військовослужбовців до виконання службових обов'язків у передбачених законом випадках.

Застосування інституту угод у цій сфері дозволяє досягти процесуального компромісу, що є виявом демократизації та гуманізації кримінального судочинства навіть у період війни. Угода про визнання винуватості виступає ключовим інструментом розвантаження

правоохоронної системи, дозволяючи прокурору та стороні захисту узгоджувати покарання, яке було б достатнім для виправлення особи, але водночас враховувало б публічний інтерес у підтримці правопорядку у військах. Проте ефективність цього інструменту безпосередньо залежить від чіткості процедур його укладення та затвердження, які на сьогодні стикаються з низкою практичних та законодавчих проблем.

Незважаючи на активне практичне використання, питання укладення та затвердження угод у військових провадженнях залишаються недостатньо дослідженими на доктринальному рівні. Судова практика демонструє значну кількість відмов у затвердженні угод через неправильну кваліфікацію, суперечливі вимоги щодо призначеного покарання та складність оцінки суспільного інтересу. Крім того, потребують уточнення питання підслідності військових злочинів, роль спеціалізованих прокуратур у сфері оборони та механізми взаємодії з військовим командуванням під час досягнення домовленостей. Необхідність усунення цих прогалин та вироблення єдиних підходів до застосування інституту угод у кримінальних провадженнях проти встановленого порядку несення військової служби обумовлює вибір та актуальність теми дослідження.

Загалом проблематикою особливостей розслідування військових кримінальних правопорушень переймалися такі вчені, як Г.М. Анісімов, Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, А.М. Бабенко, Ю.М. Береза, О.М. Грудзур, В.В. Давиденко, Ю.П. Дзюба, Н.В. Домброван, С.І. Дячук, Є.О. Загородній, М.І. Карпенко, В.І. Касинюк, В.А. Клименко, О.В. Кузьменок, Ю.Б. Курилюк, С.Я. Лихова, М.З. Луців, П.С. Матишевський, Д.М. Навроцький, О.В. Ободовський, М.І. Панов, О.М. Сарнавський, С.О. Харитонов, К.О. Чаплинський, Г.І. Чангулі, В.А. Шершенькова, Г.А. Яцишена та інші. До науковців, які досліджували особливості укладення та затвердження угод у кримінальному провадженні відносяться І. Беспалько, В.І. Бояров, М.Й. Вільгушинський, Г.П. Власова, І.В. Гловюк, В. Городовенко, В.К. Гуцуляк,

В.В. Дуля, Ю. Дьомін, І.О. Кісліцина, А.А. Кріпак, В.В. Кузнецов, Л.О. Кузнецова, О.О. Леляк, С.М. Малихіна, О. Наджафов, Н.В. Неледва, Р.В. Новак, О.А. Парфіло, С.І. Паславський, Є.В. Повзик, П.В. Пушкар, Г.Ю. Саєнко, Г.П. Середа, М.В. Сіроткіна, Ю.П. Смокович, І.А. Тітко, А.С. Трекке, Н. Турман, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, П.В. Холодило, О.К. Черновський, С.С. Чернявський та інші. Водночас у правовій доктрині фактично відсутні наукові роботи, які були б присвячені особливостям укладення та затвердження угод саме при розслідуванні правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, що вказує на актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується із засадничими положеннями, визначеними в Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектора безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленому Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, та виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Кримінальні процесуальні та кримінологічні механізми забезпечення соціально-політичної стабільності в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій» у межах виконання теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність у період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» на 2026–2030 роки, що підтверджує актуальність та цінність таких напрацювань. Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» від 09 листопада 2022 року, протокол № 2; змінено рішенням вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» від 14 листопада 2023 року, протокол № 2.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесуального механізму укладення та затвердження угод про визнання винуватості під час розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, з урахуванням викликів воєнного стану та необхідності забезпечення балансу між приватними інтересами підозрюваного та публічними інтересами держави.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання:

- розкрити правову природу та систему кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, визначивши їх родовий об'єкт та запропонувавши нову класифікацію за ступенем бланкетності їхніх норм;
- визначити процесуальні особливості здійснення досудового розслідування військових кримінальних правопорушень, зокрема через аналіз правил підслідності та ролі спеціалізованих прокуратур у сфері оборони як суб'єктів процесуального керівництва;
- встановити процесуальні передумови та ознаки укладення угод про визнання винуватості, а також дослідити їхнє співвідношення з інститутом звільнення від кримінальної відповідальності;
- проаналізувати зміст угоди про визнання винуватості, визначивши обов'язкові та факультативні елементи, що мають бути відображені в тексті угоди;
- оцінити специфіку процесу укладення угод про визнання винуватості під час розслідування військових кримінальних правопорушень;
- дослідити процесуальний порядок затвердження угод судом, систематизувати підстави для відмови у їхньому затвердженні та обґрунтувати критерії оцінки суспільного інтересу та добровільності укладення угоди;

- сформулювати пропозиції щодо внесення змін до чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства України задля підвищення ефективності інституту угод у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають в процесі укладення та затвердження угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.

Предметом дослідження є процес укладення та затвердження угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких дозволило забезпечити об'єктивність, достовірність та системність отриманих результатів. Вибір методів обумовлений метою, завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Діалектичний метод пізнання соціально-правових явищ був використаний для аналізу становлення та розвитку інституту угод у кримінальному провадженні, а також для дослідження природи військових кримінальних правопорушень в умовах динамічної зміни безпекового середовища та введення воєнного стану в Україні. Формально-логічний метод застосовувався для розкриття змісту таких понять, як «військовий злочин», «угода про визнання винуватості», «підозра» та «обвинувачення», а також для уточнення ознак спеціального суб'єкта військових правопорушень. Системно-структурний метод став основою для розробки нової класифікації військових кримінальних правопорушень за ступенем бланкетності їхніх норм (поділ на відносно бланкетні та абсолютно бланкетні), а також для визначення етапів процедури укладення та

затвердження угод. Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити інститут угод про визнання винуватості із суміжними інститутами кримінального компромісу, зокрема з угодами про примирення та звільненням від кримінальної відповідальності. Метод аналізу судової практики (емпіричний метод) був ключовим під час дослідження типових помилок та проблем, що виникають у судів при затвердженні угод, зокрема щодо неправильної кваліфікації та недотримання правил призначення покарання за військовими статтями. Метод правового моделювання було застосовано для розробки конкретних пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства, зокрема змін до ст.ст. 69, 401 КК України та ст.ст. 216, 469, 472, 474 КПК України задля підвищення ефективності правозастосування.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці провідних вітчизняних фахівців у галузі кримінального права, кримінального процесу та криміналістики. Дослідження спирається на працях науковців, які досліджували військові кримінальні правопорушення, дослідженнях у сфері процесуального компромісу та угод та загальнотеоретичних працях з правознавства.

Нормативною основою роботи було чинне законодавство України, що регулює порядок несення військової служби та процедуру кримінального провадження, а саме КК України, КПК України, Закони України «Про прокуратуру», «Про військовий обов'язок і військову службу», а також Статути Збройних Сил України, підзаконні нормативно-правові акти тощо.

Емпіричну основу дослідження складають фактичні дані, що підтверджують стан правозастосування у досліджуваній сфері. Було проаналізовано понад 50 вироків та ухвал районних, міських та апеляційних судів, а також Вищого антикорупційного суду, що стосуються затвердження або відмови у затвердженні угод про визнання винуватості та примирення, а також правові позиції ВС, постанови пленуму ВССУ тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням особливостей укладення та затвердження угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.

За результатами дисертаційного дослідження отримано наступні результати, що мають наукову новизну:

вперше:

- розроблено класифікацію військових кримінальних правопорушень за ступенем їхньої бланкетності, виокремивши відносно бланкетні (що дозволяють попередню кваліфікацію без глибокого вивчення відомчих актів) та абсолютно бланкетні норми (що вимагають обов'язкового звернення до спеціального законодавства для встановлення об'єктивної сторони);

- запропоновано новий процесуальний механізм захисту прав підозрюваного, який полягає у наданні права на оскарження відмови прокурора від укладення угоди про визнання винуватості до прокурора вищого рівня з обов'язковим винесенням вмотивованої постанови;

- обґрунтовано доцільність запровадження факультативного етапу процедури укладення угоди – офіційного повідомлення військового керівництва підозрюваного про ініціювання угоди для врахування думки командування щодо суспільної небезпеки діяння та доцільності компромісу;

- запропоновано концептуальні зміни до ст. 69 КК України та ст. 472 КПК України, які передбачають можливість призначення покарання нижче нижчої межі за СЗЧ та дезертирство (ст. 407, 408 КК) за умови покладення на особу в тексті угоди обов'язку продовжувати військову службу;

- доведено необхідність обов'язкового залучення прокурора при укладенні угод про примирення у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби,

який має зазначити, що укладення угоди про примирення не суперечить публічних інтересам;

удосконалено:

- визначення змісту предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо військових злочинів, де акцент зміщено на обов'язкове встановлення спеціального статусу особи, конкретного порушеного юридичного обов'язку та зв'язку між статусом суб'єкта і вчиненим діянням;

- вимоги до змісту угоди про визнання винуватості шляхом обґрунтування необхідності включення «суспільного інтересу» до переліку істотних обставин, що дозволить прокурору аргументувати доцільність угоди перед судом, а суду – уникати формалізму при її затвердженні;

- перелік обставин, які має врахувати сторона обвинувачення при доказуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби: 1) статус особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 2) встановлення обов'язку, який було порушено військовослужбовцем або військовозобов'язаним; 3) наявність відповідного обов'язку в особи, яка підозрюється у вчиненні військового кримінального правопорушення; 4) встановлення обставин, які дозволяють відмежувати військові від інших кримінальних правопорушень;

- повноваження суду під час перевірки угоди, зокрема в частині обов'язку суду звертатися до органів досудового розслідування у разі виявлення ознак тиску або насильства над особою під час підписання угоди;

набуло подальшого розвитку:

- теоретичне обґрунтування пріоритетності інституту звільнення від кримінальної відповідальності (зокрема за ч. 5 ст. 401 КК) над інститутом угод; встановлено обов'язок прокурора роз'яснювати підозрюваному право саме на звільнення як більш сприятливий наслідок;

- тлумачення правил підслідності військових злочинів у контексті усунення колізій ст. 216 КПК України щодо статті 435-1 КК України,

визначивши її підслідною СБУ, а не ДБР, відповідно до актуальної судової практики;

- доктринальне розуміння спеціального суб'єкта військових злочинів через пропозицію вилучення жорсткої прив'язки до переліку осіб у ч. 1 ст. 401 КК, що дозволить усунути проблеми кваліфікації злочинів, які можуть вчинятися як військовими, так і цивільними особами (наприклад, образа честі військового).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки можуть бути використані в:

- науково-дослідній роботі — для подальших наукових досліджень особливостей укладення та затвердження угод про визнання винуватості під час розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби;

- правотворчій діяльності — для удосконалення нормативної регламентації укладення та затвердження угод про визнання винуватості під час розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби;

- правозастосовній діяльності — для забезпечення єдності у застосуванні положень кримінального процесуального законодавства під час укладення та затвердження угод про визнання винуватості під час розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби;

- навчальному процесі — при викладанні дисципліни «Кримінальний процес», а також спеціальних курсів «Права людини у сфері кримінальної юстиції», «Сучасні проблеми кримінального та кримінально-процесуального права», «Актуальні питання сучасного кримінального провадження» та ін. (Акт впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від 15 травня 2026 року).

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, які виносяться на захист, розроблені автором особисто.

У статті, підготовленій у співавторстві з Ю.П. Аленіним, були розроблені рекомендації щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства з метою усунення колізій при визначення органів, які розслідують кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби.

Апробація результатів дисертації. Положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися під час засідання кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дослідження були оприлюднені на: міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Львів, 5-7 грудня 2024 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Львів, 5 грудня 2025 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Права людини та публічне врядування» (м. Львів, 30 травня 2025 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено у восьми наукових публікаціях, у тому числі в п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, а також трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, 3 розділів, що включають 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (183 найменування) та 3 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 203 сторінки, з них основний текст – 169 сторінок, 3 додатки розміщені на 10 сторінках.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

1.1. Поняття, правова природа та система кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби

Сучасні реалії, у яких опинилась Україна, змушують і громадян, і саму державу змінювати звичний порядок життєдіяльності, що буде впливати на всі сфери функціонування суспільства. Галузь кримінального права теж не може стояти осторонь цього процесу. З початку повномасштабного вторгнення значно зросла кількість кримінальних правопорушень, які до цього в офіційній статистиці навіть майже не фіксувались. Очевидно, що такі зміни також вплинули на виявлення та розслідування такої категорії кримінальних правопорушень, як правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби.

Як свідчить офіційна статистика, лише за 2025 рік відбулося зростання вказаної категорії кримінально караних діянь на 134%. Для порівняння: у 2021 році всього було зареєстровано 3037 кримінальних правопорушень проти порядку несення військової служби, у 2025 їх було зареєстровано вже 220 167, тобто за останні 4 роки кількість військових злочинів зросла у 72 рази [109]. Це є максимально об'єктивним показником зміщення акценту у сучасній злочинності та необхідності постійної адаптації правоохоронних органів та суду до нових викликів задля виконання покладених на них завдань. Однак така адаптація стосується не лише діяльності уповноважених органів, але і нормативного забезпечення їхньої діяльності. Чинне законодавство повинно допомагати розв'язувати проблеми, які постали перед правоохоронними органами та судом, а не ускладнювати їх.

Відповідно, зміни мають відбуватись і в межах кримінального та кримінального процесуального законодавства.

Проте лише посилення відповідальності за рахунок внесення змін до КК України за вчинення військових злочинів не дасть бажаного результату, адже в умовах повномасштабного вторгнення не суворість санкції має бути головною причиною від утримання вчинення цих правопорушень. Держава має шукати шляхи не лише ефективного розслідування вказаної категорії кримінально караних, але і способів мінімізації негативних наслідків військових злочинів як для суспільства, так і для самого винуватого. Має застосовуватися широкий спектр інститутів та процедур, який дозволить краще виконати поставлені перед правоохоронними органами та судом завдання. І одним з таких інститутів і є інститут угод у кримінальному провадженні. Проте перед тим, як перейти до дослідження особливостей укладення та затвердження угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, насамперед необхідно встановити правову сутність даної категорії кримінальних правопорушень, без якої аналіз порядку укладення та затвердження угод буде неможливий.

Передусім необхідно зазначити, що законодавець всі військові кримінальні правопорушення помістив до Розділу XIX КК України, чим значно спростив виокремлення даної групи кримінально караних діянь з-поміж інших. Так, відповідно до ст. 401 КК України, військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної

гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом. Поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, несуть відповідальність за статтями 402, 403, 414-416, 422, 427, 429, 430, 432-435 КК України [56].

Як зазначає М.І. Карпенко, суспільна небезпека військових злочинів зумовлюється тим, що вони посягають на суспільні відносини, які функціонують у Збройних Силах України, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України, Національній гвардії України, Управлінні державної охорони України та інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства України, а також у Державній спеціальній службі транспорту і Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України. Зазначені відносини регулюються нормами військового законодавства. Такі кримінальні правопорушення завдають шкоди цим відносинам, підривають військову дисципліну та знижують рівень бойової готовності військ і сил. Саме тому суспільна небезпечність кожного військового злочину проявляється у заподіянні реальної шкоди, наприклад, через умисне знищення або пошкодження військового майна, або ж у створенні потенційної загрози заподіяння шкоди інтересам держави у військовій сфері, як це має місце при дезертирстві чи інших посяганнях на встановлений порядок проходження військової служби. Отже, військові злочини характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпечності, оскільки безпосередньо впливають на належне функціонування військової організації держави [51, с. 88].

Наявність у КК України не лише окремого Розділу, який присвячений військовим злочинам, але і окремої статті, у якій надається визначення та основні ознаки даної групи кримінально караних діянь, має вказувати на те,

що в правовій доктрині питання, пов'язані з характеристикою злочинів проти порядку несення військової служби, теж мають бути унормовані. Проте аналіз наукових джерел не дозволяє дійти такого висновку, що вказує на необхідність більш змістовного вивчення даного питання.

Звертаємо увагу, що в назві розділу законодавець використовує одразу два терміни як тотожні – військові кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби. У такий спосіб законодавець надає базову характеристику даної групи кримінально караних діянь, вказуючи також на можливість використання більш вживаного терміна «військові злочини». У будь-якому випадку в назві Розділу КК України міститься вказівка на родовий об'єкт цієї групи кримінальних правопорушень – відносини, які виникають у сфері встановленого порядку несення військової служби. «Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIX Особливої частини КК України, є суспільні відносини, що складаються між державою, з однієї сторони, та особами, які проходять військову службу чи збори, з другої сторони, через не виконання обов'язків військової служби чи обов'язків, що покладаються на особу під час зборів» [85, с. 109].

Встановлений порядок несення або проходження військової служби, який також визначається як військовий правопорядок, являє собою систему суспільних відносин, що виникають у процесі повсякденної та бойової діяльності військ і сил. Ці відносини закріплені у законах України, Військовій присязі, статутах Збройних Сил України, положеннях про проходження служби різними категоріями військовослужбовців, а також інших нормативно-правових актах військової сфери. До змісту такого порядку належать: правила підлеглості, дотримання статутних норм взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підпорядкування, проходження служби, порядок експлуатації озброєння та військової техніки, користування військовим майном, несення спеціальних

служб, збереження державної таємниці, реалізація повноважень військовими службовими особами, виконання військового обов'язку в бою та інших особливих умовах, а також дотримання звичаїв і правил ведення війни. Зазначений порядок є обов'язковим для виконання всіма військовослужбовцями, а його точне та неухильне дотримання становить основу військової дисципліни й виступає необхідною умовою підтримання постійної бойової готовності Збройних Сил України, інших військових формувань і державних правоохоронних органів спеціального призначення. Військова дисципліна, у свою чергу, є складовою загальнодержавної дисципліни та тісно пов'язана з політичним, соціально-економічним і духовним життям українського суспільства. Як зазначається у довіднику «Правовий poradник учасника бойових дій», несення військової служби – це діяльність військовослужбовців із захисту Вітчизни, яка передбачає надання їм спеціальних повноважень і покладення підвищеної відповідальності під час виконання завдань бойового чергування, внутрішньої, прикордонної, вартової (вахтової) та патрульної служб протягом визначеного часу. Період несення служби характеризується особливостями підпорядкування, специфічним змістом виконуваних завдань, а також обмеженням застосування дисциплінарних заходів впливу до завершення виконання спеціальних обов'язків. Під час несення таких служб військовослужбовцям видається зброя, а для виконання завдань можуть використовуватися бойова техніка та спеціальне обладнання [106, с. 95-96].

Щодо проходження військової служби, то воно розуміється як здійснення військовослужбовцями професійної діяльності у відповідних військових формуваннях держави, спрямованої на захист Вітчизни. Порядок проходження служби визначається статутами ЗСУ, законами України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про

мобілізаційну підготовку та мобілізацію», іншими нормативними актами, що регламентують правовий статус, призначення та завдання конкретних військових формувань або правоохоронних органів спеціального призначення, а також положеннями про проходження громадянами України військової служби [106, с. 97].

С.О. Харитонов зазначає, що «інституту військових злочинів притаманні певні ознаки, а саме: 1) він регулює видові однорідні суспільні відносини, що існують у процесі проходження військовослужбовцями військової служби (військовозобов'язаними та резервістами під час проходження ними зборів), тобто має видову однорідність соціального змісту. Змістовий взаємозв'язок правил поведінки, закріплений у його правових нормах, обумовлений єдністю суспільних відносин і спрямованістю волі законодавця на надання їм відповідного змісту; 2) має відносну нормативну самостійність (у рамках розд. XIX КК України Особливої частини України), стійкість та автономність функціонування в межах галузі кримінального права; 3) він відокремлений від інших інститутів кримінального права, причому ця відокремленість не штучна, а сформована об'єктивною дійсністю – об'єктом і суб'єктом злочинів; 4) норми розд. XIX Особливої частини КК України «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» охороняють відносини у сфері порядку несення військової служби й характеризуються специфічними, притаманними лише йому, засобами правового регулювання (призначення як загальних, так і спеціальних видів покарання (позбавлення військового звання, службових обмежень для військовослужбовців, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців) та іншими засобами правового впливу); 5) у своєму змісті він втілює особливу юридичну конструкцію в межах складу військового злочину, якому притаманні специфічний об'єкт посягання й суб'єкт злочину (військовослужбовець, резервіст або

військовозобов'язаний); водночас він об'єднаний з іншими інститутами Особливої частини КК України загальними положеннями і спільними принципами, викладеними в Загальній частині цього Кодексу; б) сформульовано самостійне загальне поняття «військовий злочин», яке має призначення забезпечувати безпрогальність кримінально-правових відносин, урегульованих розд. XIX Особливої частини КК України» [178, с. 13].

Вчені зазначають, що характерними ознаками військових кримінальних правопорушень є: видовий об'єкт – встановлений законом порядок проходження або припинення військової служби; спеціальний суб'єкт – військовослужбовець, а також військовозобов'язаний під час проходження навчальних (перевірочних) чи спеціальних зборів; а також кримінальна протиправність, яка полягає у тому, що діяння визнається військовим злочином лише за умови його прямого закріплення у розділі XIX Особливої частини КК України [57, с. 917].

Об'єктивна сторона складу військових кримінальних правопорушень у багатьох випадках, окрім самого діяння, вимагає встановлення як наслідків, так і причинно-наслідкового зв'язку між вчиненим діянням та його наслідками. Для окремих правопорушень ці ознаки можуть бути елементами основного складу, тоді як для інших – виступати ознаками кваліфікованого складу кримінального правопорушення [85, с. 110]. Частина військових кримінальних правопорушень характеризується такими обставинами, як вчинення в умовах воєнного стану, особливого періоду чи бойової обстановки (ст. 407 КК України). Крім того, об'єктивна сторона статті 432 КК України – мародерство – визначається, серед іншого, такою ознакою, як місце вчинення, зокрема поле бою як місце здійснення суспільно-небезпечного діяння. Отже, аналіз об'єктивної сторони цієї категорії кримінальних правопорушень свідчить, що вона полягає у вчиненні суспільно-небезпечного діяння, яке порушує встановлений

порядок несення або проходження військової служби. У певних випадках такі правопорушення можуть мати формальний склад, а в інших – матеріальний або усічений [51, с. 158].

Так, основний склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 402 ККУ – непокора, сформульований як формальний. Відкрита відмова виконати наказ вже сама по собі підриває засади діяльності військових формувань і становить суспільну небезпеку. Відмова підлеглого виконати наказ начальника є порушенням основ, на яких ґрунтується функціонування військових формувань, а тому визнається суспільно небезпечною. Оскільки одним із ключових принципів управління Збройними Силами України є принцип єдиноначальності (ст. 28 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України), відповідно до якого військовослужбовець зобов'язаний беззастережно виконувати накази командирів (начальників), за винятком випадків віддання явно злочинного наказу (ст. 30 Статуту внутрішньої служби) [45]. Водночас стаття 403 КК України (невиконання наказу) має матеріальний склад, оскільки передбачає настання тяжких наслідків [85, с. 110].

Щодо родового об'єкта злочинів проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби (військових злочинів), у науковій літературі можна зустріти різні підходи до його визначення. Так, зазначається, що ним виступають суспільні відносини: 1) з установленого законодавством України порядку несення або проходження військової служби [55, с. 80]; 2) з порядку несення військової служби, визначеного чинними законами та іншими нормативно-правовими актами України [2, с. 845; 54, с. 1013]; 3) що виникають і функціонують у процесі проходження військової служби всіма військовослужбовцями, їх службової та бойової діяльності, і регламентуються правовими нормами чинного законодавства та правилами співжиття у військових колективах [87, с. 11].

Вказуючи, що родовим об'єктом військових злочинів є встановлений законодавством порядок несення та проходження військової служби, який є складовою частиною військового правопорядку загалом, С.І. Дячук уточнює, що цей порядок визначається низкою законів України, Військовою присягою, військовими статутами, положеннями про проходження служби різними категоріями військовослужбовців, наказами відповідних начальників та іншими актами. Він є обов'язковим для виконання всіма військовослужбовцями і військовозобов'язаними, які проходять збори, оскільки суворе й точне його дотримання становить основу військової дисципліни та необхідну умову забезпечення боєздатності військових формувань [40, с. 444].

Ю.Б. Курилюк поділяє наукові погляди щодо змісту родового об'єкта військових злочинів на дві основні групи [64, с. 93-94]. Разом із тим позиції О.С. Самойлова, А.А. Толкаченка та О.О. Губка можуть створювати враження, що сучасні збройні сили зосереджені виключно на підтриманні бойової готовності й очікуванні війни, проте це не відповідає реаліям. Як зазначає О.М. Сарнавський, нині Україна має іншу державність, іншу геополітичну ситуацію та суттєво відмінну від радянської воєнну політику, що зумовлює нові завдання щодо забезпечення державного суверенітету [116, с. 520].

У сучасних умовах функції окремих військових формувань не обмежуються лише суто військовою службою, а принцип відкритості кордонів та розвиток міждержавного військового співробітництва змінюють зміст і форми злочинних посягань. Зокрема, В.І. Касинюк, М.І. Панов, С.О. Харитонов вважають, що родовим об'єктом військових злочинів є встановлений порядок несення військової служби, який становить сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі проходження служби різними категоріями військовослужбовців, їхньої службової та

бойової діяльності, регламентованих нормами права, підзаконними актами, звичаями та правилами співжиття у військовому середовищі [88, с. 9].

У Розділі XIX КК України надається перелік всіх військових кримінальних правопорушень, що унеможлиблює будь-які спроби включення в цю категорію (або виключення з неї) якихось інших правопорушень. Водночас у правовій літературі досі немає єдиного підходу до класифікації цих кримінальних правопорушень, що певною мірою ускладнює їхнє доктринальне дослідження.

Як правило, вчені пропонують поділяти військові кримінальні правопорушення за об'єктом злочинного посягання. І хоча про доцільність виділення саме такої підстави для класифікації вказує значна група науковців (у даному випадку можемо вести мову навіть про існування консенсусу), це ще не означає, що дослідники мають однакові погляди на те, що саме відноситься до об'єкта посягання даної групи кримінально караних діянь.

Наприклад, в одному випадку в якості об'єкта посягання виділяють наступні групи: «проти порядку підлеглості та військової честі (ст.ст. 402-406); проти проходження військової служби (ст.ст. 407-409) проти порядку користування військовим майном та його збереження (ст.ст. 410-414); проти порядку експлуатації військової техніки (статті 415-417); проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб (ст.ст. 418-421); проти встановленого порядку збереження військової таємниці (ст. 422); військові посадові кримінальні правопорушення (ст.ст. 423-426); проти порядку несення служби на полі бою та в районі військових дій (ст.ст. 424-433)» [56].

Система військових злочинів, передбачених розділом XIX Особливої частини КК, зводиться з системою цих правових норм і має на даний час такий вигляд:

– злочини проти порядку підлеглості (ст.ст. 402-405 КК);

– злочини проти порядку дотримання статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (злочини проти порядку дотримання військової гідності) – ст. 406 КК;

– злочини проти порядку проходження або несення військової служби (ст.ст. 407-409 КК), пов'язані з місцем перебування або виконання обов'язків військової служби;

– злочини, що передбачають посягання на військове майно (злочини проти порядку користування військовим майном або збереження військового майна) (ст.ст. 410-413 КК);

– злочини проти порядку поводження і експлуатації зі зброєю, іншим озброєнням та військовою технікою (ст.ст. 414-417 КК);

– злочини проти порядку несення спеціальних служб (ст.ст. 418-421 КК);

– злочини проти порядку зберігання державної таємниці у військовій сфері (ст. 422 КК);

– військові службові злочини (ст.ст. 425-426-1 КК);

– злочини проти порядку виконання військового обов'язку в умовах воєнного стану, бойової обстановки (ст.ст. 427-432 КК);

– злочини, відповідальність за які передбачена міжнародними договорами (злочини проти миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку) (ст.ст. 433-435 КК)» [50, с. 58].

Існують і інші підходи до класифікацій військових кримінальних правопорушень, які базуються на різному тлумаченні сутності об'єкта злочинного посягання. Ми не маємо права стверджувати, що якийсь із зазначених вище чи інших підходів є помилковим, адже виділити єдиний критерій для поділу об'єкта злочинного посягання по відношенню до військових злочинів досить важко. Тому пропонується застосувати іншу

класифікацію військових кримінальних правопорушень, яка не буде залежати від різних підходів до виділення об'єкта злочинного посягання.

Для кваліфікації частини військових кримінальних правопорушень недостатньо лише ознайомитися з нормами КК України, адже також має бути застосоване і спеціальне галузеве законодавство. Мова йде про бланкетні норми, які відсилають до інших нормативно-правових актів у процесі кваліфікації відповідного кримінально караного діяння. Наприклад, ст. 418 КК України «Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання» передбачає обов'язкове звернення до Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України [46] та інших відомчих нормативно-правових актів.

Дійсно, кваліфікація будь-якого військового кримінального правопорушення буде вимагати звернення до спеціального законодавства або відомчих нормативно-правових актів, адже будь-яке військове кримінальне правопорушення пов'язано з порядком несення військової служби, отже, такий порядок має бути досліджений. Водночас окремі статті напрямку відсилають до таких нормативно-правових актів (як-то наведений вище приклад зі ст. 418 КК України), інші ж можуть бути попередньо кваліфіковані без використання відомчих нормативно-правових актів (наприклад, ст. 405 «Погроза або насильство щодо начальника»). Окремі склади кримінальних правопорушень хоча і передбачають наявність правовідносин, які виникають під час проходження військової служби, проте напрямку не стосуються виконання спеціальних обов'язків, які передбачені відповідними нормативно-правовими актами, а лише вказують на наявність спеціального суб'єкта – військовослужбовця, військовозобов'язаного або прирівняної до них особи.

Крім того, з огляду на ту обставину, що дане дисертаційне дослідження проводиться з акцентом на процесуальний аспект, пропонуємо використовувати дещо некоректне поняття «попередня кваліфікація

кримінального правопорушення». З точки зору кримінального права мова йде про єдину кваліфікацію, і такий підхід абсолютно правильний. Водночас на практиці інколи виникає необхідність здійснення попередньої кваліфікації кримінального правопорушення, яка може бути неточною через необхідність внесення відомостей до ЄРДР у умовах обмеженого доступу до інформації про реальну подію кримінально караного діяння.

У зв'язку з цим пропонується всі кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби поділити на дві групи залежно від ступеня звернення до сторонніх нормативно-правових актів:

1) кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, відносно яких можна здійснити попередню кваліфікацію без звернення до сторонніх нормативно-правових актів (пропонуємо їх називати відносно бланкетні норми):

- ст. 402 «Непокора»;

- ст. 403 «Невиконання наказу»;

- ст. 405 «Погроза або насильство щодо начальника» (хоча в самій статті зазначено, що таке правопорушення має вчинятись у зв'язку з виконанням особою своїх обов'язків, проте для попередньої кваліфікації достатньо лише встановити наявність службового зв'язку між начальником і військовозобов'язаним або прирівняним до них);

- ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби»;

- ст. 408 «Дезертирство»;

- ст. 409 «Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом»;

- ст. 410 «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»;

- ст. 411 «Умисне знищення або пошкодження військового майна»;
- ст. 412 «Необережне знищення або пошкодження військового майна»;
- ст. 413 «Втрата військового майна»;
- ст. 422 «Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості» (хоча віднесення відомостей чи документів до таких, які містять державну таємницю, можливе лише після ознайомлення з нормативно-правовими актами, які визначають, які саме документи містять державну таємницю);
- ст. 426 «Бездіяльність військової влади» (основна оцінка бездіяльності в даному випадку може відбуватися без детального дослідження повноважень, хоча в даному випадку також буде важливо встановити, на кого покладался обов'язок у межах власних повноважень повідомляти про виявлені правопорушення тощо);
- ст. 427 «Здача або залишення ворогові засобів ведення війни»;
- ст. 428 «Залишення гинучого військового корабля»;
- ст. 429 «Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю»;
- ст. 430 «Добровільна здача в полон»;
- ст. 431 «Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні» (у самій статті надається тлумачення, що саме має розумітись під злочинними діями);
- ст. 432 «Мародерство»;
- ст. 433 «Насильство над населенням у районі воєнних дій»;
- ст. 434 «Погане поводження з військовополоненими» (особливістю даного і декількох інших кримінальних правопорушень полягає в тому, що надалі для більш чіткої правильної кваліфікації уповноважена посадова особа органу досудового розслідування повинна вивчати не лише національне, але і міжнародне законодавство);

- ст. 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю»;

2) кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, для попередньої кваліфікації яких необхідно обов'язково звертатися до сторонніх нормативно-правових актів (пропонуємо їх називати абсолютно бланкетні норми):

- ст. 404 «Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків» (для первинної кваліфікації необхідно встановити, що саме включається до переліку службових обов'язків, що передбачено спеціальними нормативно-правовими актами);

- ст. 406 «Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості» (у самій назві статті йде пряма вказівка на необхідність дослідження правил взаємовідносин, які передбачені відповідними статутами);

- ст. 414 «Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення» (як і в попередньому випадку, назва статті напрямку відсилає до правил поводження зі зброєю, речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення);

- ст. 415 «Порушення правил водіння або експлуатації машин» (аналогічно);

- ст. 416 «Порушення правил польотів або підготовки до них»;

- ст. 417 «Порушення правил кораблеводіння»;

- ст. 418 «Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання»;

- ст. 419 «Порушення правил несення прикордонної служби»;

- ст. 420 «Порушення правил несення бойового чергування»;

- ст. 421 «Порушення статутних правил внутрішньої служби»;

- ст. 425 «Недбале ставлення до військової служби»;

- ст. 426-1 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» (факт встановлення факту перевищення влади або службових обов'язків неможливий без дослідження переліку повноважень, які передбачені відповідними відомчими або спеціальними нормативно-правовими актами);
- ст. 436 «Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею».

1.2. Процесуальні особливості здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби

В умовах дії воєнного стану суспільна небезпечність воєнних кримінальних правопорушень значно підвищується, адже сам факт введення воєнного стану вказує на вразливе становище, у якому опинились суспільство та держава, та вимагає більш прискіпливого ставлення до злочинів проти встановленого порядку несення військової служби. Однак таке прискіпливе ставлення має бути виваженим, адже в умовах воєнного стану, власне, зростає кількість таких правопорушень, а застосування однакової процедури до всіх випадків таких злочинних посягань неможливо, а деякою мірою і недоцільно. Держава повинна в таких надзвичайно складних умовах враховувати як приватні, так і публічні інтереси, інколи роблячи акцент саме на пришвидшенні досудового розслідування та судового розгляду військових кримінальних правопорушень. Для виконання цього завдання доцільно використовувати саме інститут угод, адже він легально дозволяє спрощувати кримінальне провадження, враховуючи при цьому як інтереси суспільства та держави, так і самого підозрюваного чи обвинуваченого. Водночас інститут угод не є однорідним, а застосування такого порядку кримінального провадження вимагає ретельного дослідження як доказів у провадженні, так і інших

обставин, які будуть впливати на можливість чи неможливість укладення угоди. Лише після якісно проведеного досудового розслідування прокурор може приймати рішення про можливість укладення угоди. Це стосується також випадків, коли ініціатива укладення такої угоди походить від сторони захисту. Відповідно, дослідження особливостей укладення угод при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби неможливе без попереднього дослідження особливостей розслідування даної категорії кримінальних правопорушень, що напряду буде впливати і на питання укладення та затвердження угод.

Розпочати даний аналіз необхідно з встановлення підслідності військових кримінальних правопорушень, адже саме за результатами роботи слідчого прокурор зможе зробити висновок про можливість або неможливість укладення угоди. Відповідно до наукових джерел [59, с. 540], підслідність розглядається як одна з необхідних умов провадження досудового розслідування. За визначенням Л.Д. Удалової, загальні положення досудового розслідування становлять сукупність правових норм, закріплених у законі на основі базових засад кримінального процесу, які відображають його сутнісні характеристики та особливості як самостійної стадії. Зазначені положення встановлюють правила, що покликані забезпечити органам дізнання та досудового слідства можливість здійснювати швидке, результативне, всебічне й неупереджене з'ясування всіх обставин кримінального провадження, виконувати завдання цієї стадії, а також гарантувати захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [130, с. 36]. Як обґрунтовано зазначає Ю.І. Кицан, належне визначення підслідності сприяє повному, всебічному, об'єктивному та своєчасному розслідуванню кримінальних правопорушень, а також унеможливорює затягування процесу, зумовлене багаторазовою передачею кримінальних проваджень між різними органами досудового розслідування. Інститут підслідності виступає важливим засобом забезпечення законності

у сфері кримінального судочинства. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року передбачає неухильне та безумовне дотримання вимог закону всіма установами, підприємствами, організаціями та посадовими особами, зокрема органами досудового розслідування, під час вирішення питань підслідності. Правильне застосування відповідних норм забезпечує реалізацію загальних засад розслідування кримінальних проваджень уповноваженими органами досудового слідства та дізнання [52, с. 18].

А.А. Омаров дійшов висновку, що загалом у науці сформувалося відносно усталене базове тлумачення підслідності, відповідно до якого вона розуміється як сукупність характеристик, за допомогою яких визначається орган досудового розслідування, уповноважений здійснювати розслідування конкретних кримінальних правопорушень [86, с. 14], хоча в доктрині наявні й інші визначення, які дещо відрізняються за своїм текстуальним формулюванням. У зв'язку з цим вчений наголошує, що, попри відсутність чітко закріпленої законодавчої дефініції цього поняття, воно є достатньо усталеним у навчальній та науковій кримінальній процесуальній літературі, а межі його тлумачення серед науковців здебільшого залишаються відносно стабільними. Про це, зокрема, свідчить те, що протягом понад п'ятдесяти років у підходах до визначення підслідності не відбулося істотних змін. Водночас використання у різних дефініціях таких термінів, як «ознака справи», «сукупність ознак справи», «властивість справи» тощо, привертає увагу дослідників [86, с. 14]. При цьому, на думку автора, слід зважати і на те, що в більш спеціалізованих наукових працях, присвячених особливостям кримінального провадження, відсутній чітко виражений акцент на правовій категорії «ознаки кримінального провадження». Так, Л.М. Лобойко визначає ознаки кримінального провадження як «сукупність установлених законом ознак кримінальної справи, згідно з якими вона віднесена до провадження відповідного органу досудового слідства» [70, с. 175], а М.М. Михеєнко,

В.Т. Нор, В.П. Шибіко – як «сукупність установлених законом ознак справи, відповідно до яких вона належить до відання того чи іншого органу розслідування» [77, с. 210]. В. Вапнярчук тлумачить підслідність як сукупність визначених кримінальним процесуальним законом ознак кримінального провадження, на підставі яких воно відноситься до компетенції конкретного органу досудового розслідування [58, с. 276], тоді як М.А. Погорецький та В.О. Гринюк розглядають її як сукупність установлених законом ознак кримінального провадження, залежно від яких законодавець зараховує його до повноважень відповідного органу досудового розслідування [97, с. 62] тощо.

Проаналізувавши підходи різних вчених, О.Л. Пришедько дійшов висновку, що підслідність доцільно розглядати як «сукупність правил, за допомогою яких визначається орган, що буде здійснювати досудове розслідування. Сама по собі підслідність виступає у якості однієї з умов досудового розслідування, водночас її не можна ототожнювати з ознаками кримінального провадження. Ознаки, які передбачені окремими нормами КПК України, напряду впливають на визначення підслідності, проте саме підслідність визначає перелік цих ознак, які мають бути врахованими уповноваженими учасниками кримінального процесу» [108, с. 57]. Власне, така позиція виглядає найбільш виваженою, адже вона органічно поєднує всі попередньо висловлені підходи, при цьому слід погодитись, що сама по собі підслідність не виступає як ознака кримінального провадження, адже не підслідність визначає кримінальне провадження (та, відповідно, його особливості), а кримінальне провадження встановлює, хто саме буде проводити його розслідування.

Існує низка наукових підходів до класифікації підслідності. З урахуванням предмета даного дисертаційного дослідження та з метою недопущення необґрунтованого розширення об'єкта немає необхідності детально зупинятися на різних підходах до класифікації, адже далеко не всі

вони будуть релевантні в межах даного дослідження. На противагу до цього ми пропонуємо одразу дослідити підслідність військових кримінальних правопорушень та лише після цього вести мову про відповідне групування.

Хоча ст. 216 КПК України відносно чітко визначила підслідність кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, проте така чіткість є оманливою, і більш детальний аналіз відповідних положень кримінального процесуального законодавства вказує на низку проблем, які повинні бути вирішені законодавцем. Так, відповідно до п. 3 ч. 4 ст. 216 КПК України, всі кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) підслідні Державному бюро розслідувань, крім кримінальних правопорушень, передбачених ст. 422 КК України «Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості». Загалом на цьому можна було зупинити аналіз підслідності військових кримінальних правопорушень, адже п. 3 ч. 4 ст. 216 КПК України має бути достатньо для відповіді на питання, хто розслідує кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби. Проте в ч. 2 ст. 216 КПК України зазначено, що СБУ, крім інших, здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 422 КК України, а також ст. 435-1 КК України «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю». Дана стаття була додана в КК України у 2022 році, тоді ж відповідні зміни були внесені і в ч. 2 ст. 216 КПК України, тобто в положення, які регулюють підслідність СБУ. Проте законодавець з невідомих нам причин не вніс відповідні зміни до п. 3 ч. 4 ст. 216 КПК України. Дійсно, в даному випадку можна вести мову, що має місце звичайна помилка, адже сама норма з'явилася відносно недавно. Водночас ця помилка створює пряму колізію між положеннями ст. 216 КПК України та може бути підставою для скарг зі сторони підозрюваного чи

обвинуваченого. Верховний Суд зазначає, що «у кримінальному процесуальному праві загально визнаними є такі критерії допустимості доказів: належне джерело; належний суб'єкт; належна процесуальна форма; належна фіксація; належна процедура; належний вид способу формування доказової основи. В аспекті належного суб'єкта, у тому числі, слід розглядати і орган досудового розслідування. Згідно з ч. 1 ст. 86 КПК доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Докази мають бути отримані тільки уповноваженими на це особами (органами); способами і засобами, які призначені для одержання певних доказів; у процесі отримання доказів мають бути дотримані вимоги закону, що визначають порядок проведення конкретних дій, їхню послідовність, склад учасників; докази мають бути закріплені належним чином» [100]. Таким чином, отримання доказів неуповноваженим суб'єктом (в тому числі і через порушення правил підслідності) може тягнути за собою визнання отриманих доказів недопустимими. У даному випадку використовується слово «може», а не «буде», адже, наприклад АП ВАКС в іншому судовому рішенні зазначала, що неправильно визначена підслідність необов'язково буде тягнути за собою визнання всі отриманих доказів недопустимими: «порушення правил підслідності, навіть якщо воно мало місце, автоматично не може вважатися порушенням права на захист, оскільки ані Конституція України, ані положення національного законодавства, ані положення будь-яких міжнародних договорів, що визначають стандарти справедливого розгляду в кримінальних справах, не передбачають права особи вимагати проведення розслідування певним органом. Право на захист передбачає, що процесуальні можливості, необхідні для захисту від обвинувачення, має бути забезпечено будь-яким органом, який проводить розслідування, однак, хоч би якими широкими були його межі, воно не сягає так далеко, щоб надати стороні захисту можливість контролювати, який орган буде проводити розслідування.

Внесення права на розслідування органом, визначеним статтею 216 КПК України, до складу фундаментальних прав особи є невиправданим. Висновок про недопустимість доказів, отриманих із порушенням правил підслідності (якщо це мало місце), не може ґрунтуватися на положенні, передбаченому пунктом 2 частини 3 статті 87 КПК України» [140].

На момент написання даного дисертаційного дослідження судова практика в частині визначення підслідності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 435-1 КК України є неоднорідною. Так, наявно багато прикладів, коли відповідне кримінальне правопорушення розслідують уповноважені особи СБУ [161; 169; 165]. Проте також є судові рішення, в яких органом досудового розслідування за ст. 435-1 КК України виступає ДБР [166; 170; 171]. Таким чином, наразі на практиці існує досить серйозна плутанина з визначенням органу, якому підслідне відповідне кримінальне правопорушення. Хоча навіть у цій плутанині можна помітити певні закономірності. Так, ДБР, як правило, фігурує в рішеннях, пов'язаних із невнесенням відомостей до ЄРДР за ст. 435-1 КК України. Тобто мова йде не стільки про підслідність, визначену прокурором, скільки про підслідність на початковому етапі досудового розслідування, яка фактично визначається особою, яка подає заяву або повідомлення про кримінальне правопорушення (проте твердження, що ДБР фігурує тільки в таких провадженнях, теж неправильне, адже є велика кількість і інших прикладів, які не стосуються відмови у внесенні відомостей до ЄРДР). Водночас є приклади судових рішень, відповідно до яких кримінальне правопорушення, яке розслідувалось ДБР, було передано уповноваженим посадовим особами СБУ за постановою прокурора про зміну підслідності [162; 163; 168]. Таким чином, прокуратура намагається виправити наявну на даний момент у практиці плутанину та передає такі кримінальні провадження саме до СБУ, а не ДБР. У пояснювальній записці до законопроекту не пояснюється, чому цим кримінальним правопорушенням

повинна займатися Служба безпеки України, проте з аналізу судової практики стає очевидно, що прокурори визнають підслідність ст. 435-1 КК України саме за цим органом досудового розслідування.

Тому пропонуємо внести зміни до ст. 216 КПК України та викласти п. 3 ч. 4 в наступній редакції: «3) проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), крім кримінальних правопорушень, передбачених статтями 422 та 435-1 Кримінального кодексу України».

Проте на цьому проблеми з визначенням підслідності даної статті КК України не завершуються. Так, можна побачити низку прикладів, коли відповідне кримінальне правопорушення було передане слідчим Національної поліції. В обґрунтуванні такого рішення зазначається, що ст. 435-1 КК України не є військовим злочином, адже вчиняється не спеціальним суб'єктом – військовослужбовцем або військовозобов'язаним, а тому має розслідуватися слідчими НП відповідно до ч. 1 ст. 216 КПК України [164; 167].

Так, в одному з рішень було зазначено наступне: «обґрунтовуючи зазначену постанову про закриття кримінального провадження, слідчий зазначив, що відповідно до ст. 401 КК України, суб'єкт всіх без винятку кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIX Особливої частини КК України, у тому числі ст. 435-1 КК України, – спеціальний. Разом з тим у ході здійснення досудового розслідування не отримано даних, що ОСОБА_7 є військовослужбовцем Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, що стало підставою для закриття кримінального провадження» [172].

З таким висновком суд не погодився, вказавши, що «однією зі специфічних ознак військових кримінальних правопорушень, що передбачені у Розділі XIX Особливої частини КК України є, зокрема, суб'єкт їхнього вчинення. Приписами частин 1 та 2 статті 401 КК України встановлено, що військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом. Дійсно, окремі військові злочини можуть бути вчинені лише військовослужбовцями, для яких властиві спеціальні ознаки, що підлягають встановленню у кожному конкретному провадженні. Разом з тим диспозиція ст. 435-1 КК України не містить будь-яких застережень щодо обмеження кола суб'єктів вчинення вказаного кримінального правопорушення лише військовослужбовцями. Дана норма призначена для захисту військовослужбовців від протиправних дій будь-якого суб'єкта (особи). Аналіз зазначених норм та наявних в Єдиному державному реєстрі судових рішень вироків, дають підстави стверджувати, що суб'єктом цього кримінального правопорушення (ст. 435-1 КК України) можуть бути цивільні особи, а не тільки військовослужбовці або інші спеціальні суб'єкти, як зазначено у ч. 2 ст. 401 КК України (вироки у справах № 712/4108/22, № 308/8031/22, № № 297/3163/22, № 718/418/23). Слідчий суддя вважає, що під час закриття кримінального провадження слідчий

дійшов хибного висновку про те, що суб'єктом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 435-1 КК України, є спеціальний суб'єкт, встановлений у ст. 401 КК України» [172].

Ми повністю погоджуємося з висновками, які були зроблені судом, але також не можемо ігнорувати логіку, якою користувалася сторона обвинувачення під час кваліфікації кримінального правопорушення. Відповідно до ч. 1 ст. 401 КК України, військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. Розділ XIX КК України (у якому в тому числі знаходиться і ст. 435-1 КК України) називається «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Таким чином, використовуючи єдиний уніфікований термін «військові кримінальні правопорушення» і надаючи вичерпний перелік ознак таких правопорушень у ст. 401 КК України, законодавець обмежив перелік суб'єктів, які можуть такі правопорушення вчиняти. Ст. 435-1 КК України явно не відповідає цій ознаці, тому її присутність у даному розділі є сумнівною. Проблема також полягає в тому, що ведучи мову про підслідність, законодавець зазначає, що ДБР підслідні кримінальні правопорушення «проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), крім кримінальних правопорушень, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України» [60]. Таким чином, законодавець пов'язує підслідність ДБР не з конкретним розділом КК України, а з групою правопорушень, які мають назву «військові кримінальні правопорушення», ознаки яких містяться в ст. 401 КК України. Теоретично в будь-якому кримінальному провадженні, яке розслідується ДБР, може бути заявлено скаргу про неправильно визначену

підслідність, адже в кожному випадку має бути доведено, чому відповідна стаття відноситься до категорії кримінальних правопорушень «проти встановленого порядку несення військової служби», і це буде пов'язано з наявністю (або відсутністю) ознак, передбачених у ч. 1 ст. 401 КК України, а не з віднесенням статті до Розділу XIX КК України.

У зв'язку з цим пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 401 КК України та викласти її в наступній редакції «1. Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, ~~вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів~~». Така зміна є дещо радикальною, проте, на нашу думку, буде необхідною. Вчені вже досить давно критикують перелік суб'єктів, який надається в ст. 401 КК України, та вказують на необхідність його уточнення. Д.М. Навроцький, спираючись на думки різних вчених-правників, виділяє одразу декілька аспектів, за яким дане положення потребує вдосконалення. По-перше, аналіз законодавчо закріпленого визначення суб'єкта військового кримінального правопорушення дає підстави умовно виокремити у ньому дві складові: першу – таку, що не викликає сумнівів щодо зрозумілості та логічності її формулювання і дозволяє однозначно визначити конкретного суб'єкта кримінального правопорушення, та другу – яка породжує можливість множинного тлумачення й подекуди ускладнює встановлення належного суб'єкта. Йдеться про формулювання щодо військовослужбовців «...інших військових формувань, утворених відповідно до законів України» та «інших осіб, визначених законом». По-друге, у ч. 1 ст. 401 КК України передбачено, що військові кримінальні правопорушення можуть вчинятися не тільки військовослужбовцями, а й військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. Водночас у ч. 2 ст. 401 КК України згадуються виключно військовослужбовці, тоді як військовозобов'язані та

резервісти під час зборів не названі. Це може свідчити як про прагнення законодавця уникнути повторів і віднесення таких суб'єктів до категорії «інших осіб, передбачених законом», так і про наявність відповідної прогалини у правовому регулюванні. По-третє, конструкція ч.ч. 1 та 2 ст. 401 КК України не узгоджується із загальними вимогами законодавчої та нормотворчої техніки, а також принципом правової визначеності. Законодавець, формулюючи зазначену норму, намагався поєднати два підходи: з одного боку – встановити максимально чіткий перелік суб'єктів військових кримінальних правопорушень, як це зроблено у ч. 2 ст. 401 КК України, з іншого – залишив надмірно узагальнені категорії на кшталт «інші особи» та «інші формування». У результаті ця норма зберігає бланкетний характер, що зумовлює необхідність звернення до інших нормативно-правових актів, зокрема до Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу», для встановлення конкретного суб'єкта військового кримінального правопорушення. По-четверте, використання таких узагальнюючих формулювань, як «інші особи, визначені законом», є невдалим для кримінального законодавства. Передусім залишається нез'ясованим, про який саме закон ідеться у ч. 2 ст. 401 КК України – «Про військовий обов'язок та військову службу» чи інший нормативний акт. У зв'язку з цим доцільним видається застосування ширшого поняття – законодавство, яке охоплює як закони, так і підзаконні нормативно-правові акти [79, с. 101].

Як можна помітити, критики даного положення досить багато. Водночас ці зауваження стосуються тієї обставини, що законодавець намагається одночасно надати чіткий, але при цьому невичерпний перелік осіб, які можуть вчиняти військові кримінальні правопорушення. Разом з тим до такого переліку не потрапляють особи, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені не лише ст. 435-1 КК України, а і, наприклад, ст. 435 КК України «Незаконне використання символіки Червоного Хреста,

Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею», правопорушення, яке теж може вчинятися не лише військовослужбовцями або військовозобов'язаними. Або необхідно продовжувати уточнювати перелік спеціальних суб'єктів (що, як свідчать наукові роботи, зробити досить складно), або винести ці статті з Розділу XIX КК України (що теж досить складно, адже потрібно шукати «краще місце» для цих статей в інших розділах КК України), або повністю прибрати згадку про спеціального суб'єкта для всіх статей даного розділу, надаючи таке уточнення (за необхідності) в конкретних статтях КК України. Така пропозиція виглядає найбільш радикальною, проте, на нашу думку, саме такий підхід дозволить вирішити проблему, яка наразі склалась і негативні наслідки якої ми вже можемо побачити під час визначення підслідності військових кримінальних правопорушень. З точки зору норм кримінального процесуального законодавства запропонована зміна дозволить повністю уникнути суперечностей в частині визначення підслідності окремих кримінальних правопорушень, про що мова велася вище.

Аналізуючи підслідність, також доцільно розібрати і підвідомчість військових кримінальних правопорушень щодо процесуального керівництва. До 2019 року в Україні існували військові прокуратури, і, відповідно до ЗУ «Про прокуратуру» (в редакції до 2019 року), до військових прокуратур належать Головна військова прокуратура (на правах структурного підрозділу Генеральної прокуратури України), військові прокуратури регіонів (на правах регіональних), військові прокуратури гарнізонів та інші військові прокуратури (на правах місцевих). До прокурорів військових прокуратур теж ставились особливі вимоги, адже ними могли бути лише громадяни з числа офіцерів, які проходили військову службу або перебували у запасі і мали вищу юридичну освіту, за умови укладення ними контракту про проходження служби осіб офіцерського складу у військовій прокуратурі. Проте надалі в ході реформування

Генеральної прокуратури України та передачі повноважень з розслідування військових кримінальних правопорушень до ДБР військові прокуратури були ліквідовані (хоча в 2019 році далеко не всі підтримали цю ініціативу. «Війна ще не всіх вилікувала», – пишуть у колективному листі військові прокуратури, відповідаючи на заяви із боку представників президентської команди щодо недоцільності існування цього органу. Прокурори називають ліквідацію «неприйнятною» і «зумовленою поверхневим уявленням» про їхню роботу» [8]).

Наразі досудове розслідування будь-яких кримінальних правопорушень здійснюється лише органами досудового розслідування, а прокуратура забезпечує лише нагляд у формі процесуального керівництва. Проте повномасштабне вторгнення та введення в Україні воєнного стану змусили дещо переглянути доцільність спеціалізації органів прокуратури. У 2023 році була утворена Спеціалізована прокуратура у сфері оборони, що складається зі Спеціалізованих прокуратур у сфері оборони Центрального, Південного, Західного та Східного регіонів, а також Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Офісу Генерального прокурора [81]. Наразі до спеціалізованих прокуратур у сфері оборони відносяться Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Західного регіону (на правах обласної); Волинська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Закарпатська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Івано-Франківська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Львівська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Рівненська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Тернопільська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Хмельницька спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Чернівецька спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Південного регіону

(на правах обласної); Кропивницька спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Миколаївська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Одеська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Білгород-Дністровська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Херсонська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Вінницька спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Центрального регіону (на правах обласної); Житомирська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Білоцерківська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Полтавська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Сумська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Черкаська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Чернігівська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Чернігівський район Чернігівської області (за винятком Деснянської селищної територіальної громади); Деснянська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Чернігівський район Чернігівської області (у межах Деснянської селищної територіальної громади); Київська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Дарницька спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Східного регіону (на правах обласної); Дніпровська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Криворізька спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Запорізька спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Донецька спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Маріупольська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної); Луганська спеціалізована прокуратура у сфері оборони

(на правах окружної); Харківська спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах окружної) [81]. У структурі Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони діє принцип інстанційності, шляхом підпорядкування прокуратур нижчого рівня вищим, очолює дану структуру Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Офісу Генерального прокурора [42, с. 139]. Водночас, як зазначив В.М. Єднак, «ці ланки прокурорської системи створені, насамперед виходячи із предметної, а не територіальної специфіки» [41, с. 189]. Ю. Полянський влучно зауважив, що «забезпечення законності та правопорядку у військах можливе лише органами військової юстиції, які розташовані теж екстериторіально, таким чином, як і армія» [98, с. 9].

Реалізуючи функцію публічного обвинувачення в суді, Спеціалізована прокуратура у сфері оборони виконує одну з ключових своїх функцій, оскільки саме на неї покладається обов'язок доведення перед судом обґрунтованості висунутого військовослужбовцю обвинувачення. У діяльності цієї прокуратури предметом обвинувачення здебільшого виступають військові кримінальні правопорушення. Здійснення прокурором публічного обвинувачення охоплює доведення винуватості військовослужбовця, встановлення наявності складу кримінального правопорушення, правильну кримінально-правову кваліфікацію вчиненого, а також вжиття всіх передбачених законом заходів з метою ухвалення судом справедливого та співмірного вчиненому вироку, який водночас виконував би превентивну функцію щодо інших військовослужбовців. У межах реалізації повноважень з організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням Спеціалізована прокуратура у сфері оборони переважно здійснює процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях за фактами правопорушень, вчинених військовослужбовцями, військовозобов'язаними, резервістами та іншими

особами, діяльність яких безпосередньо пов'язана з обороноздатністю держави [42, с. 140].

Загалом ми позитивно оцінюємо повернення до спеціалізації прокуратур у частині розслідування військових кримінальних правопорушень, адже як неодноразово зазначали і науковці, і практики, специфіка даної категорії кримінально караних діянь вказує на необхідність використання спеціальних знань як під час нагляду у формі процесуального керівництва, так і під час підтримання публічного (державного) обвинувачення в суді. Проте спеціалізація, яка була введена відомчим наказом у 2023 році, є дещо фрагментарною, адже не дозволяє чітко окреслити повноваження, якими наділені спеціалізовані прокуратури у сфері оборони. Вважаємо, що це питання повинно вирішуватися не на рівні наказу, а в ЗУ «Про прокуратуру», адже військова спеціалізація не повинна розглядатись як тимчасовий захід, який було запроваджено на час дії воєнного стану, а як нормативно закріплена вимога задля забезпечення якісного досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень проти встановленого порядку проходження військової служби¹.

Звертаємо увагу, що в кримінальному процесуальному законодавстві не зазначено, що саме на прокурорів спеціалізованих прокуратур у сфері оборони покладається обов'язок здійснювати процесуальне керівництво під час розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Таке уточнення відсутнє і по відношенню до Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, що пояснюється тим, що такі правила повинні бути передбачені не в КПК України, а в профільному законодавстві. Так, відповідно до ч. 3 ст. 8-1 ЗУ

¹ Аналогічна спеціалізація повинна бути забезпечена і на рівні судів, проте це питання активно обговорюється як науковцями, так і практиками, а тому додаткове висвітлення в межах даного дисертаційного дослідження не потребує.

«Про прокуратуру», «на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру покладаються такі функції: 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; 2) підтримання державного обвинувачення в суді у відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями, а також представництво у межах компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» [44]. Очевидно, що аналогічне положення має існувати і по відношенню до спеціалізованих прокуратур у сфері оборони. Проте на даний момент така зміна неможлива, адже зазначені прокуратури існують завдяки ч. 2 ст. 7 ЗУ «Про прокуратуру», де зазначено, що «у разі потреби рішенням Генерального прокурора можуть утворюватися спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, на правах обласних прокуратур, на правах підрозділу обласної прокуратури, на правах окружних прокуратур, на правах підрозділу окружної прокуратури. Це правило не поширюється на випадок утворення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» [44]. Таким чином, уточнення щодо здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях щодо встановленого порядку несення військової служби неможливе без визнання офіційного статусу таких прокуратур на рівні профільного закону, а не підзаконних нормативно-правових актів. Лише після цього можна буде стверджувати, що спеціалізовані прокуратури у сфері оборони дійсно будуть займатися військовими кримінальними правопорушеннями, заради чого їх, власне, і було створено. Без такого уточнення теоретично можуть бути випадки, коли такі провадження можуть бути передані іншим прокурорам, адже це не заборонено кримінальним процесуальним

законодавством, що виступає ще одним аргументом необхідності введення спеціалізації прокуратури у сфері оборони на рівні галузевого законодавства.

Переходячи, власне, до аналізу особливостей проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, передусім необхідно наголосити, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві такі особливості відсутні. Це пов'язано з тим, що з процедурної точки зору законодавець не здійснює розмежування різних кримінальних правопорушень, адже в кожному конкретному випадку застосовується уніфікована процедура, визначена в КПК України (крім випадків, коли мова йде про спеціальні порядки здійснення кримінального провадження, але і вони теж є уніфікованими і не залежать від конкретного виду кримінального правопорушення). Водночас неправильним буде твердження, що на процедурному рівні відсутні будь-які особливості, які характерні виключно досудовому розслідуванню кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.

О.В. Кузьменко слушно зазначає, що військові кримінальні правопорушення мають багато спільних особливих рис, які повинні бути враховані під час їхнього розслідування. «Так, наприклад, під час розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України) слідчому від самого початку відома особа, яка самовільно залишила розташування військової частини або місце служби. Тому найтипівішими на початку розслідування є слідчі ситуації, що визначаються тією обставиною, чи затримано військовослужбовця, чи його місцезнаходження ще не встановлено. Також може скластися ситуація, коли взагалі не можна з повною визначеністю сказати: чи живий військовослужбовець, якого розшукують, чи він загинув за невідомих обставин» [63, с. 171].

Що стосується незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, то типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування будуть:

- «1) військовослужбовця затримано на місці злочину, вилучено речові докази, наявними є свідки та матеріальна доказова інформація;
- 2) військовослужбовця встановлено й затримано після здійснення протиправних дій, наявні свідки та матеріальна доказова інформація;
- 3) наявний факт викрадення зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, особу злочинця не встановлено, свідки відсутні, наявна матеріальна доказова інформація;
- 4) військовослужбовця, який вчинив кримінальне правопорушення, встановлено, наявні сліди злочину, але підозрюваний переховується від слідства та суду» [5, с. 85].

У зв'язку з цим робиться висновок, що «слідчі ситуації на початковому етапі розслідування окремих військових кримінальних правопорушень хоча і мають різне спрямування, однак їх об'єднує загальне коло обставин, обов'язкове для встановлення. До них можна віднести:

- 1) яке військове кримінальне правопорушення вчинено, де, коли і як;
- 2) мотив і мета вчинення військового кримінального правопорушення;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої військовим кримінальним правопорушенням;
- 4) обставини, що сприяли вчиненню військового кримінального правопорушення;
- 5) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого), обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження;
- 6) обставини, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого)» [63, с. 172].

Як слушно зазначає М.І. Карпенко, методика розслідування військових кримінальних правопорушень на початковому етапі «залежить перш за все від того, затримано підозрюваного чи його місцезнаходження невідоме. У тих випадках, коли правопорушник перебуває у військовій частині або на гауптвахті Служби правопорядку, основні зусилля спрямовуються на уточнення часу його самовільного перебування за межами військової частини і цілі, які він переслідував, залишаючи військову частину. У ситуації, коли його місцезнаходження невідомо і, відповідно, можна вибудовувати лише передбачення про те, де він перебуває і з якою метою зник, першочерговим завданням є встановлення місцезнаходження розшукуваного і термінове його затримання» [49, с. 98].

Звертаємо увагу, що хоча кримінальним процесуальним законодавством не визначені додаткові вимоги щодо початку досудового розслідування відповідно до ст. 214 КПК України, проте більш детальний аналіз як відповідних нормативних положень, так і самих кримінальних проваджень вказує на те, що додаткові вимоги існують. Для прикладу можна взяти ст. 402 КК України, якою передбачається кримінальна відповідальність за непокору. Непокора, відповідно до даної статті, полягає у відкритій відмові виконати наказ начальника або в іншому умисному невиконанні такого наказу. Очевидно, що під час подання заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення заявник має не лише повідомити про факт його вчинення, але і надати додаткові обставини, які вказують на: 1) існування такого наказу; 2) існування юридичного обов'язку виконати такий наказ. Відповідно до ст. 214 КПК України, відмова у внесенні відомостей до ЄРДР не допускається, водночас неправильним буде твердження, що будь-яка заява чи повідомлення обов'язково будуть тягнути за собою початок досудового розслідування. Ще у 2021 році ВС підкреслював, що «підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких

вбачаються вагомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, короткий виклад яких разом із прізвищем, ім'ям, по батькові (найменуванням) потерпілого або заявника, серед іншого, вноситься до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Анонімна заява не реєструється як підстава для відкриття кримінального провадження, а лише є підставою для перевірки викладеної в ній інформації, після чого відомості до ЄРДР може бути внесено за рапортом працівника поліції, який встановив наявність ознак злочину в заяві чи повідомленні» [101]. Таким чином, мало повідомити про вчинення особою військового кримінального правопорушення, в заяві мають бути чітко зазначені всі обставини, які стосуються такого правопорушення і які дозволять розпочати кримінальне провадження. Водночас далеко не кожна особа може володіти відомостями, які вказують на вчинення особою конкретного військового злочину (як то невиконання наказу або порушення правил польотів або підготовки до них). Якщо ж особа, яка не має прямого відношення до військової служби, повідомляє про такі правопорушення, то у слідчого має виникнути логічне питання, звідки була отримана інформація про кримінальне правопорушення у заявника. Не можна стверджувати, що заяву чи повідомлення про вчинення деяких військових кримінальних правопорушень має право подавати лише уповноважена службова особа, яка в силу посади має доступ до відомостей, які вказують на вчинення кримінального правопорушення, проте аналіз окремих статей КК України змушує робити саме такий висновок. У даному випадку ключовим має бути не суб'єкт подачі заяви, а відомості, які в ній містяться і які вказують на вчинення кримінально караного діяння. Водночас такі відомості в окремих випадках можуть бути надані виключно уповноваженою особою, а тому хоча і не прямо, а опосередковано, але вимога до суб'єкта подання заяви про вчинення військового кримінального правопорушення теж існує.

Попередньо ми вже зазначали, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не передбачає особливості проведення слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій по відношенню до будь-якої категорії кримінальних правопорушень, включаючи і військові кримінальні правопорушення. Але одночасно з цим ми зазначали, що такі особливості приховані не на рівні законодавства, а на рівні фактичної реалізації відповідної процесуальної дії. Можна погодитись з В.В. Давиденком, який зазначає, що тактичні прийоми проведення слідчого огляду під час розслідування військових кримінальних правопорушень за умов бойових дій, військових навчань, пішої чи механізованої передислокації військових підрозділів, а також їхнього перебування в оперативних районах розгортання і маневрування, характеризуватимуться особливою специфікою. Такі обставини зумовлюють динамічну зміну оперативної та слідчої обстановки й потребують від членів слідчо-оперативної групи високого рівня мобільності, професійної підготовки та здатності оперативно й результативно реагувати на трансформацію слідчої ситуації. Окрім цього, в умовах ускладненої слідчої обстановки результативності розшуку військовослужбовця по гарячих слідах сприятиме застосування суб'єктивного підходу до огляду місця події та проведення вибіркового слідчого огляду, тобто здійснення огляду за ситуаційними вузлами з пріоритетним дослідженням тих зон, де, за оцінкою слідчого, можуть перебувати сліди та інші об'єкти, що мають першочергове значення для оперативного встановлення місцеперебування правопорушника та розкриття кримінального правопорушення. У разі виявлення облаштованих злочинцем схованок доцільним є організування поблизу них засідки з метою подальшого затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [37, с. 154].

На думку деяких вчених, окремої уваги потребує проблематика здійснення слідчих дій, зокрема невідкладних допитів та оглядів, у

ситуаціях, коли військовослужбовці, які вчинили кримінальні правопорушення, перебувають у складі окремих підрозділів чи військових частин під час навчань або виконання бойових завдань та вчиняють відповідні діяння за місцем тимчасової дислокації в іншій області чи регіоні держави, у тому числі в зоні проведення бойових дій. Додаткові труднощі виникають також у зв'язку з відрядженням військовослужбовців – свідків у райони виконання бойових завдань, що особливо актуалізувалося протягом останніх років. Такі відрядження нерідко унеможливають своєчасне проведення першочергових слідчих дій та їхню реалізацію в максимально стислі строки, оскільки інформація про фактичне місцезнаходження військовослужбовців і підрозділів, у яких вони проходять службу, може мати обмежений доступ або взагалі не підлягати розголошенню. З огляду на це доцільним видається наділення слідчого чи прокурора повноваженнями щодо тимчасового відтермінування прийняття рішення про відрядження військовослужбовців або ж надання можливості їхнього короткострокового повернення до органу досудового розслідування для проведення невідкладних слідчих дій з урахуванням завдань підрозділу, складу залучених сил і засобів та необхідності недопущення зриву виконання бойових завдань. Альтернативним шляхом розв'язання цієї проблеми може стати законодавче закріплення можливості проведення допиту свідків слідчим суддею до їхнього вибуття в район виконання бойових завдань у судовому засіданні на стадії досудового розслідування, що надалі дозволить використовувати такі показання, як належний і допустимий доказ [71, с. 148].

Крім того, в науковій літературі обґрунтовано підкреслюється, що однією зі специфічних рис розслідування військових кримінальних правопорушень є необхідність допиту командирів та їхніх підлеглих, осіб різного службового становища, що зумовлює підвищені вимоги до дотримання слідчим принципів воїнського такту, з метою недопущення

порушення військової дисципліни, підриву авторитету командування та негативного впливу на морально-психологічний стан особового складу [48, с. 81].

Також слушною є позиція, відповідно до якої важливе значення у процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку проходження військової служби має проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, оскільки саме ці слідчі дії дають змогу встановити фактичне місцезнаходження правопорушника. Водночас істотні труднощі виникають під час організації та проведення зазначених заходів у разі відсутності документально підтверджених відомостей про місце проживання військовослужбовця, його можливе переховування у знайомих або родичів, а також при здійсненні огляду чи обшуку особистих речей, що перебувають на території військової частини, через неможливість точно визначити їхнє місцезнаходження та належно обґрунтувати відповідні клопотання. Окрім того, у процесі розслідування ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом досить часто постає потреба у проведенні слідчих експериментів з метою перевірки й уточнення обставин, що мають істотне значення для кримінального провадження, оскільки така слідча дія дозволяє за участю свідків та підозрюваних максимально точно відтворити обстановку вчинення правопорушення та встановити механізм і спосіб його реалізації [71, с. 149].

Наприклад, вчені зазначають, що в ході досудового розслідування фактів самовільного залишення військової частини або місця служби першочерговим завданням є встановлення та доказування обставин, що підтверджують сам факт відсутності військовослужбовця, а також з'ясування причин і умов, які унеможлилювали його своєчасне повернення. Важливого значення набуває визначення того, чи були вчинені інші кримінальні правопорушення до моменту або в період самовільної

відсутності, чи відбувалося повернення військовослужбовця до частини або місця служби, а також чи мав місце його добровільний прихід до правоохоронних органів із відповідним зізнанням. Окрім цього, необхідно зібрати повну та детальну інформацію про особу підозрюваного, обставини його затримання представниками правоохоронних органів, військової частини або цивільними особами. Сукупність зазначених обставин має істотне значення для формування та перевірки слідчих версій, а також для належного планування подальших процесуальних дій. Окремо слід наголосити, що в умовах бойової обстановки момент початку самовільної відсутності визначається з урахуванням конкретних обставин події та пов'язується з тим часом, коли військовослужбовець отримав реальну можливість повернутися до військової частини, однак умисно цього не зробив [36, с. 14].

З точки зору кримінального процесу розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби передбачає дотримання чіткої та послідовної системи слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання належних і допустимих доказів, які підтверджують наявність складу кримінального правопорушення. До таких дій належать, зокрема, огляд місць перебування військовослужбовців, допити командного складу, товаришів по службі, родичів і знайомих, а також проведення обшуків та отримання тимчасового доступу до речей і документів. Усі зазначені процесуальні заходи мають бути належним чином зафіксовані, що є необхідною умовою забезпечення допустимості зібраних доказів у судовому провадженні. Окрім цього, під час розслідування слід ураховувати можливу протидію з боку командування, яка може проявлятися у приховуванні істотних обставин події або здійсненні тиску на свідків. За таких умов результативність слідчої діяльності значною мірою залежить від оперативності, належної організації роботи та залучення спеціалізованих

слідчо-оперативних груп, що сприяє підвищенню ефективності розкриття правопорушень і збирання доказової бази [15, с. 15].

На подальших етапах досудового розслідування необхідно здійснювати оцінку процесуальної позиції підозрюваного, а також перевіряти повноту й достовірність отриманих доказів. Кримінально-процесуальна діяльність у таких провадженнях має ґрунтуватися на чіткій та скоординованій взаємодії між слідчими, правоохоронними органами й іншими учасниками кримінального провадження з урахуванням можливих конфліктів інтересів і перешкод у встановленні об'єктивної істини. Водночас істотне значення має врахування соціально-психологічних характеристик особи підозрюваного та застосування адекватних тактичних прийомів допиту, що сприяє повному й всебічному з'ясуванню обставин учиненого кримінального правопорушення [15, с. 15].

Під час розслідування фактів самовільного залишення військової частини або місця служби слід зважати на низку специфічних чинників, зумовлених особливостями проходження військової служби. З огляду на складний характер об'єктивної та суб'єктивної сторін цього кримінального правопорушення, для всебічного встановлення всіх обставин події виникає потреба у проведенні комплексу додаткових слідчих дій з урахуванням службової специфіки. Одним із ключових аспектів є з'ясування того, чи були військовослужбовці належним чином поінформовані про свої службові обов'язки, правила військової дисципліни та юридичні наслідки самовільного залишення частини, адже лише за умови усвідомлення таких вимог можливо дійти обґрунтованого висновку щодо наявності умислу у їхніх діях, а не помилки чи недостатньої обізнаності [3, с. 30]. Водночас важливо забезпечити ефективний правовий захист осіб, які підозрюються у вчиненні зазначених кримінальних правопорушень, що є ключовою гарантією дотримання їхніх основоположних прав та свобод у межах

кримінального процесу, а також сприяє об'єктивному та неупередженому встановленню істини [1].

Власне, викладені вище позиції вчених, які стосуються розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК України «Самовільне залишення військової частини або місця служби», демонструють особливості розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень. Водночас з кримінальної процесуальної точки зору складно виділити якісь спільні особливості проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) або інших процесуальних дій, які притаманні всім кримінальним правопорушенням проти встановленого порядку несення військової служби, адже ці правопорушення хоча і мають спільний об'єкт, проте за своєю суттю і механізмом вчинення є вкрай різними, а тому потребують окремих досліджень. Метою даної дисертаційної роботи є не аналіз особливостей розслідування військових кримінальних правопорушень, а особливості укладення та затвердження угод. Тому ми вважаємо доцільним акцентувати увагу на питанні, яке дійсно буде впливати на можливість укладення угоди, – на предметі доказування.

В.А. Шершенькова зазначає, що «за кожною кримінальною справою, порушеною проти військовослужбовців, доказуванню підлягають:

- час, місце, спосіб та інші обставини вчинення військового кримінального правопорушення;
- винуватість, форма вини, мотив і мета обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої військовим кримінальним правопорушенням;
- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого військового кримінального правопорушення;

- обставини, які характеризують обвинуваченого військовослужбовця, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність;
- обставини, які є підставою закриття кримінального провадження, порушеного проти військовослужбовця;
- обставини, які є підставою для звільнення військовослужбовця від кримінальної відповідальності або покарання;
- обставини, які сприяли вчиненню військових кримінальних правопорушень.

Так, предмет доказування може бути набагато ширшим, можуть бути включені й інші питання для з'ясування необхідних обставин розслідуваного військового кримінального правопорушення» [181, с. 688].

З такою позицією слід погодитись, проте лише частково. Дійсно, обставини, які зазначені в ст. 91 КПК України, повинні бути встановлені в кожному кримінальному провадженні. Проте чинне кримінальне процесуальне законодавство не вимагає встановлення обставин, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення (на відміну від КПК України 1960 р.). Дійсно, такі обставини бажано встановити задля того, щоб виявити недоліки порядку проходження військової служби та в майбутньому попередити подібні правопорушення. Проте таке завдання явно виходить за межі повноважень слідчого чи прокурора під час досудового розслідування та передусім повинно стосуватися військового керівництва, яке напрямую має впливати на попередження таких кримінальних правопорушень.

Аналізуючи ст. 91 КПК України та перелік кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, можна виявити деякі особливості, які мають бути враховані стороною обвинувачення під час їхнього розслідування:

1) статус особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Хоча було запропоновано виключити зі ст. 401 КК України вказівку про те, що

військові кримінальні правопорушення вчиняються військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, проте на даний момент ця юридична норма присутня, і вона є імперативною (крім деяких незначних винятків, про які мова велася вище). Для того, щоб довести факт вчинення особою кримінального правопорушення проти порядку несення військової служби, слідчий та прокурор повинні встановити відношення особи до військової служби, адже таке правопорушення може вчинити лише спеціальний суб'єкт;

2) встановлення обов'язку, який було порушено військовослужбовцем або військовозобов'язаним. Мова йде про ті кримінальні правопорушення, які ми визначили у нашій класифікації як абсолютно бланкетні. Уповноважена посадова особа органу досудового розслідування повинна встановити, яким саме документом визначається конкретний порядок проходження військової служби та чи передбачає такий спеціальний документ наявність обов'язку, який, відповідно до заяви про кримінальне правопорушення, було порушено. Така вимога стосується також і відносно бланкетних норм, адже в процесі подальшого розслідування та необхідності уточнення правової кваліфікації діяння у слідчого чи прокурора виникне необхідність вивчення відповідних нормативно-правових актів;

3) наявність відповідного обов'язку в особи, яка підозрюється у вчиненні військового кримінального правопорушення. Слідчий чи інша уповноважена особа сторони обвинувачення повинна встановити, чи дійсно військовослужбовець або військовозобов'язаний мав виконати покладений на нього обов'язок. Тобто має бути встановлений зв'язок між особою та відповідною злочинною дією чи бездіяльністю. Для цього досліджуються не тільки спеціальні нормативно-правові акти, а і посадові інструкції, накази, розпорядження тощо, які є індивідуалізованими і які дозволять довести, що на відповідну особу було покладено певний обов'язок в силу її

статусу або повноваження, вона знала або повинна була знати про існування такого обов'язку і не виконала його;

4) встановлення обставин, які дозволяють відмежувати військові від інших кримінальних правопорушень. Як правило, таке розмежування відбувається завдяки виділенню спеціального суб'єкта – військовослужбовця або військовозобов'язаного (наприклад, це стосується ст. 410 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» та ст. 262 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»). Водночас інколи таке розмежування буде стосуватись інших елементів складу кримінального правопорушення. Наприклад, встановлення суб'єктивної сторони впливатиме на розмежування ст. 411 КК України «Умисне знищення або пошкодження військового майна» та ст. 412 КК України «Необережне знищення або пошкодження військового майна». Крім того, уповноважена особа органу досудового розслідування повинна пам'ятати про маскуваність одних кримінальних правопорушень іншими. Наприклад, під необережним знищенням або пошкодженням військового майна (ст. 412 КК України) може бути замаскована крадіжка або інша форма незаконного привласнення майна.

РОЗДІЛ II. ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

2.1. Ознаки та процесуальні передумови укладення угод у кримінальних провадженнях проти встановленого порядку несення військової служби

Інститут угод було введено до кримінального процесуального законодавства задля пришвидшення здійснення кримінального провадження, при цьому забезпечуючи відшкодування шкоди та притягнення винуватої особи до відповідальності за умови призначення менш суворого покарання. Даний інститут активно застосовується у випадках, коли сторони можуть спрогнозувати результати кримінального провадження і розуміють, що винесення обвинувального вироку – це лише питання часу. І.М. Канюка, В.А. Савченко та інші у своїх дослідженнях доходять висновку, що «досягнення угоди у кримінальному провадженні є виявом спрощення кримінального провадження. Завдяки цьому інструменту завдання кримінального судочинства досягаються швидше, економніше й безболісніше для зацікавлених осіб» [47, с. 78]. М. Сіроткіна з цього приводу зазначала, що будь-який різновид спрощеного кримінального провадження спрямований на прискорення вирішення правового конфлікту, раціоналізацію використання часу та ресурсів у процесі досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проступків чи злочинів, у тому числі передбачених ч. 4 ст. 469 КПК України, а також на зниження морально-психологічного навантаження як на потерпілу особу, так і на підозрюваного або обвинуваченого [120, с. 168].

Закріплення інституту угод у кримінальному процесуальному праві України означає нормативне утвердження поєднання імперативних і диспозитивних засад у кримінальному процесі під час здійснення проваджень на підставі угод, що виступає запорукою та гарантією демократизації й гуманізації кримінального судочинства [128, с. 113]. Інститут угод істотно розширив можливості реалізації принципу диспозитивності, відповідно до якого сторони кримінального провадження наділені правом вільно, у межах вимог закону, самостійно визначати способи здійснення своїх матеріальних і процесуальних прав, а також використовувати на власний розсуд передбачені законом публічні механізми їхнього захисту, активно впливаючи на перебіг і результати кримінального провадження [39, с. 11].

Водночас даний інститут активно застосовується також тоді, коли в силу тих чи інших обставин вчиняється велика кількість однакових кримінальних правопорушень, і держава з метою недопущення перевантаження правоохоронної системи стимулює укладення угод і пришвидшення кримінального провадження. З урахуванням збільшення кількості військових кримінальних правопорушень укладення угод стає чи не головним інструментом для забезпечення ефективності всієї галузі кримінального процесу, адже дозволяє пришвидшувати досудове розслідування та судовий розгляд подібних кримінальних правопорушень.

Відповідно до ст. 468 КПК України, існує два види угод у кримінальному процесі – угоди про примирення та угоди про визнання винуватості. Науковці, використовуючи такий поділ, у більшості випадків намагаються окремо аналізувати ці види угод, які хоча і мають багато спільних ознак, водночас направлені на забезпечення або приватного, або публічного інтересу під час їхнього укладення та затвердження.

П.В. Холодило обґрунтовує позицію, відповідно до якої для розкриття якісно нової процесуальної форми, якою є угода про визнання винуватості,

доцільно застосовувати підхід, що дає змогу встановити наявність «якісних» структурних відмінностей цієї форми. Водночас, з огляду на її органічну єдність із кримінальним процесом України, виокремлення угоди як диференційованої форми має здійснюватися за критеріями, притаманними базовій формі кримінального провадження. До таких критеріїв учений відносить: рівень суспільної небезпеки кримінального правопорушення; стадію кримінального провадження, у межах якої застосовується угода; суб'єкта ініціювання її укладення; добровільність волевиявлення сторін; визнання особою своєї вини; співпрацю зі слідством; правові наслідки укладення та затвердження угоди; специфіку судового розгляду; наявність суспільного інтересу у запобіганні, виявленні чи припиненні значної частини кримінальних правопорушень або більш тяжких діянь; форму укладення угоди та інші обставини [179, с. 60-61].

Так, у юридичній літературі стверджується, що угода про визнання винуватості є «юридичною домовленістю, за якою сторони обвинувачення та захисту досягають згоди щодо вирішення кримінального провадження, включаючи певні пункти обвинувачення, за якими обвинувачений визнає себе винним. Зміст правової категорії угоди полягає в тому, що підозрюваний чи обвинувачений погоджується нести кримінальну відповідальність за менш тяжкий злочин порівняно з тим, що інкримінувався йому раніше, або не за всіма пунктами обвинувального акту. Обвинувачений визнає себе винуватим в обмін на зниження тяжкості обвинувачення, пом'якшення під час призначення покарання» [183, с. 168]. Також угода про визнання винуватості визначається вченими як юридична домовленість [112, с. 8]; як процес досягнення угоди в кримінальному процесі [30, с. 455], як розроблення взаємоприйнятого рішення, що підлягає затвердженню судом [129, с. 37], як погодження підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, з одного боку, та державного обвинувача – з іншого [7, с. 193]. О.О. Леляк визначає угоду про визнання винуватості як

«компроміс у формі юридичної домовленості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим, що передбачає особливий порядок проведення кримінального провадження та потребує затвердження судом» [65, с. 87]. Н.В. Неледва, зі свого боку, визначає угоду про визнання винуватості як «затверджений судом договір (домовленість, волевиявлення) двох сторін (прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого), який спрямований на встановлення, зміну чи припинення юридичних прав та обов'язків підозрюваного чи обвинуваченого та виникнення зобов'язань прокурора про нагляд за його виконанням» [82, с. 1009-1010].

А.С. Трекке зазначає, що, забезпечуючи домінування державних (публічних) інтересів, законодавець у кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості закріпив скорочений обсяг процесуальних інструментів для встановлення винуватості особи (за наявності згоди обвинуваченого), визнавши його достатнім для досягнення цілей кримінального провадження. Водночас сторонам захисту та обвинувачення надано пріоритетне право на власний розсуд, у межах вимог закону, обирати шлях досягнення компромісу під час врегулювання правового конфлікту. Такий законодавчий підхід, орієнтований на підтримання збалансованого співвідношення між публічними та приватними інтересами у кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості, характеризується подвійною природою: сторони захисту й обвинувачення, виступаючи учасниками кримінального провадження, водночас є й суб'єктами угоди як невід'ємного елемента цього диференційованого порядку його здійснення [126, с. 73].

Для угод про примирення, зі свого боку, характерна «подвійна правова природа – кримінальна процесуальна і цивільно-правова, яка зумовлює поєднання імперативних і диспозитивних начал. Кримінальним процесуальним законодавством передбачається врегулювання кримінально-правового конфлікту на підставі взаємних поступок. Така угода передбачає

відшкодування шкоди підозрюваним чи обвинуваченим в обмін на домовленість про встановлення більш м'якого покарання. При цьому неприпустимим є будь-який тиск на сторони, тобто укладення угоди про примирення можливе лише за умови самотійного й добровільного бажання обох сторін – потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого» [38, с. 228].

Н. Турман слушно зазначає, що угода про примирення не зводиться до одностороннього волевиявлення потерпілого, а становить собою взаємну домовленість сторін щодо мирного врегулювання конфлікту, умови якої виробляються безпосередньо потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, за участю захисника та представника або за сприяння третьої особи, погодженої сторонами кримінального провадження, тобто медіатора. Угода про примирення виступає основним механізмом узгодження інтересів учасників кримінально-правового конфлікту та забезпечення їхнього збалансування. Оскільки сторони, досягаючи компромісних і взаємовигідних рішень, адаптують правову норму про примирення до обставин конкретної справи, вони задовольняють власні інтереси, а в кінцевому підсумку – й інтереси суспільства (публічні) [128, с. 275].

Сутність угод про примирення полягає в тому, що вона спрямована на: гуманізацію та демократизацію правової системи і кримінальної політики; удосконалення та спрощення кримінального процесу; підвищення доступності правосуддя; зростання рівня довіри та поваги до судових і правоохоронних органів; гарантування прав і законних інтересів потерпілого та правопорушника; профілактику злочинності й запобігання подальшій криміналізації осіб, які вчинили злочин, у місцях позбавлення волі; відновлення позитивних міжособистісних відносин [74, с. 167].

Надаючи перелік характерних ознак угод про примирення, Р.В. Новак зазначає, що їх поділяють на процесуальні та соціально-психологічні.

До процесуальних ознак належать:

1) оптимізація кримінального провадження – укладення угоди про примирення можливе одразу після повідомлення особі про підозру, що зумовлює недоцільність подальшого здійснення досудового розслідування та доведення винуватості обвинуваченого в суді;

2) розвантаження судової системи – у разі укладення угоди про примирення її сторони позбавляються права на апеляційне й касаційне оскарження вироку з підстав, передбачених п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 473 КПК України;

3) доступність – у п. 3 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 року зазначено, що медіація у кримінальних справах має бути загальнодоступним засобом [84, с. 71-71].

До соціально-психологічних ознак належать:

1) врахування значущості емоцій та потреб потерпілого, що проявляється у можливості для жертви висловити свої потреби та переживання, бути почутою, отримати розуміння та підтримку;

2) прийняття правопорушником відповідальності за заподіяну шкоду, що включає визнання вини та готовність відшкодувати завдані збитки; ця риса формує основу взаємодії правопорушника та потерпілого у процесі примирення;

3) самостійне визначення сторін – надання учасникам правомочності самостійно шукати та обирати взаємоприйнятне рішення; лише учасники кримінального конфлікту є компетентними у вирішенні проблеми;

4) конфіденційність – усі учасники процедури зобов'язуються не розголошувати жодну інформацію, отриману під час примирення, без згоди іншої сторони; єдиним документом, який може використовуватися у судовому розгляді кримінального провадження, є угода про примирення сторін;

5) добровільність – примирення відбувається виключно за добровільної згоди сторін на участь у ньому; як потерпілий, так і правопорушник можуть відмовитися від участі на будь-якому етапі процедури [180, с. 152-153].

Н. Турман, розширюючи цей перелік, додає до переліку ознак угод наступні положення:

1) угода виступає механізмом врегулювання кримінально-правового конфлікту;

2) обмежене коло суб'єктів, наділених правом ініціювати укладення та брати участь у досягненні домовленостей щодо угоди про примирення відповідно до ч. 1 ст. 469 КПК України;

3) можливість залучення до процесу досягнення домовленостей інших осіб, зокрема медіаторів;

4) чітке законодавче визначення видів кримінальних проваджень, у межах яких допускається укладення угоди про примирення;

5) наявність конкретно окреслених стадій кримінального процесу, на яких може бути укладена угода, оскільки від стадії прийняття рішення про її укладення залежить подальший процесуальний порядок оформлення та затвердження угоди;

6) особливий, індивідуалізований зміст угоди;

7) обов'язковість як істотна риса примирення, що полягає в тому, що з моменту досягнення згоди та належного її оформлення угода набуває обов'язкової сили як для її сторін, так і для інших осіб та органів;

8) чітко встановлені законодавством правові наслідки невиконання умов угоди;

9) судовий контроль, який полягає у перевірці судом наявності передбачених законом підстав для затвердження угоди [128, с. 276].

Загалом наданих вище положень достатньо для того, щоб встановити наявність як спільних, так і відмінних рис між угодами про визнання винуватості та угодами про примирення. Пропонується в межах даного

дисертаційного дослідження для виконання поставлених перед нами завдань дещо спростити цей аналіз та зробити акцент на доцільності забезпечення публічних та приватних інтересів під час укладення угод у кримінальному провадженні. Зважаючи на позиції різних вчених, очевидним є те, що під час укладення угоди про визнання винуватості насамперед робиться акцент на публічні інтереси суспільства та держави, а під час угоди про примирення – на приватні інтереси особи. При цьому хибним буде твердження, що під час укладення угоди про примирення або про визнання винуватості забезпечуються виключно або приватні, або публічні інтереси. Так, відповідно до п. 2 та 3 ч. 7 ст. 474 КПК України, суд при затвердженні будь-якої угоди повинен перевірити, чи відповідають умови такої угоди інтересам суспільства та чи не порушують вони права, свободи та законні інтереси сторін або інших осіб.

Відповідно до ст. 469 КПК України, «угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, не допускається. Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо:

- 1) кримінальних проступків, нетяжких злочинів, тяжких злочинів (крім кримінальних проваджень щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією);
- 2) корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи (осіб) у вчиненні будь-якого корупційного кримінального правопорушення чи кримінального правопорушення, пов'язаного з

корупцією, та якщо інформація щодо вчинення такою особою (особами) кримінального правопорушення буде підтверджена доказами, і за умови повного або часткового (з урахуванням характеру та ступеня участі особи у вчиненні злочину) відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо такі збитки або шкода були завдані); 2-1) корупційних кримінальних проступків, нетяжких або тяжких корупційних злочинів, а також кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, у разі відсутності ознак вчинення цих кримінальних правопорушень у співучасті, що підтверджується матеріалами кримінального провадження, і за умови повного відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо таких збитків або шкоди було завдано); 3) особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами» [60].

Якщо рухатись за тяжкістю кримінальних правопорушень, то у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби може бути укладена угода як про примирення, так і про визнання винуватості. Наприклад, до нетяжких злочинів відноситься самовільне залишення військової частини або місця служби без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 407 КК України), дезертирство без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 408 КК України), ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом без обтяжуючих ознак (ч. 1 ст. 409 КК України) та інші військові кримінальні правопорушення. Тобто потенційний перелік кримінальних проваджень, у яких може бути укладена саме угода про примирення, є досить великим.

При цьому законодавець не встановлює жодних обмежень щодо неможливості укладення угод про примирення. Такі обмеження існують лише щодо угод про визнання винуватості, адже відповідно до ст. 469 КПК України угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Тобто якщо в кримінальному провадженні наявний потерпілий, то угода про визнання винуватості не може бути укладена, адже це може обмежити приватні інтереси такого учасника кримінального провадження (крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди).

Такі вимоги кримінального процесуального законодавства не є новими, проте з точки зору їхнього застосування у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти встановленого порядку несення військової служби є дещо специфічним. На практиці наявні приклади, коли в таких кримінальних провадженнях судами виносяться вироки, якими затверджуються саме угоди про примирення [23]. Очевидною обов'язковою умовою таких угод є наявність потерпілого, тобто мова йде про ті склади кримінальних правопорушень, у яких шкода була завдана конкретній особі або групі осіб – порушення правил поведінки зі зброєю, що заподіяло потерпілому тілесні ушкодження (ч. 1 ст. 414 КК України) [14], порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, що спричинило тілесні ушкодження (ч. 2 ст. 406 КК України) [10] тощо.

В окремих випадках судді відмовляють у затвердженні таких угод [134]. У таких рішеннях судді посилаються на Постанову Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод», де, крім іншого, зазначено, що «у кримінальних правопорушеннях, де основним безпосереднім об'єктом виступають публічні інтереси

(зокрема немайнові), а спричинена конкретним фізичним чи юридичним особам шкода є лише проявом посягання на основний об'єкт, укладення угоди про примирення не допускається. Зокрема затвердження таких угод не допускається у справах про злочини, передбачені ... розділом XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» [104]. Зважаючи на аналіз судової практики, можна дійти висновку, що інші судді масово ігнорують таке положення та затверджують угоди про примирення, з чим ми категорично не можемо погодитись. Дійсно, якщо в кримінальному провадженні завдана шкода приватним інтересам особи, то така особа має право вимагати відшкодування шкоди в обсязі, який, на її думку, буде достатнім. Водночас необхідно пам'ятати, що укладення угоди (в тому числі угоди про примирення) в кримінальному провадженні припиняє кримінальні процесуальні відносини та робить неможливим подальше здійснення кримінального провадження. З урахуванням того, що безпосереднім об'єктом вказаної категорії кримінальних правопорушень є порядок несення військової служби, саме прокурор з точки зору доцільності забезпечення публічних інтересів має вирішувати, чи були виконані завдання кримінального провадження та чи можна припиняти відповідні кримінальні процесуальні правовідносини.

Формально нормативних обмежень укладення угоди про примирення в даному випадку немає, а тому судді, затверджуючи угоди про примирення не порушують вимоги чинного кримінального процесуального законодавства. Напевно, неправильним буде твердження, що у нормах КПК України слід передбачити правило, відповідно до якого при розслідуванні військових кримінальних правопорушень укладення угоди про примирення не допускається, адже хоча фізична шкода і не є головним об'єктом даного правопорушення, водночас таке нормативне обмеження досить суттєво звужує права особи, яка зазнала шкоди через вчинення кримінального

правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби. Одночасно з цим ми також негативно оцінюємо практику укладення угод про примирення в зазначені категорії кримінальних правопорушень без врахування всіх особливостей та більш ретельної оцінки публічних інтересів. Дійсно, чинне кримінальне процесуальне законодавство зобов'язує суд при вирішенні питання про затвердження угоди про примирення врахувати, чи відповідає така угода інтересам суспільства, проте в деяких випадках до такої вимоги відносяться дещо формально та не надають повну оцінку. Більше того, суд може оцінити лише обвинувальний акт разом з наданою угодою про примирення, а не всі матеріали кримінального провадження. Лише прокурор повною мірою розуміє негативні наслідки кримінального правопорушення, у якому підозрюється чи обвинувачується військовослужбовець, та чи не буде припинення кримінального провадження шляхом затвердження угоди про примирення причиною неможливості виконання завдань кримінального провадження в частині забезпечення захисту суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Об'єктом даного дисертаційного дослідження виступають угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях проти встановленого порядку несення військової служби, адже саме такий різновид угод найбільше відповідає специфіці таких кримінальних проваджень, де основним об'єктом злочинного посягання є встановлений порядок військової служби. Не можна повністю ігнорувати і можливість укладення угод про примирення, проте зазначені вище ризики вказують, що хоча така форма досягнення компромісу у відповідних кримінальних провадженнях можлива, проте не повною мірою відповідатиме тим завданням, які були поставлені законодавцем у ст. 2 КПК України. Найкращою формою угоди у кримінальних провадженнях проти встановленого порядку несення військової служби лишаються угоди про

визнання винуватості, саме тому ми і робимо на них акцент у межах даного дисертаційного дослідження.

Водночас, досліджуючи питання укладення угод про примирення, вважаємо, що доцільно в обов'язковому порядку залучати до укладення таких угод прокурора. На даний момент участь прокурора фактично зводиться до складання та (або) затвердження обвинувального акта, який разом з угодою про примирення надсилається до суду, та висловлення власної позиції щодо угоди в суді, яка, як правило, зводиться до фрази «прокурор не заперечує проти укладення угоди про примирення» [17]. Така участь сторони обвинувачення є вкрай формальною, особливо з огляду на те, що в результаті укладення угоди про примирення подальше кримінальне провадження припиняється. Тому, задля забезпечення кращого контролю за захистом публічних інтересів, вважаємо, що в укладенні угоди про примирення в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби також повинен приймати участь прокурор, який має зазначити, що укладення угоди про примирення не суперечить публічним інтересам. Лише після такої вказівки прокурора (з його особистим підписом) угода може бути підписана потерпілим та підозрюваним та передана до суду.

Власне, проблема співвідношення угод про примирення та про визнання винуватості не є новою, хоча чинне кримінальне процесуальне законодавство дозволяє мінімізувати колізії, адже основною підставою розмежування буде суб'єкт, який бере участь в укладенні угоди з іншої сторони та, відповідно, інтерес, який він такою угодою буде захищати. Водночас у КПК України передбачені й інші форми припинення кримінальної процесуальної діяльності у якості компромісу в кримінальному процесі. Особливо важливою ця проблема стає стосовно кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, адже чинне кримінальне та кримінальне процесуальне

законодавство передбачає навіть особливий порядок звільнення від кримінальної відповідальності у кримінальних провадженнях щодо самовільного залишення військової частини. Відповідно, задля проведення більш ґрунтовного аналізу угод про визнання винуватості обов'язково має бути проведено дослідження співвідношення цього інституту з суміжними.

І угоди, і звільнення від кримінальної відповідальності є формами вираження компромісу у кримінальному процесі. Г.О. Усатий, досліджуючи феномен компромісу в межах кримінального права, дійшов висновку, що компроміс у цій сфері слід розуміти як взаємну угоду (договір), якою встановлюються визначені умови звільнення особи від кримінальної відповідальності за умови виконання нею вимог, передбачених кримінальним законодавством. Така угода має регламентувати характер взаємин між сторонами, а також їхні права та обов'язки. Крім того, науковець підкреслює, що компроміс виступає інструментальним механізмом вирішення кримінально-правового конфлікту та впорядкування відносин, що виникають у зв'язку з ним [132, с. 26-27]. Заслуговує на увагу підхід, запропонований О.А. Парфілом, який тлумачить «кримінально-процесуальний компроміс» як сукупність процесуальних норм, що визначають порядок укладення угоди між сторонами конфлікту – державою в особі її правоохоронних органів і потерпілим, з одного боку, та особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, – з іншого. Така угода ґрунтується на встановлених законом чітких правилах надання взаємних поступок і забезпечення гарантій їхньої реалізації [90, с. 62-65]. М.В. Сіроткіна робить висновок, що кримінально-процесуальний компроміс слід розглядати передусім як різновид правового компромісу, сутність якого полягає у прагненні сторін на засадах добровільності врегулювати кримінально-правовий конфлікт за умов дотримання балансу інтересів, взаємних поступок та отримання взаємної вигоди в межах кримінального провадження [121, с. 178].

Загалом необхідно підтримати позицію, відповідно до якої компроміс являє собою певну форму домовленості між особою та державою в межах кримінального провадження, яка відповідає інтересам обох сторін та забезпечує виконання завдань кримінального провадження з мінімальними витратами часу та ресурсів. Такий компроміс завжди повинен передбачати оцінку інтересів держави, навіть якщо мова йде про угоду про примирення, адже як мінімум суд в процесі затвердження угоди буде вивчати, чи не суперечить угода інтересам суспільства (навіть у провадженнях приватного обвинувачення). Водночас у кримінальному процесі існує декілька конкуруючих інститутів, які можуть бути застосовані за однакових умов, їхнє застосування свідчить про досягнення кримінального процесуального компромісу, одночасно вони мають різні процесуальні наслідки для учасників кримінального провадження.

З урахуванням предмета та об'єкта даного дисертаційного дослідження ми не будемо досліджувати співвідношення угоди про примирення та відмови потерпілого від обвинувачення у провадженнях приватного обвинувачення, а перейдемо одразу до вивчення інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності. Так, Розділ IX КК України передбачає підстави, коли особа звільняється від кримінальної відповідальності. Кожна із зазначених там підстав передбачає свої особливі умови, які далеко не завжди можуть бути виконані під час розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Крім того, окремі підстави для звільнення від кримінальної відповідальності є об'єктивними, а не суб'єктивними (як-то закінчення строку притягнення до кримінальної відповідальності чи зміна обстановки), а тому вони не конкурують з інститутом угод. У межах нашого дисертаційного дослідження найбільший інтерес представляє така підстава звільнення особи від кримінальної відповідальності, як дійове каяття (ст. 45 КК України), а також підстави для звільнення особи від кримінальної

відповідальності, передбачені особливою частиною КК України – ч. 4 ст. 401 КК України («Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями цього розділу, крім поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України, може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно із статтею 44 цього Кодексу із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України») та ч. 5 ст. 401 КК України («Особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 цього Кодексу, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо вона добровільно звернулася із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби»).

Відповідно до ч. 1 ст. 45 КК України, особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покалася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Власне, дана норма свідчить, що дійове каяття є поняттям багатоскладовим та складається з: 1) щирого каяття; 2) активного сприяння розкриттю

кримінального правопорушення; 3) повного відшкодування шкоди. При цьому «відсутність хоча б однієї із зазначених складових дійового каяття виключає звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК» [105].

Під щирим каяттям вчені розуміють «особливе відчуття жалю, каяття совісті, визнання вини, яке зовні виявляється в прилюдному визнанні перед оточуючими своєї провини і готовності понести покарання» [32]. Т.І. Нікіфорова щире каяття розглядає як «психічний стан винної особи, її внутрішні переживання, які полягають у засудженні нею власного вчинку, його наслідків, прагнення усунути нанесену шкоду та рішення про невчинення нових деліктів у майбутньому. Такий психічний стан особи може свідчити про позитивну перебудову свідомості особи та втрату або зниження ступеню її суспільної небезпечності, про реальну можливість виправлення цієї особи» [83, с. 381, 382]. ВС, аналізуючи дану складову дійового каяття, зазначав, що «...щире каяття повинно ґрунтуватися на належній критичній оцінці особою своєї протиправної поведінки, її осуді, бажанні виправити ситуацію, яка склалась, та нести кримінальну відповідальність за вчинене, а також зазначена обставина має знайти своє відображення в матеріалах кримінального провадження» [102]. Надалі було уточнено, що «щире каяття – це певний психічний стан винної особи, коли вона засуджує свою поведінку, прагне усунути заподіяну шкоду та приймає рішення більше не вчиняти злочинів, що об’єктивно підтверджується визнанням особою своєї вини, розкриттям всіх відомих їй обставин вчиненого діяння, вчиненням інших дій, спрямованих на сприяння розкриттю злочину, або відшкодування завданих збитків чи усунення заподіяної шкоди. Каяття передбачає, окрім визнання особою факту вчинення злочину, ще й дійсне, відверте, а не уявне визнання своєї провини у вчиненому злочині, відверту негативну оцінку своєї злочинної поведінки, визнання тих обставин, які ставляться в провину, щирий жаль з приводу

цього та осуд своєї поведінки, що насамперед повинно виражатися в намаганні особи відшкодувати завдані злочином збитки, бажанні виправити наслідки вчиненого та готовність нести покарання» [99].

Встановлення такого прояву дійового каяття не має бути поставлене в залежність від подальшої діяльності правоохоронних органів щодо використання наданої особою інформації та фактичного припинення кримінального правопорушення. Обґрунтованою видається позиція Ю.В. Бауліна, відповідно до якої визнання певної поведінки дійовим каяттям пов'язується зі створенням реальної можливості припинення кримінального правопорушення, а не з досягненням такого результату шляхом реалізації отриманої від особи інформації [4, с. 247-248]. Аналогічної точки зору дотримується й М.Є. Григор'єва [33, с. 274].

Разом із тим Н.М. Парасюк висловлює іншу позицію, вважаючи, що результативність дійового каяття у формі сприяння припиненню кримінального правопорушення має істотне значення для вирішення питання про застосування звільнення від кримінальної відповідальності. Такий висновок науковець обґрунтовує аналізом положень ч. 6 ст. 258 КК України, згідно з якими особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності за погрозу вчинення терористичного акту за умови сприяння його припиненню або розкриттю, якщо внаслідок цього та вжитих заходів було відвернуто небезпеку для життя чи здоров'я людини, заподіяння значної майнової шкоди або настання інших тяжких наслідків. Убачаючи в зазначеній нормі чітке відображення превентивної спрямованості кримінального закону, автор пропонує доповнити вимогою щодо результативності вжитих заходів положення ч. 2 ст. 258-3 та ч. 4 ст. 258-5 КК України. На його думку, відсутність такого застереження в інших спеціальних підставах звільнення від кримінальної відповідальності може негативно впливати на ефективність протидії злочинам терористичного характеру. Вчений зазначає, що встановлення законодавцем

спеціальних вимог до результативності наданої інформації стимулює особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, повідомляти не лише достовірні відомості, а й істотно розширювати їхній обсяг, що, зі свого боку, сприяє запобіганню суспільно небезпечним наслідкам для цінностей, охоронюваних кримінальним законом [89, с. 113].

Ми погоджуємося з вченими [78, с. 106], які критикують таку позицію, адже результативність співпраці далеко не завжди буде залежати від особи, яка надає таку інформацію. Оцінка значення такої інформації повністю покладається на сторону обвинувачення, адже лише прокурор може визначити, що буде корисним та чи потребує слідство отримання таких даних для проведення швидкого та ефективного розслідування. Така оцінка буде умовною та, можливо, помилковою, адже прокурор на цьому етапі так само може лише прогнозувати результативність досудового розслідування та наскільки сильно допоможуть отримані від підозрюваного відомості. Водночас дійове каяття як підстава для звільнення особи від кримінальної відповідальності не покладає на підозрюваного чи обвинувачення обов'язку притягнення інших осіб до кримінальної відповідальності, а лише активного сприяння у його розслідуванні. Тому поряд з об'єктивним фактором корисності інформації, яка надається підозрюваним у рамках дійового каяття, також має оцінюватися суб'єктивний фактор бажання самого підозрюваного сприяти розслідуванню.

Добровільне відшкодування заподіяної шкоди як підстава для звільнення особи від кримінальної відповідальності залежно від суб'єкта його вчинення може бути здійснено: а) безпосередньо винною особою; б) на її прохання іншими фізичними особами; в) на її прохання юридичними особами приватного права. При цьому усі ці випадки можуть бути визнані проявами дійового каяття. «Що стосується часових меж, то КПК допускає можливість добровільного усунення заподіяної шкоди на будь-якій стадії кримінального провадження. У той же час уявляється, що така можливість

зберігається і після постановлення обвинувального вироку. Справа в тому, що відповідно до ст. 128 КПК особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Тобто потерпілий для відновлення та захисту своїх прав під час кримінального провадження наділяється правом щодо пред'явлення цивільного позову, який за своєю формою та змістом повинен відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства (відповідати вимогам, встановленим статтею 175 ЦПК України). Задоволення судом цивільного позову у кримінальному провадженні та подальше виконання винним цього судового рішення свідчить про відсутність ознаки добровільності як обов'язкової ознаки дійового каяття у поведінці особи при усуненні нею заподіяної шкоди. Втім, слід враховувати, що цивільний позов суд може залишити без розгляду, відхилити або задовольнити вимоги потерпілого частково. Але відповідно до ч. 1 ст. 22 ЦК особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їхнє відшкодування. Тому, незважаючи на таке рішення суду у кримінальному провадженні, потерпілий не позбавляється права на усунення заподіяної йому шкоди. У той же час остання може бути усунена як примусово в межах цивільного судочинства, так й добровільно винною особою. Саме в останньому випадку поведінка особи може містити ознаки досліджуваної форми дійового каяття» [78, с. 118].

У правовій доктрині також виділяють і інші складові дійового каяття (наприклад, припинення особою своєї кримінально-протиправної

діяльності), проте ми зупинимося на зазначених вище трьох складових, адже саме вони передбачені в ст. 45 КК України. Відповідно, якщо тяжкість кримінального правопорушення відповідає встановленим вимогам, особа вчинила таке правопорушення вперше і розкалася у вчиненому (в розумінні ст. 45 КК України), то прокурор роз'яснює такій особі право бути звільненим від кримінальної відповідальності відповідно до ст. 285 КПК України. У даному випадку необхідно зробити акцент на імперативній формі такого роз'яснення, адже в цьому полягає одна з ключових відмінностей між звільненням особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям та укладенням угоди про визнання винуватості.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 469 КПК України, угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. Тобто прокурор лише має право за власним бажанням, оцінивши переваги укладення угоди в кримінальному провадженні, звернутися з відповідною пропозицією до сторони захисту. Однак ст. 285 КПК України вказує на імперативний обов'язок прокурора повідомити підозрюваному, що наразі наявні підстави для його звільнення від кримінальної відповідальності (в тому числі через дійове каяття), і відповідне клопотання може бути складене та направлене до суду (якщо підозрюваний цього бажає та якщо він визнає свою вину). Про обов'язок повідомити особу про можливість звільнення від кримінальної відповідальності за наявності підстав для укладення угоди кажуть і інші науковці [95, с. 167]. Отже, у випадку одночасного досягнення всіх вимог для звільнення особи від кримінальної відповідальності та для укладення угоди про визнання винуватості пріоритет надається звільненню від кримінальної відповідальності. Такий висновок також узгоджується з правовими наслідками, які настануть для підозрюваного (обвинуваченого), адже у випадку укладення угоди щодо нього виноситься обвинувальний вирок, а у випадку звільнення від кримінальної відповідальності таке

провадження підлягає закриттю. Отже, і з точки зору сприяння прав сторони захисту, і з точки зору імперативних конструкцій норм кримінального процесуального законодавства право на звільнення від кримінальної відповідальності є пріоритетним над правом укладення угоди про визнання винуватості.

Аналогічний висновок зробив і ВССУ ще у 2013 році, проте в частині порівняння угоди про примирення та звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим: «У випадках, коли у кримінальному провадженні одночасно вбачаються підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, передбачені ст. 46 КК, та для призначення обвинуваченій особі покарання на підставі угоди між потерпілим і підозрюваним/обвинуваченим (надійшла укладена між сторонами угода про примирення), суд, враховуючи, що стаття кримінального закону, яка передбачає таке звільнення від кримінальної відповідальності, має імперативний (обов'язковий) характер, а також беручи до уваги встановлені обставини, повинен:

- за наявності підстав для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим (вчинення першим злочину невеликої тяжкості чи з необережності – злочину середньої тяжкості вперше, відшкодування обвинуваченим потерпілому завданих збитків чи усунення заподіяної шкоди, а також дійсного примирення з останнім, про що свідчить, крім іншого, згода потерпілого на звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності на цій підставі) та згоди обвинуваченого на таке звільнення і закриття провадження з таких підстав – відмовити згідно з п. 3 ч. 7 ст. 474 КПК у затвердженні угоди про примирення та звільнити обвинуваченого від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК;

-за наявності підстав для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим, у разі якщо потерпілий заперечує проти такого звільнення, оскільки результатом його примирення з обвинуваченим є укладена між ними угода, у якій визначено конкретне покарання або зазначено про звільнення від його відбування з випробуванням, перевіривши угоду на відповідність вимогам КПК, за відсутності підстав для відмови в її затвердженні – ухвалити вирок, яким затвердити угоду і призначити узгоджену сторонами міру покарання» [67]. ВССУ робить акцент, що основним критерієм для розмежування звільнення особи від кримінальної відповідальності та затвердження угоди про примирення повинна виступати позиція самого потерпілого (за умови, що існують підстави і для звільнення, і для укладення угоди). Якщо проєктувати такий висновок на угоду про визнання винуватості, то можна дійти висновку, що саме від волі підозрюваного має залежати, яким чином має завершитися кримінальне провадження – укладенням угоди про визнання винуватості або звільненням від кримінальної відповідальності. Водночас підозрюваний може скористатися таким правом лише у випадку, якщо йому про таке право повідомили. З позиції сторони обвинувачення пріоритетним є укладення угоди, адже в такому випадку виноситься обвинувальний вирок, що зараховується як позитивний показник роботи правоохоронних органів. Через це виникає ризик, що прокурор не повідомить особі про можливість звільнення від кримінальної відповідальності, а лише про можливість укладення угоди. Наразі законодавець передбачив, що під час укладення угоди про визнання винуватості участь захисника є обов'язковою, що повинно мінімізувати зазначені ризики. Водночас ми вважаємо, що гарантії захисту прав та законних інтересів сторони захисту в даному випадку мають бути посилені шляхом внесення подальших змін до КПК України. Ми пропонуємо ч. 2 ст. 469 КПК України викласти в наступній редакції: «2. Угода про визнання

винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. *У випадку можливості укладення угоди про визнання винуватості та звільнення особи від кримінальної відповідальності прокурор зобов'язаний насамперед роз'яснити підозрюваному право на звільнення від кримінальної відповідальності в порядку ст. 285 цього Кодексу». Вважаємо, що в такий спосіб можна буде краще гарантувати захист прав у частині забезпечення звільнення особи від кримінальної відповідальності, що є більш сприятливим для підозрюваного (обвинуваченого).*

Продовжуючи порівняння угоди про визнання винуватості та звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, необхідно дослідити, чи збігаються умови звільнення від кримінальної відповідальності з умовами укладення угоди про визнання винуватості. Не зупиняючись окремо на дослідженні тяжкості військових кримінальних правопорушень (адже це частково було зроблено в першому розділі даного дисертаційного дослідження та встановлено, що за окремими складами кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби може бути як укладено угоду про визнання винуватості, так і звільнено особу у зв'язку з дійовим каяттям), пропонуємо зробити акцент, власне, на складових дійового каяття, про які зазначено в ст. 45 КК України та які ми аналізували вище.

Як вже було зазначено, для можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК України необхідно, щоб особа: 1) щиро розкалася; 2) активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення; 3) повністю відшкодувала шкоду. Щире каяття значною мірою залежить від суб'єктивного сприйняття та в умовах укладення угоди фактично зводиться до того, що особа визнає свою вину. Відповідно до ч. 1 ст. 472 КПК України одним з обов'язкових елементів угоди про визнання винуватості є «беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим

своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення», яке в даному випадку можна прирівняти до щирого каяття.

Щодо сприяння у розкритті кримінального правопорушення, то така умова укладення угоди про визнання винуватості є факультативною, адже хоча прокурор повинен враховувати «ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб» (п. 1 ч. 1 ст. 470 КПК України), проте за відсутності такого сприяння угода все одно може бути укладена. Такий висновок можна зробити і при аналізі ст. 472 КПК України, де зазначено, що в угоді про визнання винуватості зазначаються обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою лише в тому випадку, якщо такі домовленості мали місце. Отже, першою очевидною відмінністю буде те, що при звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям особа зобов'язана активно сприяти досудовому розслідуванню, проте така обов'язкова умова для укладення угоди про визнання винуватості не ставиться.

Іншою, менш очевидною, відмінністю буде виступати момент, коли особа повинна сприяти у розкритті цього або іншого кримінального правопорушення. Для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям особа повинна до звернення з клопотанням прокурора чи до суду надати відомості про це або інші кримінальні правопорушення, які прокурор повинен попередньо оцінити. Проте в угоді про визнання винуватості у випадку досягнення домовленості буде міститись обов'язок підозрюваного (обвинуваченого) надати відомості, корисні для цього або інших кримінальних проваджень, вже після того, як угода буде затверджена судом. У випадку невиконання такого зобов'язання прокурор надалі може звернутися до суду з клопотанням про скасування угоди в порядку ст. 476 КПК України. Отже, сприяння у розслідуванні при

укладенні угоди про визнання винуватості має відбуватися після її затвердження, а у випадку звільнення від кримінальної відповідальності – ще на початку ініціювання звільнення.

Третьою умовою звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям є відшкодування шкоди. Як і щодо активного сприяння у розкритті кримінального правопорушення, відшкодування шкоди не є обов'язковою умовою для укладення угоди про визнання винуватості. Більше того, відшкодування шкоди взагалі не передбачено як умова для угоди. Так, у ст. 472 КПК України зазначається, що в угоді про визнання винуватості, крім іншого, також зазначаються «умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення» [60]. Тобто відшкодування шкоди розглядається лише як умова для звільнення від цивільної відповідальності, але напряду не стосується можливості або неможливості укладення угоди. Водночас хоча такий висновок відповідає буквальному тлумаченню даної норми КПК України.

Сторона обвинувачення в даному випадку буде використовувати наступний алгоритм: встановлює, чи було заявлено цивільний позов у кримінальному провадженні – якщо ні, то направляє угоду про визнання винуватості до суду – якщо так, то отримує від підозрюваного відомості про визнання цивільного позову, лише після чого направляє цивільний позов до суду. Звертаємо увагу, що зазначений алгоритм було розроблено не на підставі аналізу відповідних норм кримінального процесуального аналізу (адже відшкодування шкоди взагалі не є умовою укладення угоди про визнання винуватості), а на підставі аналізу судової практики. Так, існує велика кількість прикладів, коли разом з угодою про визнання винуватості до суду надсилається цивільний позов [9; 12; 21] і цей цивільний позов задовольняється судом. При цьому суд задовольняє цивільний позов не на

підставі мотивів, які в ньому містяться, а на підставі визнання такого позову обвинуваченим.

Аналогічний порядок застосовується і у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень вчинених проти встановленого порядку несення військової служби. Наприклад, у кримінальному провадженні за ч. 4 ст. 405 КК України було затверджено угоду про визнання винуватості та задоволено цивільний позов [15]. При цьому цивільний позов було подано прокурором «в інтересах держави в особі: військової частини НОМЕР_2 ... про стягнення з обвинуваченого ОСОБА_8 грошові кошти у сумі 1033 (одна тисяча тридцять три) грн 28 копійок на користь військової частини НОМЕР_2 в рахунок відшкодування витрат на лікування потерпілого у кримінальному провадженні ОСОБА_6 . Прокурором в позові зазначено, що 15 травня 2022 року лейтенант ОСОБА_6 звертався за медичною допомогою до військового шпиталю (військова частина НОМЕР_2), де останньому було поставлено діагноз «забій м'яких тканин правої орбіти» та надано медичну допомогу, вартість якої згідно довідки-розрахунку вартості лікування від 15 травня 2022 року становить 1033 (одна тисяча тридцять три) грн 28 коп.» [15]. У даному випадку хоча була завдана фізична шкода конкретній особі, цивільний позов було подано прокурором від імені держави в інтересах військової частини, де відбувалося лікування потерпілого. Сам потерпілий цивільний позов не пред'являв, адже лікування було йому компенсовано без участі підозрюваного. Військова частина, яка відшкодувала витрати на лікування, в даному кримінальному провадженні учасником не є, а тому в її інтересах позов було подано прокурором. Аналогічний приклад наявний і в кримінальному провадженні за ч. 1 ст. 414 КК України [22].

Ці та інші приклади підтверджують правильність розробленого нами алгоритму, адже хоча законодавець і не акцентує увагу на необхідності відшкодування шкоди при укладенні угоди про визнання винуватості, ми не

знайшли прикладів, коли така угода була затверджена без попереднього повного визнання цивільного позову (якщо його було заявлено). Проте, порівнюючи дану процедуру зі звільненням особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, необхідно наголосити, що у випадку затвердження угоди та визнанні цивільного позову у особи з'являється обов'язок відшкодувати шкоду в майбутньому. Водночас можливість розгляду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям буде насамперед залежати від того, чи відшкодував підозрюваний (обвинувачений) таку шкоду. Тобто суд не може задовольнити клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, якщо в матеріалах провадження відсутні відомості, що шкода вже була відшкодована. Наприклад, «як вбачається з наданих суду матеріалів, ОСОБА_4 раніше не судимий, сам з'явився з зізнанням, у скоєному кримінальному правопорушенні щиро покався, активно сприяв розкриттю кримінального правопорушення, відшкодував шкоду, спричинену кримінальним правопорушенням, що підтверджується витягом з книги обліку стягнень і нарахувань ВЧ НОМЕР_2 , за 2025 рік» [148]; «представник потерпілого держави в особі військової частини НОМЕР_1 в судові засідання не з'явився, але надав заяву, зареєстровану в канцелярії суду за № 4225 від 27.03.2024 року про розгляд справи в його відсутність, а також надав заяву, в якій підтверджується факт відшкодування обвинуваченим ОСОБА_4 заподіяних збитків у повному обсязі» [153]; «з матеріалів кримінального провадження вбачається, що шкода за втрату ввіреної зброї була відшкодована ОСОБА_4 у повному обсязі (квитанція до прибуткового касового ордеру № 68 від 01.02.2024). Також останній виключно позитивно характеризується за місцем служби» [177] тощо.

Продовжуючи аналіз співвідношення можливості укладення угоди про визнання винуватості та звільнення особи від кримінальної відповідальності, пропонуємо звернути увагу на ч. 5 ст. 401 КК України,

відповідно до якої «особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 цього Кодексу, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо вона добровільно звернулася із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби» [40]. У даному випадку мова йде про окрему підставу звільнення від кримінальної відповідальності, яка передбачена не Загальною, а Особливою частиною КК України. Особливість даної підстави підкреслює те, що порядок її застосування передбачено не лише нормами матеріального, але і процесуального законодавства. Так, відповідно до ч. 2 ст. 286 КПК України, «у разі наявності підстави для звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченої частиною п'ятою статті 401 Кримінального кодексу України, прокурор або суд повинен також отримати письмову згоду командира (начальника) військової частини (установи) про можливість продовження проходження військової служби таким підозрюваним або обвинуваченим» [40]; згідно з ч. 1 ст. 287 КПК України, «до клопотання прокурора повинна бути додана письмова згода особи на звільнення від кримінальної відповідальності, а у разі звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого частиною п'ятою статті 401 Кримінального кодексу України, – письмова згода командира (начальника) військової частини (установи) про можливість продовження підозрюваним військової служби» [40]. З урахуванням того, що дана підстава для звільнення від кримінальної відповідальності стосується лише двох складів кримінальних правопорушень – ст. 407 КК України «Самовільне залишення військової частини або місця служби» та ст. 408 КК України

«Дезертирство», вважаємо, що вона потребує окремого дослідження та порівняння з угодою про визнання винуватості.

Очевидно, що введення у 2024 році такої підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності є прямою відповіддю держави на необхідність застосування більш дієвих та ефективних способів подолання негативних наслідків СЗЧ та дезертирства, які набули масового характеру в силу введення на території України воєнного стану. Необхідно було знайти спосіб стимулювати військовослужбовців добровільно повертатися до місць проходження служби, на що і були направлені такі зміни. Про дієвість такої підстави звільнення від кримінальної відповідальності свідчить і офіційна статистика. Наприклад, до Тростянецького районного суду Вінницької області у період з 14 жовтня 2024 року по 28 лютого 2025 року надійшло 66 клопотань прокуратури у кримінальних провадженнях за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 407 та ч. 4 ст. 408 Кримінального кодексу України (КК України) щодо звільнення військовослужбовців від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 КК України [114].

Наразі також наявна практика ВС щодо особливостей застосування даної підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності. Так, в одному з рішень було зазначено, що «відповідно до ч. 5 ст. 401 КК (у редакції Закону від 20.08.2024 № 3902-IX, який набрав чинності 07.09.2024) особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 КК, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо вона добровільно звернулася з клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження

такою особою військової служби. Засуджений, котрий, будучи військовослужбовцем, під час дії воєнного стану вчинив злочин, визначений у ч. 5 ст. 407 КК, звернувся до суду касаційної інстанції з клопотанням про звільнення його від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 цього Кодексу. Добровільність свого звернення засуджений підтвердив у судовому засіданні. За наявними в справі даними останній раніше не судимий. Сторона захисту також подала адресований ККС документ – письмову згоду командира військової частини на подальше проходження засудженим служби в указаній частині. Крім того, до ККС надійшла заява командира військової частини з проханням направити особу до цієї частини для проходження військової служби та доданою письмовою згодою. Отже, у цьому провадженні наявна сукупність умов для звільнення особи від кримінальної відповідальності, визначених ч. 5 ст. 401 КК. А тому клопотання засудженого про повернення до військової частини для проходження військової служби підлягає задоволенню» [103].

Звертаємо увагу, що законодавець встановив особливі умови для такого звільнення від кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 5 ст. 401 КК України, військовослужбовець може бути звільнений від кримінальної відповідальності: 1) під час дії воєнного стану; 2) у випадку добровільного звернення до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби; 3) за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби. Особа може самостійно обирати, у якій військовій частині вона може продовжити службу (за наявності письмової згоди командира). Можна зробити припущення, що це є проявом заохочення з боку держави, адже військовослужбовець міг «піти в СЗЧ» саме через конфлікт у його військовій частині. Проте така норма породжує інші питання процедурного характеру. Так, «у разі якщо особа вирішить

повернутися до іншої (нової) військової частини, то виникає запитання щодо звільнення з посади за попереднім місцем служби та запитання щодо того, який саме командир (попередній чи новий) має надавати відповідну письмову згоду. Щодо звільнення з посади за попереднім місцем служби, то це питання урегульовано Законом № 3902-ІХ, яким, крім іншого, внесені зміни до ст. 24 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу”. Так, відповідно до зазначених змін, військова служба для військовослужбовців, які самовільно залишили військові частини або дезертирували, призупиняється. Початком призупинення військової служби є день внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань на підставі заяви командира військової частини, поданої відповідно до ч. 5 ст. 86 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України. Якщо коротко і просто, то військова служба для військовослужбовців, які самовільно залишили військові частини або дезертирували, призупиняється зі дня порушення кримінального провадження. Зі свого боку, військовослужбовці, військову службу яких призупинено, звільняються з посад та вважаються такими, що не виконують (не несуть) обов’язків військової служби. Відтак, зважаючи, що зі дня порушення кримінального провадження військовослужбовці звільняються з посад за попереднім місцем служби, то з цього боку не буде перешкод для продовження служби вже в новій військовій частині» [119].

Також є свої особливості і щодо письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби. А.В. Сидор зазначає, що необхідно чітко відрізняти письмову згоду та, наприклад, рекомендаційний лист або лист-відношення [118]. Як свідчить судова практика, в ухвалі у випадку винесення позитивного рішення суд зобов’язує:

- військовослужбовця – звільнити від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 401 КК України;

- закрити щодо нього кримінальне провадження;
- прибути не пізніше 72 годин до в/ч для проходження військової служби;
- командира в/ч – після набрання ухвалою сили невідкладно прийняти /поновити особу на військовій службі у в/ч;
- невідкладно повідомити суд та прокурора про результати виконання ухвали військовослужбовцем і факту його прибуття до в/ч у встановлений ухвалою строк;
- копію ухвали направляють також безпосередньо до в/ч до відома та виконання;
- контроль за виконанням ухвали покладають на прокурора.

Загалом, порівнюючи підстави для укладення угоди про визнання винуватості та звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 401 КК України, слід вказати на досить очевидні відмінності – письмова заява самого підозрюваного про бажання продовжувати військову службу та наявність письмової згоди командира відповідної військової частини. Основний акцент має бути зроблений на те, що від самого підозрюваного вимагається вчинити низку активних дій для того, щоб можна було застосувати таку форму звільнення від кримінальної відповідальності. Спочатку необхідно отримати згоду командира військової частини (такі дії може вчинити сам підозрюваний, проте це можуть бути і інші особи, які представляють його інтереси, адже, перебуваючи в СЗЧ, можливості підозрюваного вільно пересуватися можуть бути обмеженими, а чинне кримінальне процесуальне законодавство не вимагає, щоб з таким проханням до командира звертався безпосередньо військовослужбовець). Якщо звільнення від кримінальної відповідальності відбувається вже під час судового розгляду (що законодавцем допускається), то залежно від застосування до обвинуваченого запобіжних заходів він має визначити форми комунікації з командиром для отримання такого підтвердження.

Надалі, отримавши згоду, підозрюваний повинен першим звернутися до слідчого, прокурора або суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, тобто ініціативність також має надходити від сторони захисту. У цьому випадку прокурор не може роз'яснити право особи бути звільненою від кримінальної відповідальності, адже підстави для такого звільнення з'являються лише після того, як сам підозрюваний звертається до прокурора з клопотанням про звільнення та з письмовим підтвердженням від командира частини.

Аналізуючи судову практику в частині укладення та затвердження угоди про визнання винуватості за ст. 407 КК України після того, як були внесені відповідні зміни до ст. 401 КК України, можна дійти висновку, що в більшості випадків така угода укладається після того, як військовослужбовця було затримано [20; 28]. Однак твердження, що факт затримання особи після СЗЧ нівелює можливість звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 401 КК України, буде неправильним. Наразі існує багато прикладів застосування такого звільнення від відповідальності особи в провадженнях, де попередньо підозрюваного було затримано [24]. Загалом таку судову практику необхідно визнати правильною, адже ні КК України, ні КПК України не встановлює обов'язок для підозрюваного співпрацювати зі слідством або добровільно з'явитися до органу досудового розслідування. Підстави для звільнення від кримінальної відповідальності можуть з'явитися вже під час досудового розслідування або судового розгляду та не бути пов'язані з попередніми діями підозрюваного. Тому укладення угоди про визнання винуватості за ст. 407 та 408 КК України можливе в тому випадку, якщо відсутні підстави для звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 401 КК України – згода підозрюваного продовжувати військову службу та письмова згода командира військової частини. У випадку, коли підозрюваний надає такі документи прокурору разом з клопотанням про

звільнення від кримінальної відповідальності, прокурор зобов'язаний після перевірки підстав невідкладно звернутися до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності. Безумовна перевага надається звільненню від відповідальності у порівнянні з угодою про визнання винуватості, адже в такий спосіб держава заохочує осіб визнавати вину і погоджуватися продовжувати проходити військову службу, що в умовах воєнного часу є особливо важливим.

Останньою підставою звільнення від кримінальної відповідальності, яка повинна бути порівняна з угодою про визнання винуватості, є підстава, передбачена ч. 4 ст. 401 КК України. Відповідно до вказаного положення, «особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями цього розділу, крім поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України, може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно із статтею 44 цього Кодексу із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України» [40].

Дана норма КК України неодноразово піддавалась критиці з боку науковців. Так, Ю.В. Баулін зазначав, що «існуюче законодавче формулювання звільнення від кримінальної відповідальності є результатом технічної помилки, що мала місце при підготовці КК. Відтак, реалізація положень, передбачених ч. 4 ст. 401 КК, є практично неможливою» [4, с. 296]. О.М. Грудзур поряд з цим зазначає, що залишається не цілком визначеним перелік можливих заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України, які можуть бути застосовані до осіб, звільнених від кримінальної відповідальності. Зокрема, ч. 4 ст. 401 не містить жодної конкретизації чи обмежень щодо відповідного кола заходів. Зі свого боку, Дисциплінарний статут Збройних Сил України також не встановлює спеціальних правил накладення (застосування) передбачених ним заходів до таких осіб. За таких умов можна дійти висновку, що

застосування зазначених заходів має відбуватися у загальному порядку, а обрання конкретного виду стягнення прямо не пов'язується із тяжкістю вчиненого кримінального правопорушення і фактично може не залежати від неї. Отже, зважаючи на буквальне тлумачення ч. 4 ст. 401 КК України, звільнення від кримінальної відповідальності теоретично може поєднуватися із застосуванням будь-якого заходу, передбаченого Дисциплінарним статутом Збройних Сил України, навіть такого, що очевидно не корелює з тяжкістю вчиненого злочину [34, с. 37].

Аналізуючи дану норму КК України, можна зробити припущення, що в такий спосіб законодавець намагався гарантувати реалізацію засади неможливості двічі притягнути до відповідальності за одне і те саме правопорушення. Проте формулювання, які використовує законодавець в даному випадку, є дещо суперечливими. Ч. 4 ст. 401 КК України сформульована таким чином, що звільнення від відбування покарання має відбуватись одночасно із застосуванням до особи заходів, передбачених Дисциплінарним статутом ЗСУ. Проте такий висновок викликає низку інших питань. По-перше, суд у межах кримінального провадження не може накладати стягнення, передбачені Дисциплінарним статутом ЗСУ чи будь-яким іншим нормативно-правовим актом, адже це виходить за межі його повноважень. По-друге, суд не може гарантувати застосування таких заходів у майбутньому або примушувати уповноважених осіб до їхнього застосування. Таким чином, звільнення від кримінальної відповідальності з майбутнім застосуванням заходів відповідно до Дисциплінарного статуту ЗСУ є неможливим.

Отже, для звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 401 КК України до особи вже мають бути застосовані такі заходи. Але навіть у цих випадках судді не поспішають ухвалювати рішення про закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. Фактично відбувається підміна

кримінальної відповідальності відповідальністю дисциплінарною, і суд не має змоги контролювати характер та розмір покарання, яке буде застосоване до особи за вчинення нею кримінального правопорушення. Вчені, які були процитовані вище, звернули увагу, що ч. 4 ст. 401 КК України може поширюватися на будь-яке кримінальне правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби незалежно від його тяжкості. У такому випадку виникають сумніви, що інтереси суспільства та держави не будуть порушені, якщо особа зможе ухилитися від кримінальної відповідальності за правопорушення, де шкода завдається публічним інтересам. Крім того, у суддів та прокурорів можуть бути об'єктивні побоювання того, що дисциплінарні заходи не будуть відповідати тяжкості та характеру кримінального правопорушення.

У зв'язку з цим судді досить обережно застосовують дану підставу для звільнення від кримінальної відповідальності. Так, в одному з проваджень суд відмовив у задоволенні клопотання сторони захисту, зазначивши наступне: «в Кримінальному кодексі України передбачена можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності за загальними принципами, зазначеними в Розділі IX. Крім того, ОСОБА_4 обвинувачується у вчиненні військового правопорушення, які виписані в розділі XIX Кримінального кодексу України. При цьому в ч. 4 ст. 401 КК України цього розділу передбачено, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями цього розділу, може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно із цим Кодексом, із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом. Водночас, на думку суду, заявлене клопотання захисника є передчасним, оскільки на підготовчій стадії провадження достовірно поки ще не встановлена і не перевірена наявність обґрунтованих законних підстав для такого звільнення. Так, до клопотання захисника додано копію витягу із наказу командира військової частини НОМЕР_1 № 183 від 30 квітня 2022 року на ОСОБА_4, але з наказу

неможливо достовірно встановити, за яке діяння на нього накладено стягнення, тобто чи за те діяння, яке йому інкримінується в обвинувальному акті, чи інше. Крім того, ОСОБА_4 обвинувачується у вчиненні тяжкого кримінального правопорушення, тому можливість звільнення його від кримінальної відповідальності згідно з ч. 4 ст. 401 та ст. 44 КК України можлива, на думку суду, під час розгляду справи по суті та з'ясування всіх обставин події, зокрема й перевірки застосування до нього дисциплінарного стягнення як до військовослужбовця» [143].

Аналізуючи відмінність даної підстави звільнення від кримінальної відповідальності та угоди про визнання винуватості, необхідно звернути увагу на ключову відмінність – застосування до особи заходів, передбачених Дисциплінарним статутом ЗСУ. Поряд з цим слід наголосити, що факт застосування таких заходів не виключає притягнення особи до кримінальної відповідальності та, відповідно, укладення угоди про визнання винуватості. В усіх випадках, порівнюючи можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення військових злочинів та можливість укладення угоди про визнання винуватості, зазначалось, що пріоритетним буде саме звільнення від кримінальної відповідальності в силу низки факторів, про які велась мова. Однак в даному випадку ми стверджуємо, що суд має вкрай прискіпливо оцінювати можливість звільнення від кримінальної відповідальності в порядку ч. 4 ст. 401 КК України, а прокурор, за наявності достатніх для цього підстав, повинен також пропонувати укладення угоди про визнання винуватості.

2.2. Зміст угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях проти встановленого порядку несення військової служби

Досліджуючи особливості укладення та затвердження угоди у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти

встановленого порядку несення військової служби, не можна оминати увагою питання змісту такої угоди. Хоча угоди про визнання винуватості повинні відповідати формальним уніфікованим вимогам, які визначені в ст. 472 КПК України, щодо кожної окремої категорії кримінальних правопорушень існують свої особливості, які повинен враховувати прокурор під час складання такого документа, і військові кримінальні правопорушення не є винятком. Але, задля забезпечення структурності дослідження, пропонуємо зміст угоди про визнання винуватості при розслідуванні військових кримінальних правопорушень аналізувати в порядку, який встановлено в ст. 472 КПК України.

1. Сторони угоди.

Відповідно до ст. 469 КПК України, сторонами угоди про визнання винуватості виступає прокурор з одного боку та підозрюваний (обвинувачений). З урахуванням специфіки кримінального правопорушення суб'єкт укладення угоди зі сторони захисту в даному випадку буде спеціальним – особа, яка має статус військовослужбовця, військовозобов'язаного чи прирівняних до нього осіб². У зв'язку з тим, що укладення угоди можливе лише після повідомлення особі про підозру, у прокурора вже мають бути відомості, що вказують на наявність у підозрюваного особливого статусу. Неповнолітній підозрюваний не може бути суб'єктом укладення такої угоди.

2. Формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

Як зазначає А.Р. Туманянц, «кримінальний процесуальний закон не містить дефініції, яка трактувала б термін «підозра», а замість цього пропонується тлумачити його за допомогою поняття «підозрюваний»...

² Хоча нагадуємо, що не всі кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби можуть вчинятися лише військовослужбовцями чи військовозобов'язаними.

Пропонований законодавцем підхід до формулювання терміна «підозра» не розкриває його дійсної природи. По-перше, тому що підозра інтерпретується через примус, тоді як він не породжує її, а навпаки, вона тягне за собою застосування до особи заходів примусу. По-друге, затримання підозрюваного та застосування до нього запобіжного заходу зовсім не вичерпують ситуацій, за яких особа реально опиняється під підозрою правоохоронних органів. Інститут підозри є сукупністю взаємопов'язаних правових норм, покликаних належним чином забезпечити залучення до участі у кримінальному провадженні підозрюваної особи з одночасним наданням їй можливості реалізовувати свої права й законні інтереси. Тому підозру у вчиненні кримінального правопорушення потрібно розуміти як обґрунтоване достатніми доказами припущення слідчого або прокурора щодо причетності особи до злочину, яке повинно бути оформлене у передбаченому законом порядку та яке підлягає подальшій перевірці з метою її підтвердження чи спростування» [127, с. 168-169]. Ю.В. Лисюк визначив підозру як «передумову набуття особою процесуального статусу підозрюваного в разі поєднання первинних відомих обставин справи із відповідною особою на основі достовірності та ймовірності» [69, с. 59]. На думку О.В. Маслюк, «підозра – обґрунтоване припущення (на підставі оцінки наявних на певний момент часу доказів) слідчого, прокурора про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, яке процесуально формалізоване в повідомленні про підозру та обов'язково має бути перевірене для спростування або підтвердження» [76, с. 33].

У психологічному вимірі, як зазначає Н. Максименко, підозра розглядається як психологічна характеристика стану свідомості, що відображає суб'єктивне ставлення до факту, який досліджується. Психологізація підозри охоплює діяльність на трьох послідовних і взаємопов'язаних рівнях – теоретичному, законодавчому та практичному.

На теоретичному рівні відбувається осмислення підозри шляхом розроблення її визначення, визначення підстав формулювання, моментів виникнення та припинення, а також форм її застосування. Результатом такого осмислення мають стати найбільш ефективні й оптимальні способи реалізації підозри в кримінальному процесі. На законодавчому рівні закріплюються офіційно визнані правила існування підозри в кримінальному процесі. Водночас і на цьому рівні проявляється вплив психологічних чинників, зокрема тих, що позначаються на якості формулювання правових норм і на відповідності їх змісту ідеї, закладеній у законодавстві. Наявна у чинних нормах КПК України неузгодженість у використанні категорії «підозра» неминує зумовлює конфліктність її практичного застосування. На практичному рівні психологізація підозри проявляється у процесі її висунення, опрацювання, формування та реалізації у конкретному кримінальному провадженні індивідуальним правозастосовувачем. Кожне його рішення та дія відображають підхід, який сформувався у відповідній професійній спільноті, представником якої він є. Саме цей рівень демонструє конфліктність практичного втілення підозри – між її законодавчо закріпленою сутністю, сприйняттям правозастосовувача та фактичним застосуванням у кримінальному судочинстві [73, с. 167-168].

«Отже, саме з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (викладеного із зазначенням часу, способу, місця вчинення кримінального правопорушення та з обов'язковим посиланням на конкретні статті (підпункти, пункти, частини) КК України) прокурор і суд можуть розглядати можливість укладення угоди про визнання винуватості. Водночас від правильної кваліфікації дій підозрюваного, обвинуваченого безпосередньо залежить додержання умов допустимості, доцільності та обґрунтованості укладення угоди про визнання винуватості, на що повинна звертатись підвищена увага як

прокурором, який укладає угоду, так і судом, який її затверджує» [126, с. 121].

У ст. 277 КПК України зазначається, що в письмовому повідомленні про підозру, крім інших відомостей, міститься «виклад фактичних обставин кримінального правопорушення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання підозри». Таким чином, законодавець підкреслює, що формулювання обвинувачення та виклад фактичних обставин – поняття не тотожні, хоча тісно пов'язані. На жаль, законодавець не уточнює, в чому саме полягає такий зв'язок чи відмінність, тому на практиці формулювання підозри, як правило, полягає у тому, що слідчий чи прокурор зазначають, що особа підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого певною статтею КК України (що робить формулювання підозри подібним до правової кваліфікації кримінального правопорушення).

Подібна ситуація стосується і формулювання обвинувачення. Проте, на відміну від підозри, законодавець надав легальне визначення цього терміна, зазначивши в ст. 3 КПК України, що обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України. У ст. 291 КПК України вказано, що в обвинувальному акті, крім іншого, мають викладатися фактичні обставини кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення. Отже, і щодо підозри, і щодо обвинувачення ситуація є подібною, а тому можна використати подібну логіку і зазначити, що формулювання обвинувачення – це коротке

чітке твердження про обвинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення, яке візуально є подібним до кваліфікації.

Підкреслюємо, що в угоді також має міститись і правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність. Така кваліфікація повинна відповідати тій кваліфікації, яка міститься в письмовому повідомленні про підозру (якщо угода була укладена на стадії досудового розслідування) і такою самою вона має бути зазначена в обвинувальному акті, який разом з підписаною сторонами угодою про визнання винуватості буде надсилатися до суду. Якщо ж укладення угоди було ініційовано вже під час судового розгляду, то кваліфікація в угоді має відповідати попередньо наданому до суду обвинувальному акту.

Суттєвих відмінностей у формулюванні підозри чи обвинувачення у порівнянні з іншими кримінальними провадженнями немає, адже формулювання, як вже було зазначено, є відображенням сутності кримінального провадження, у якому підозрюється або обвинувачується особа. Водночас формулювання обвинувачення в угоді, так само як і кваліфікація кримінального правопорушення, не є обов'язковими для суду, адже під час затвердження угоди він має перевірити, чи відповідають фактичні обставини провадження такій кваліфікації.

3. Істотні для кримінального провадження обставини.

Законодавець так само не зазначив, що саме має відноситися до істотних обставин відповідного кримінального провадження, залишаючи вирішення цього питання на розсуд правозастосувачів. Варто погодитися з таким підходом, адже «істотні для відповідного кримінального провадження обставини» значною мірою будуть залежати від цього самого кримінального провадження та можуть суттєво різнитися між собою. У даному випадку, напевне, і будуть найяскравіше проявлятися відмінності між різними кримінальними провадженнями, в тому числі відмінності угод

щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Однак деякі вчені намагаються дати узагальнене розуміння таких істотних обставин. Так, Г.Ю. Саєнко зазначає, що «під істотними обставинами, які слід зазначати в угоді, варто розуміти юридичні факти, що мають значення для правильного вирішення справи. Зокрема, до істотних можна віднести обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання, посткримінальну поведінку особи, дії особи по сприянню у розкритті злочину» [115, с. 97]. О.О. Леляк оцінює дещо ширше дане поняття та включає в істотні обставини всі обставини, які підлягають доказуванню [65, с. 115-116], тобто які передбачені ст. 91 КПК України: подія кримінального правопорушення, винуватість, вид та розмір шкоди тощо. «Зазначення таких істотних обставин у змісті угоди є необхідним, оскільки вони надають можливість більш повно сприймати ситуацію, у якій укладається угода про визнання винуватості, та відображають ті обставини, якими керується прокурор під час укладення угоди і, відповідно, корелюють з ними» [65, с. 117]. З такою позицією погоджується і А.С. Трекке, який зазначає, що «визначення у змісті угоди про визнання винуватості таких обставин, їх повнота і правильність формулювання покладається на прокурора – процесуального керівника досудового розслідування, що в подальшому дасть суду можливість перевірити угоду на відповідність вимогам закону з метою оцінки законності її затвердження, а також виявити обставини, які перешкоджають такому затвердженню» [126, с. 122].

Такий підхід найбільше відповідає логіці нормативного регулювання, адже обставини, що становлять кінцеву мету доказування в кримінальному провадженні, є істотними. Більше того, суд, крім іншого, буде досліджувати фактичну винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, а отже, має розуміти сутність кримінального правопорушення, у якому обвинувачується військовослужбовець. Поряд з цим вважаємо, що в досліджуваній нами категорії кримінальних правопорушень істотне

значення має також така обставина, як наявність суспільного інтересу в затвердженні угоди про визнання винуватості.

Саме суд буде перевіряти наявність чи відсутність суспільного інтересу у затвердженні угоди і на підставі відсутності такого інтересу може відмовити у затвердженні угоди. При цьому в деяких випадках суд перекладає на сторону обвинувачення тягар доказування наявності суспільного інтересу при затвердженні угоди про визнання винуватості. Так, в одному з рішень суд, відмовляючи у затвердженні угоди, зазначив наступне: «частина 7 ст. 474 КПК України визначає, що суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону... В порушення вищевказаних вимог КПК України, у вказаній угоді прокурором не зазначено, в чому полягають інтереси суспільства... Спрощений підхід розгляду кримінального провадження шляхом укладення угоди про визнання винуватості за злочином, який має особливу небезпеку в умовах воєнного стану, не відповідають інтересам суспільства, не несе інформаційно-виховного та попереджувального для невизначеного кола осіб значення з метою запобігання скоєння подібних злочинів іншими особами, що дає суду підстави для відмови у затвердженні угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим ОСОБА_4. Враховуючи викладене, суд не вбачає підстав для затвердження угоди про визнання винуватості» [137].

Ми не погоджуємося з такою позицією суду з декількох причин. Дійсно, суд не лише має право, але зобов'язаний відмовити у затвердженні угоди у випадку, коли її зміст не відповідає інтересам суспільства. Проте обов'язок суду – вказати, в чому саме проявляється суспільний інтерес та чому укладення угоди про визнання винуватості буде такий інтерес порушувати. Вказівка, що в порушення вимог КПК України «прокурором не зазначено, в чому полягають інтереси суспільства» не відповідає кримінальному процесуальному законодавству, адже така вимога за ст. 472

КПК України на прокурора не покладається. Навпаки, можна стверджувати, що існує презумпція наявності суспільного інтересу в укладенні угоди, адже якщо таке рішення було прийнято прокурором, то він, оцінюючи можливість та доцільність укладення угоди про визнання винуватості, мав дослідити всі обставини, в тому числі і наявність суспільного інтересу у пришвидшенні такого кримінального провадження. Очевидно, що так відбувається далеко не в кожному кримінальному провадженні, тому законодавець передбачив окрему процедуру затвердження угод. Водночас факт звернення прокурора з угодою про визнання винуватості до суду означає, що він якщо не оцінив, то як мінімум мав оцінити наявність суспільного інтересу і дійшов висновку, що з метою захисту як публічних, так і приватних інтересів угода в такому провадженні може бути укладена.

Також ми не погоджуємося, що суд може відмовити у затвердженні угоди з тієї причини, що про наявність суспільного інтересу не зазначено в тексті самої угоди. Такий інтерес буде оцінюватися під час судового розгляду і якщо у суду виникають обґрунтовані підстави вважати, що умови угоди про визнання винуватості в даному випадку суперечать суспільному інтересу, то він може отримати усні пояснення від прокурора і вже тоді ухвалити необхідне рішення. Суд може відмовити у затвердженні угоди про визнання винуватості через те, що вона суперечить суспільним інтересам, проте не через те, що в угоді не зазначено, в чому саме полягає суспільний інтерес, адже відсутність такої вказівки ще не означає, що укладення угоди дійсно буде суперечити суспільному інтересу.

Однак навіть попри зазначену вище критику даний приклад піднімає досить важливе питання наявності суспільного інтересу при укладенні угод у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. У попередньому розділі ми зазначали, що основним об'єктом даної категорії кримінально караних діянь є порядок несення військової служби, навіть якщо в результаті

злочинних дій було нанесено фізичну або майнову шкоду. При укладенні та затвердженні угоди про визнання винуватості передусім мають захищатися публічні інтереси суспільства та держави, які і представляє прокурор, тому питання наявності суспільного інтересу саме в цій категорії кримінальних правопорушень дійсно є особливо важливим. І тому ми вважаємо, що доцільно відносити вказівку про наявність суспільного інтересу до переліку істотних обставин кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.

4. Беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення.

«Беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення є обов'язковою складовою угоди про визнання винуватості й зумовлює її принципову важливість, що, зокрема, обґрунтовується дією принципу презумпції невинуватості [35, с. 144]», «яка діє щодо будь-якої особи до моменту винесення остаточного судового рішення про визнання винуватості такої особи» [72, с. 141]. Винуватість як процесуальна категорія завжди постає результатом суспільно-правової оцінки поведінки особи та відображає доведеність того, що конкретна особа вчинила певне кримінальне правопорушення [82, с. 1015]. Визнання вини, виражене у відповідній формі, створює підстави для застосування зазначеного спрощеного порядку кримінального провадження, який ґрунтується на особливому порядку судового розгляду. Визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї вини як прояв диспозитивності, притаманної змагальній моделі кримінального процесу, свідчить про відсутність спору щодо винуватості. Звертаємо увагу, що не всі вчені вважають, що беззастережне визнання вини особи узгоджується з положеннями КПК України, передусім – з презумпцією невинуватості, однак така неузгодженість компенсується фактором доцільності кримінально-процесуального регулювання [29, с. 100-101].

Підозрюваний (обвинувачений) повинен визнати вину в тому кримінальному правопорушенні, яке зазначене в письмовому повідомленні про підозру, в обвинувальному акті та в самому тексті угоди з відповідною правовою кваліфікацією. Вимога беззаперечності означає, що особа не може визнати вину лише частково, наприклад, за окремими епізодами, чи погодитись лише з подією кримінального правопорушення, але може наполягати на тому, що кримінальне правопорушення було вчинено без наявності умислу. У цьому аспекті особливого значення набуває правильна кваліфікація відповідного кримінального правопорушення, а також роз'яснення такої кваліфікації підозрюваному. Хоча беззаперечне визнання своєї вини є обов'язковою складовою угоди про визнання винуватості, суд окремо буде встановлювати у обвинуваченого, чи зрозуміла йому суть обвинувачення та чи визнає він свою вину. Якщо особа під час досудового розслідування на момент ініціювання та укладення угоди про визнання винуватості беззастережно визнавала свою вину, а під час судового засідання з тих чи інших причин змінила свою позицію, то суд у затвердженні угоди відмовляє. Тому існує ризик, що сторона захисту, зловживаючи своїми правами з метою затягування часу, може погодитися на угоду, але в суді вину не визнати. У попередніх редакціях КПК України був запобіжник, який не дозволяв повторно звертатися з угодою в межах одного кримінального провадження. Проте дане правило породжувало інші зловживання (інколи навіть з боку суддів), наслідки яких були набагато гіршими. Тому в цій ситуації все буде залежати від бажання самого підозрюваного (обвинуваченого) укласти таку угоду. Прокурор, зі свого боку, повинен ретельно перевіряти, чи дійсно особа розуміє формулювання підозри чи обвинувачення, правову кваліфікацію та наслідки і чи дійсно вона бажає укладення угоди про визнання винуватості.

5. Обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце).

Дані відомості є факультативними, адже їхня відсутність не вказує на неможливість укладення угоди про визнання винуватості [84, с. 162]. Інколи в тексті угоди сторони зазначають, що «з підозрюваним домовленостей щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, не було» [25], що, на нашу думку, є зайвим, однак прокурор має можливість за бажанням звернути увагу на цю обставину в тексті угоди про визнання винуватості. Оскільки закон не визначає таку умову як обов'язкову (ст. 472 КПК України), практика показує, що понад половина угод про визнання винуватості укладається прокурорами лише з однією вимогою до підозрюваного – беззастережно визнати свою вину в суді [39, с. 12]. У зв'язку з цим у науковій літературі пропонується поділ угод про визнання винуватості на два види: по-перше, угоди, зміст яких передбачає обов'язок співпрацювати у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою; по-друге, угоди, у яких така умова про співробітництво з правоохоронними органами відсутня [91, с. 265]. З урахуванням того, що обов'язок співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, має субсидіарний характер, його включення до змісту угоди про визнання винуватості не є обов'язковим. Водночас це зумовлює неоднозначне ставлення до угод, які містять подібні зобов'язання. КПК України визначає, що особі, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення і щодо якої законом передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності за умови вчинення певних дій, має бути роз'яснено право на таке звільнення. У судовій практиці під сприянням розкриттю злочину розуміється надання особою органам досудового розслідування будь-якої допомоги у встановленні обставин, які раніше не

були їм відомі. Активне сприяння полягає, зокрема, у допомозі органам розслідування та правосуддя у виявленні слідів злочину, пошуку коштів чи іншого майна, здобутого злочинним шляхом, участі у проведенні слідчих (розшукових) дій для встановлення фактичних обставин провадження, а також у виявленні, затриманні чи викритті співучасників. До такого сприяння належить і повідомлення інформації про інших осіб, які готують злочин, ведуть антигромадський спосіб життя або схиляють до цього інших [110, с. 8].

Водночас угоди, що не передбачають обов'язку співпраці зі слідством (хоча така умова не є обов'язковою складовою їхнього змісту), розглядаються як такі, що не повністю відповідають інтересам суспільства, оскільки фактично спрямовані лише на задоволення приватного інтересу підозрюваного у пом'якшенні покарання [179, с. 141]. В. Городовенко підкреслює, що під час укладення угоди про визнання винуватості особливу увагу слід приділяти визначенню дій, які підозрюваний або обвинувачений зобов'язується виконати з метою співпраці у викритті кримінального правопорушення. Така угода не повинна укладатися, якщо особа не конкретизує, які саме дії вона готова здійснити для сприяння стороні обвинувачення у розкритті та розслідуванні злочину або у розшуку майна, отриманого злочинним шляхом. Відсутність чіткого визначення змісту цих зобов'язань, зокрема щодо того, про які саме відомі обвинуваченому злочини йдеться, по-перше, позбавляє суд можливості перевірити реальність і можливість їхнього виконання, а по-друге, з огляду на передбачені ст. 476 КПК наслідки невиконання угоди, уже на стадії її укладення створює ризик подальшого скасування такої угоди [179, с. 16].

Очевидно, що зазначення таких обов'язків залежить від категорії кримінальних правопорушень, при розслідуванні яких виникає можливість в укладенні угоди про визнання винуватості. Насамперед сторону обвинувачення буде цікавити допомога при розкритті, наприклад, складних

корупційних схем або правопорушень, які вчиняються організованими злочинними угрупованнями. Військові кримінальні правопорушення далеко не завжди характеризуються таким рівнем підготовки, а тому потреба у співпраці виникає значно рідше. Водночас не можна стверджувати, що така співпраця взагалі не виникає. Наприклад, у випадку непокори (ст. 402 КК України) при укладенні угоди про визнання винуватості військовослужбовець може пообіцяти допомогти виявити інших осіб, які відмовилися виконати наказ, особливо в бойових умовах. «Під час підготовчого провадження між прокурором Волноваського відділу Маріупольської спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері об'єднаних сил ОСОБА_4 та обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні ОСОБА_3, за участю захисника ОСОБА_5, уклали угоду про визнання винуватості, відповідно до якої ОСОБА_3 під час судового провадження беззастережно визнав свою винуватість в інкримінованому йому діянні та зобов'язався надати стороні обвинувачення достовірну та повну інформацію, що стосується всіх фактів цієї справи, співпрацювати з правоохоронними органами та надати інформацію щодо відомих йому осіб, які відмовилися виконати наказ командира військової частини НОМЕР_3 полковника ОСОБА_7 від 08 серпня 2022 року № 1131... Зобов'язання, вказане в угоді, обвинувачений повинен виконати у місячний строк після набрання вироком суду у даному кримінальному провадженні законної сили» [19]. В іншому вирокі на особу було покладено обов'язок «співпрацювати з правоохоронними органами та надати інформацію щодо відомих йому осіб, які відмовилися виконати бойове розпорядження командира військової частини НОМЕР_1 від 05.04.2023 № 2244 про підсилення бойових позицій, відбиття наступу противника на позиції «МАМАЙ» та «ПРОФЕСОР» РОП НАРА, які знаходяться в м. Красногорівка Мар'їнської міської громади, Покровського району, Донецької області з терміном виконання до 13 год. 00 хв. 06.04.2023» [18].

Таким чином, направленість такої співпраці стосується не стільки конкретного кримінального провадження, скільки можливості виявлення осіб, які (потенційно) теж вчинили це або аналогічні кримінальні правопорушення. Таку співпрацю доцільно вважати як способом отримання доказової інформації, хоча на етапі укладення угоди про визнання винуватості у прокурора достеменні данні про вчинення інших кримінальних правопорушень.

Проте інколи співпраця підозрюваного зі стороною обвинувачення оцінюється не як умова для укладення угоди про визнання винуватості, а як підстава для призначення менш суворого покарання. Так, в одному з судових рішень зазначається «з урахуванням співпраці обвинуваченого ОСОБА_4 зі стороною обвинувачення при здійсненні досудового розслідування кримінального провадження № 62022100140000108, щирого каяття, беззастережного визнання обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України, його особи, сторони погодилися на призначення ОСОБА_4 покарання за ч. 5 ст. 407 КК України у виді позбавлення волі на строк 5 (п'ять) років» [27]. Загалом не можна стверджувати, що такий приклад суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства або що прокурор неправильно тлумачить положення ст. 472 КПК України, адже співпраця в даному випадку не стосується умов угоди, а тому в самій угоді відобразитися не може.

Аналізуючи цей та інші, надані вище, приклади, можемо зазначити, що в угоді про визнання винуватості мають міститися деталі співпраці лише за наявності двох обов'язкових умов:

а) така співпраця повинна стосуватися не цього, а інших кримінальних проваджень. Підозрюваний може надати додаткові відомості про вчинене ним кримінальне правопорушення і осіб, які були залучені до нього, в межах основного кримінального провадження. Проте в результаті отримання таких

відомостей у слідчого та прокурора з'являється інформація або про інші кримінальні правопорушення, або про вчинення цього кримінального правопорушення іншими особами. Тому відомості, які будуть отримуватися в результаті такої співпраці, будуть застосовуватися в інших кримінальних провадженнях, а не в основному;

б) така співпраця стосується поведінки підозрюваного (обвинуваченого) в майбутньому. Відомості, які може надати підозрюваний (обвинувачений) щодо вчинення кримінального правопорушення інших осіб, ще не були надані, а факт укладення та затвердження угоди створює обов'язок їх повідомити. Про співпрацю як підставу для призначення менш суворого покарання мова ведеться тоді, коли підозрюваний вже надав слідчому та прокурору всі відомості щодо вчиненого ним кримінального правопорушення.

6. Умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення.

Кримінальний процесуальний кодекс України не встановлює для сторін угоди про визнання винуватості обмежень щодо часу виконання дій, пов'язаних із відшкодуванням шкоди. Відповідні строки визначаються сторонами за взаємною згодою та на власний розсуд, але обов'язково мають бути зафіксовані в угоді разом із порядком і умовами відшкодування. При цьому розмір і спосіб відшкодування повинні бути сформульовані таким чином, щоб забезпечити реальне відшкодування завданих збитків. Інакше мета укладення угоди про визнання винуватості фактично втрачає своє значення. Надалі суд зобов'язаний перевірити, чи спроможний обвинувачений виконати обов'язки, передбачені умовами такої угоди [126, с. 125]. З цього приводу окремі науковці зазначають, що відшкодування шкоди або усунення збитків може бути відстрочене на певний період, оскільки підозрюваний чи обвинувачений не завжди має реальну

можливість негайно компенсувати шкоду в повному обсязі, зокрема з огляду на складне матеріальне становище [75, с. 96-98; 93, с. 117]. У подібних випадках важливим елементом угоди про визнання винуватості є визначення строку відшкодування шкоди або встановлення переліку дій, спрямованих на її компенсацію, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані здійснити, а також строків їхнього виконання. Надалі такі умови можуть мати вирішальне значення у разі невиконання погоджених положень угоди. Також допускається варіант часткового відшкодування шкоди, завданої державі [126, с. 125].

Практика свідчить, що відшкодування шкоди відбувається шляхом подання цивільного позову потерпілим, цивільним позивачем або прокурором в інтересах держави, який має визнати підозрюваний у повному обсязі для того, щоб прокурор також погодився угоду про визнання винуватості підписати. Такий порядок працює навіть у випадках, коли під час досудового розслідування підозрюваний вже частково відшкодував шкоду [13]. Факт відшкодування шкоди може розцінюватися як підстава для застосування до обвинуваченого менш суворого покарання: «обставинами, що пом'якшують покарання обвинуваченого, є щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, добровільне відшкодування завданої шкоди. Так, до матеріалів кримінального провадження долучено письмові матеріали: довідка командира військової частини НОМЕР_3 ОСОБА_8 та ТВО начальника фінансово-економічної служби головного бухгалтера в/ч НОМЕР_3 ОСОБА_9 , згідно з якою станом на 28.02.2024 ОСОБА_3 заборгованість з відшкодування збитків за 9 мм пістолет ПМ з серією ИМ та номером НОМЕР_4 , 1987 року виготовлення, у розмірі 20 862,10 грн (десятикратний розмір вартості ПМ) погашено в повному обсязі» [11].

В ЄДРСР відсутні приклади, коли в угоді містились умови часткового звільнення від цивільної відповідальності у кримінальних провадженнях щодо військових кримінальних правопорушень. Це не означає, що така

ситуація неможлива, проте в переважній більшості випадків умови відшкодування шкоди визначаються цивільним позовом, який має бути визнаний підозрюваним чи обвинуваченим для того, щоб суд почав угоду розглядати. Можна зробити припущення, що така умова має застосовуватись у випадку, коли цивільний позов було пред'явлено до ініціювання та укладення угоди про визнання винуватості і підозрюваний частково відшкодував шкоду, а надалі виявив бажання укласти угоду. Однак незрозуміло, що робити з цивільним позовом, адже для затвердження угоди про визнання винуватості цивільного позову взагалі не повинно бути в матеріалах кримінального провадження (тобто особа, яка його подала, має від нього відмовитись) або такий цивільний позов має бути змінений з урахуванням суми, яка вже була відшкодована підозрюваним (що концептуально не змінює особливості затвердження угоди, адже в такому випадку до суду все одно буде надсилатися змінений цивільний позов, який обвинувачений повинен визнати в повному обсязі). У даному випадку не має принципового значення і та обставина, що часткове звільнення від цивільної відповідальності можливе лише при відшкодуванні шкоди державі, адже навіть в цьому випадку буде заявлятися цивільний позов прокурором.

Таким чином, хоча законодавець передбачає в якості факультативної обставини зазначати в угоді можливість часткового звільнення від цивільної відповідальності, на практиці таке звільнення майже не застосовується, адже особа, укладаючи угоду про визнання винуватості, все одно буде нести цивільну відповідальність у межах заявленого цивільного позову, визнання якого обов'язково буде оцінюватися судом при оцінці можливості затвердження такої угоди (що в законодавстві теж чітко не зазначено).

7. Узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням.

«Важливе значення у змісті угоди про визнання винуватості відіграє положення щодо узгодженої міри покарання, адже саме його, якщо угода буде визнана такою, що відповідає вимогам закону, в подальшому буде затверджено вироком суду» [92, с. 102]. В Інформаційному листі ППВС України «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» від 15 листопада 2012 р. щодо узгодження покарання було зазначено, що «зі змісту ст.ст. 471, 472 КПК України вбачається, що сторони угоди (незалежно від її виду) зобов'язані, крім іншого, узгоджувати міру покарання та звільнення від його відбування з випробуванням (якщо домовленості щодо такого звільнення мали місце та сторони дійшли згоди)» [66]. Такими обставинами в теорії кримінального процесу визнано обставини, які пом'якшують або обтяжують кримінальну відповідальність, та ін. [62, с. 108].

Домовленості сторін під час визначення узгодженого покарання в угоді не повинні виходити за межі загальних і спеціальних засад його призначення, установлених законодавством України про кримінальну відповідальність. Зокрема, узгоджуючи покарання, сторони мають враховувати положення п.п. 1-2 ч. 1 ст. 65 КК України, тобто: 1) призначати покарання в межах, визначених санкцією статті (або відповідної частини статті) Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК України; 2) дотримуватися положень Загальної частини КК України. Зокрема, якщо санкція статті (або її частини), що встановлює відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, не визначає мінімальної межі покарання, сторони повинні керуватися положеннями Розділу X Загальної частини КК України. Крім того, при узгодженні покарання необхідно враховувати ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеристику особи винного, а також обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК

України). Урахування зазначених факторів, а також інших положень п. 12 постанови Постанови Пленуму Верховного Суду України має бути відображене у змісті угоди, а погоджена сторонами міра покарання повинна бути сформульована чітко та мати конкретне вираження [104].

З аналізу судової практики можна дійти висновку, що визначене сторонами угоди покарання у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби стає предметом прискіпливого дослідження з боку суду, і в значній кількості випадків саме через неправильно призначене покарання суд відмовляє у затвердженні угоди. Законодавець не виділяє таку підставу для відмови у затвердженні угоди як неправильно узгоджене сторонами покарання, проте судді включають цю обставину в формулювання «угода не відповідає інтересам суспільства», адже формулювання «інтереси суспільства» дозволяє наповнювати його тими відомостями, які суд вважає доцільними. Детальніше проблема неправильно узгодженого покарання буде досліджуватись у наступному розділі даного дисертаційного дослідження.

8. Умови застосування спеціальної конфіскації.

Відповідно до ч. 1 ст. 96-1 КК України, «спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само передбаченого частиною першою статті 150, статтею 154, частинами другою і третьою статті 159-1, частиною першою статті 190, статтею 192, частиною першою статей 204, 209-1, 210, частинами першою і другою статей 212, 212-1,

частиною першою статей 222, 229, 239-1, 239-2, частиною другою статті 244, частиною першою статей 248, 249, частинами першою і другою статті 300, частиною першою статей 301, 302, 310, 311, 313, 318, 319, 362, статтею 363, частиною першою статей 363-1, 364-1, 365-2 цього Кодексу» [60]. Жодного військового кримінального правопорушення в даному переліку немає, проте за санкцією кримінального правопорушення дана категорія кримінально караних діянь може потрапляти під необхідність застосування у якості санкції спеціальної конфіскації. Крім того, існують випадки, коли військові кримінальні правопорушення розглядаються разом іншими кримінально караними діями, в силу чого може виникнути потреба у застосуванні спеціальної конфіскації.

Так, в одному з прикладів суд, затверджуючи угоду, зазначив наступне: «солдат ОСОБА_4 , призначений наказом командира військової частини НОМЕР_1 (по стройовій частині) № 261 від 05.09.2025 на посаду курсанта навчального взводу навчальної роти 2-го навчального батальйону школи індивідуальної підготовки та зарахований на всі види забезпечення під час проходження військової служби за призовом по мобілізації у в/ч НОМЕР_1 , в порушення вимог ст.ст. 9, 11, 12, 16, 127, 128, 130, 199 Статуту, ст.ст. 1-6 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України 20.10.2025 близько 19 години 30 хвилин, діючи умисно та цілеспрямовано, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, усвідомлюючи, що заступник командира 3-го навчального батальйону школи індивідуальної підготовки військової частини НОМЕР_1 ОСОБА_6 є службовою особою, прибув до останнього на прийом до службового кабінету, розташованого за адресою: АДРЕСА_2 , де висловив намір ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом підкупу службової особи заступника командира 3-го навчального батальйону школи індивідуальної підготовки військової частини НОМЕР_1 ОСОБА_6 , та передання неправомірної вигоди в сумі 4000 доларів США за

організацію його ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом вивезення за межі території тимчасового місця дислокації 3-го навчального батальйону школи індивідуальної підготовки військової частини НОМЕР_1 з можливістю подальшого безперешкодного пересування на території України. У подальшому, 21.10.2025 близько 20 години 00 хвилин ОСОБА_4, продовжуючи реалізацію свого злочинного умислу, спрямованого на ухилення від несення обов'язків військової служби, діючи умисно та цілеспрямовано, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, прибув до службового кабінету ОСОБА_6 де надав йому першу частину неправомірної вигоди в розмірі 2000 доларів США за організацію його ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом вивезення за межі території тимчасового місця дислокації підрозділу військової частини НОМЕР_1, з можливістю подальшого безперешкодного пересування на території України. Таким чином, ОСОБА_4 виконав усі дії, які вважав необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, а саме ухилення військовослужбовця від несення обов'язків військової служби, але кримінальне правопорушення не було закінчено з причин, які не залежали від його волі, оскільки після надання неправомірної вигоди ОСОБА_6, 21.10.2025 о 22 год. 30 хв. ОСОБА_4 був затриманий у порядку ст. 208 КПК України на місці вчинення кримінального правопорушення, його протиправна діяльність припинена, а зазначені грошові кошти в сумі 2000 доларів США вилучені. Таким чином, ОСОБА_4 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 15 ч. 4 ст. 409 КК України, закінчений замах на ухилення військовослужбовця від несення обов'язків військової служби шляхом іншого обману, вчинений в умовах воєнного стану, та кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 369 КК України, – пропозиція та надання службовій особі неправомірної вигоди за вчинення

службовою особою в інтересах того, хто надає таку вигоду, будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища... Враховуючи, що санкція інкримінованих обвинуваченому кримінальних правопорушень передбачає покарання у виді позбавлення волі, суд відповідно до ст.ст. 96-1, 96-2 КК України застосовує захід кримінально-правового характеру у вигляді спеціальної конфіскації, яка полягає у конфіскації у власність держави грошових коштів» [16]. Особливість даного прикладу полягає в тому, що хоча спеціальна конфіскація була застосована, проте вона не стосувалася безпосередньо кримінального правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, а іншого, «невійськового» злочину, де застосування спеціальної конфіскації допускається. Іншою особливістю є те, що суд в даному випадку застосував спеціальну конфіскацію не через вказівку про неї в умовах угоди, а через доцільність її застосування з огляду на специфіку кримінального провадження та відповідне нормативне регулювання. Отже, суд має право застосовувати додаткові заходи кримінально-правового характеру у формі спеціальної конфіскації, хоча така можливість, як правило, пов'язана не з самими військовими кримінальними правопорушеннями, а з іншими кримінально караними діями.

9. Наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК України, наслідки невиконання угоди.

Ця частина угоди про визнання винуватості є стандартизованою та передбачає лише копіювання статей та окремих положень КПК України. Водночас прокурор має впевнитися, що підозрюваний не лише повідомлений про наслідки укладення та затвердження угоди про визнання винуватості, але і розуміє їх. Власне, задля додаткового гарантування забезпечення прав такої особи участь захисника при укладенні угоди про визнання винуватості є обов'язковою.

РОЗДІЛ III. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДЕННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

3.1. Складання угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби

Будь-яке кримінальне провадження на підставі угод можна поділити на дві умовні частини – процес укладення угоди та процес її затвердження судом. Як правило (але далеко не завжди), угоди укладаються на стадії досудового розслідування, коли і прокурор, і сторона захисту починають розуміти перспективи кримінального провадження, і завдяки цьому вони можуть досягнути компромісу в частині призначення покарання, що дозволить як пришвидшити кримінальне провадження, так і мінімізувати негативні наслідки для підозрюваного (обвинуваченого). Особливого значення такий компроміс набуває у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, адже угода про визнання винуватості, з одного боку, дозволяє спростити кримінальне провадження, що є особливо важливим в умовах воєнного стану, а з іншого боку – винувата особа мінімізує можливе покарання для себе та, можливо, зможе продовжити військову службу. Проте задля того, щоб така угода могла бути затверджена судом, на етапі її ініціювання та складання мають бути виконані всі вимоги, які містяться в кримінальному процесуальному законодавстві.

Попри доволі активне використання інституту угод про визнання винуватості, у практичній діяльності виникає досить велика кількість проблем. Передусім це зумовлено відсутністю належних роз'яснень щодо особливостей реалізації окремих положень КПК України на стадії

досудового розслідування, а також під час направлення угод до суду. Унаслідок цього нерідко застосовуються неналежні процедури, ухвалюються суперечливі судові рішення, що, своєю чергою, призводить до їхнього оскарження у справах, розглянутих на підставі угод [111, с. 5]. У науковій літературі висловлювалися застереження щодо можливих негативних наслідків його застосування на практиці. Зокрема, серед основних проблем називають посилення ролі прокурора та одночасне зменшення ролі суду в кримінальному провадженні, що може призвести до ситуації, коли більшість обвинувальних вироків ухвалюватиметься не внаслідок ефективного доказування стороною обвинувачення, а лише через беззастережне визнання обвинуваченим своєї винуватості [39, с. 14]. Крім того, висловлювалися побоювання щодо зниження ролі захисника у кримінальних провадженнях, що здійснюються на підставі угоди про визнання винуватості. Зазначені та інші проблемні питання стали предметом наукових досліджень, за результатами яких було запропоновано певні шляхи їхнього вирішення. Зокрема, ч. 2 ст. 52 КПК України було доповнено пунктом 9, яким передбачено обов'язкову участь захисника у кримінальному провадженні на підставі угоди між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості з моменту ініціювання її укладення [43].

Разом із тим значна частина проблем, пов'язаних із правовим регулюванням угод про визнання винуватості, залишається невирішеною. З одного боку, надання сторонам кримінального провадження можливості укласти такі угоди спрямоване на формування процедури, яка дозволяла б прискорити завершення кримінального провадження без застосування повного комплексу процесуальних засобів, водночас забезпечуючи досягнення завдань кримінального судочинства. З іншого боку, певні елементи домовленості виникають ще на етапі оперативно-розшукової діяльності – під час виявлення та встановлення осіб, які вчинили

кримінальне правопорушення, у процесі їхнього розшуку або під час встановлення оперативного контакту з так званими «потенційними» правопорушниками, тобто особами, які перебувають у криміногенному середовищі і можуть співпрацювати з правоохоронними органами. Таке первинне коло «переговорного правосуддя», хоча й є найбільш масштабним за кількістю випадків, фактично не визнається на нормативному рівні, має неформальний і часто негласний характер. При цьому воно порушує складні питання щодо нерівності сторін та законності неформальних домовленостей [113, с. 97-98]. Саме тому серед причин законодавець чітко визначив як коло суб'єктів угоди про визнання винуватості (її сторін), так і часові межі, коли допускається ініціювання та укладення такої угоди [179, с. 88]. Так, відповідно до ч. 2 ст. 469 КПК України угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. Законодавець у даному випадку визначає лише тих суб'єктів кримінального процесу, ініціатива від яких в укладенні угоди про визнання винуватості буде створювати юридичні наслідки, водночас оцінку можливості укладення такої угоди та роз'яснення такої можливості підозрюваному можуть здійснювати і інші особи, які для цього не обов'язково мають бути учасниками кримінальних процесуальних відносин.

Процес укладення угоди буде включати в себе як процесуальні, так і позапроцесуальні домовленості. КПК України регулює лише момент ініціювання угоди, її офіційне оформлення та подальшу передачу до суду для затвердження. Однак, з урахуванням тієї обставини, що угода про визнання винуватості є формою реалізації компромісу у кримінальному провадженні, якому буде передувати (а інколи і супроводжувати) процес перемовин, стверджувати, що в КПК України можна включити всі реальні етапи укладення угоди про визнання винуватості, не можна. Окремі вчені виділяють етапи укладення угоди про визнання винуватості, до яких

відносять: «1) ініціювання однією із сторін кримінального провадження укладення угоди; 2) згода сторін вступити в переговори; 3) з'ясування та закріплення фактичних обставин справи в матеріалах кримінального провадження; 4) кваліфікація злочину; 5) визнання підозрюваним чи обвинуваченим суті та змісту відповідних підозри чи обвинувачення; 6) двостороння домовленість; 7) укладення проєкту угоди; 8) надання підписаної угоди на затвердження до суду» [61, с. 179]. Так як законодавець в нормах КПК України веде мову лише про ініціювання, укладення та затвердження угоди, загалом можна взяти запропоновану модель за основу. Водночас також маємо звернути увагу на деякі положення, які, на нашу думку, виглядають дискусійними. Наприклад, третім етапом укладення угоди про визнання винуватості є «з'ясування та закріплення фактичних обставин справи в матеріалах кримінального провадження». Нагадуємо, що ініціювати угоду про визнання винуватості можна не раніше повідомлення про підозру особі. Тобто вже на моменті ініціювання угоди у прокурора є базове розуміння сутності кримінального провадження та, відповідно, фактичних обставин справ. Більше того, закріплення таких обставин у матеріалах кримінального провадження відбувається незалежно від ініціювання та укладення угоди, адже мова ведеться про збирання доказів – процес, який, за потреби, може продовжуватися навіть після того, як угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним була укладена (відповідно до ч. 1 ст. 474 КПК України, прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені з часом або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їхнього результату у разі відмови суду в затвердженні угоди). Тому виділяти цей процес в якості окремого етапу, тим більше з уточненням його місця, дещо некоректно.

З огляду на вищезазначене, а також враховуючи специфіку кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, пропонуємо наступні етапи укладення угоди про визнання винуватості щодо військових злочинів:

1) попередня оцінка доцільності укладення угоди про визнання винуватості.

Перед тим як ініціювати укладення угоди про визнання винуватості, хтось (прокурор або сам підозрюваний) передусім має провести власну внутрішню оцінку доцільності такої угоди, в результаті чого буде зроблено висновок про можливість кращого забезпечення приватних або публічних інтересів. Очевидно, що така оцінка буде попередньою, адже вона відбувається в умовах обмеженого доступу до відомостей кримінального провадження (для підозрюваного) чи розуміння стратегії сторони захисту (для прокурора). Але такий етап обов'язково має виділятися в процесі укладення угоди, адже наявність у особи права ініціювати укладення угоди ще не означає, що він обов'язково цим правом скористується, цьому має передувати певний аналітичний процес, за результатами якого вже і буде ініційовано угоду;

2) ініціювання угоди про визнання винуватості.

КПК України не визначає, у якій формі має відбутися таке ініціювання, а тому можна дійти висновку, що воно може бути здійснене як в усній, так і в письмовій формі. Головна умова – щоб була дотримана вимога щодо суб'єкта ініціювання;

3) залучення захисника у випадках, якщо підозрюваний його не залучив.

Відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 52 КПК України, у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості участь захисника є обов'язковою з моменту ініціювання укладення такої угоди. Якщо у підозрюваного вже був захисник, то даний етап можна

проігнорувати. Якщо ж підозрюваний попередньо не залучив захисника, то такі дії має виконати сам прокурор;

4) зустрічна оцінка доцільності укладення угоди.

Якщо на момент ініціювання угоди про визнання винуватості лише одна сторона оцінила доцільність її укладення, то після ініціювання цим питанням повинна перейматись і інша сторона. Наприклад, якщо з пропозицією укласти угоду про визнання винуватості до прокурора звернувся підозрюваний-військовослужбовець, то саме прокурор повинен проаналізувати доцільність укладення угоди на цьому етапі кримінального провадження з урахуванням прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Хоча прокурор підтримує публічне (державне) обвинувачення у кримінальному процесі, а отже, має бути насамперед зацікавлений у захисті публічних інтересів, специфіка його ролі в кримінальному провадженні також змушує його оцінювати і приватні інтереси інших учасників, в тому числі і самого підозрюваного. Відповідно, якщо з такою ініціативою до нього звернулася сторона захисту, прокурор повинен оцінити етап досудового розслідування, перспективність його завершення, оперативність, з якою проводяться процесуальні дії і лише після цього ухвалити рішення про доцільність укладення угоди про визнання винуватості в такому кримінальному провадженні;

5) повідомлення військового керівництва про можливість укладення угоди про визнання винуватості.

Даний етап укладення угоди є факультативним та взагалі не передбачений чинним кримінальним процесуальним законодавством. Більше того, виділення такого етапу укладення угоди про визнання винуватості в кримінальних провадженнях проти встановленого порядку несення військової служби може виглядати незаконним, адже військове командування, як правило, не є учасником кримінального провадження та не повинно знати про його деталі з огляду на забезпечення засади таємниці

досудового розслідування. Водночас по відношенню до цієї категорії кримінальних правопорушень кримінальне провадження лише виграє від того, що прокурор повідомить про ініціювання укладення угоди безпосереднє військове керівництво підозрюваного-військовослужбовця. По-перше, дана категорія кримінальних правопорушень стосується порядку проходження військової служби, а тому лише безпосередній керівник або начальник військової частини може оцінити як суспільну шкоду вчинених протиправних дій, їхні наслідки та можливість їхнього забезпечення у випадку укладення угоди. По-друге, корисним буде думка військового керівництва щодо розміру покарання, яке має бути узгоджене сторонами та яке буде відповідати тому кримінальному правопорушенню, яке було вчинено. По-третє, у кримінальних правопорушеннях проти встановленого порядку несення військової служби досить специфічний об'єкт злочинного посягання, через що вимога оцінки суспільного інтересу при укладенні угод судом буде досліджуватися ще прискіпливіше. Через це прокурор, надсилаючи угоду про визнання винуватості до суду, повинен бути переконаний, що ступінь небезпеки відповідного військового кримінального правопорушення дозволяє стверджувати, що суспільні інтереси в даному випадку будуть забезпечені.

Щодо озвученого вище контраргументу, що надання таких відомостей суперечить засаді таємності досудового розслідування, то можемо зазначити наступне. Безпосереднє військове керівництво обізнано про вчинене кримінальне правопорушення, адже саме уповноважені військові службові особи виявили його ознаки або певним чином були залучені до його вчинення, тому вони, можливо, не обізані про хід всього кримінального провадження, проте володіють достатньою інформацією про відповідне кримінально каране діяння. При цьому факт ініціювання угоди про визнання винуватості не стосується деталей кримінального

провадження, а тому може бути повідомлений іншим особам, навіть якщо вони не є його учасниками.

Тому хоча чинний КПК України не передбачає таку процедуру, для прокурора буде цілком логічним повідомити військове керівництво підозрюваного-військовослужбовця про бажання укласти з ним угоду про визнання винуватості та встановити думку таких осіб. Це дозволить оцінити наявність суспільного інтересу в укладенні угоди, а також використати такі відомості як додаткові аргументи під час оцінки угоди судом;

6) узгодження умов угоди про визнання винуватості сторонами.

Цей етап також не має чіткого формального визначення, адже узгодження може відбуватися в довільній формі. На цьому етапі сторони вільні у висловленні своєї позиції щодо визначення, наприклад, покарання та порядку його відбування тощо. Під час узгодження умов угоди про визнання винуватості сторони можуть зіткнутися з протиріччями, які не можна буде розв'язати, через що процес укладення угоди може на цьому припинитися;

7) формулювання та підписання тексту угоди про визнання винуватості.

Законодавець не конкретизує, хто саме повинен скласти письмовий варіант угоди про визнання винуватості, який буде підписаний сторонами. З точки зору досвідченості логічно зробити припущення, що таку угоду має скласти прокурор. Водночас сторона захисту теж може проявити ініціативу та запропонувати стороні обвинувачення власний варіант, який, за умови згоди прокурора, буде підписано та надіслано до суду. У будь-якому випадку така угода повинна відповідати вимогам, зазначеним у ст. 472 КПК України;

8) складення обвинувального акту та надсилання його разом з підписаною сторонами угодою про визнання винуватості до суду.

Відповідно до ч. 1 ст. 474 КПК України, обвинувальний акт разом з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Прокурор

має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені з часом або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їхнього результату у разі відмови суду в затвердженні угоди.

І вчені, і практики неодноразово звертали увагу на використане законодавцем формулювання «невідкладно» в частині направлення обвинувального акту до суду разом з підписаною сторонами угодою. Попри окремі зауваження з цього питання з боку Генеральної прокуратури України [68], у практичній діяльності й досі трапляються випадки недотримання вимог закону щодо невідкладного направлення до суду обвинувальних актів разом із підписаними сторонами угодами. Так, А.С. Трекке наводить приклад, як 11 грудня 2017 р. було складено обвинувальний акт у кримінальному провадженні щодо Р. з укладеною угодою про визнання винуватості, проте до Токмацького районного суду його направлено лише 17 січня 2018 р., тобто майже через місяць [126, с. 21].

У теорії кримінального процесу неодноразово висловлювалися різні підходи до тлумачення оціночної категорії «невідкладно», а також пропонувалося законодавчо конкретизувати строк направлення до суду обвинувального акта разом із підписаною сторонами угодою [53, с. 84; 80, с. 48; 122, с. 68]. Водночас на сьогодні КПК України не встановлює чітко визначеного строку для такої процесуальної дії, у зв'язку з чим вирішення питання щодо направлення до суду обвинувального акта з підписаною угодою про визнання винуватості фактично залишається на розсуд прокурора-процесуального керівника.

Оперативність направлення угоди до суду безпосередньо пов'язана із затвердженням обвинувального акта. Як правило, обвинувальні акти разом із підписаними сторонами угодами скеровуються до суду протягом 1–5 днів

з моменту їхнього підписання, що залежить від часу, необхідного для виконання вимог ст. 290 КПК України, підготовки обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування [68].

По відношенню до кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби вимога оперативності направлення обвинувального акта разом з підписаною сторонами угодою про визнання винуватості стає особливо важливою. В умовах дії воєнного стану держава зацікавлена в тому, щоб максимально оперативно вирішити такі кримінальні провадження, застосувати мінімально допустиме покарання та дозволити особі продовжити військову службу без додаткових обмежень. Спрощення кримінального провадження можна розглядати навіть як одну з умов захисту обороноспроможності держави, адже в такий спосіб особи, причетні до вчинення військових кримінальних правопорушень, можуть продовжувати виконання своїх службових обов'язків. Також оперативність в направленні угоди про визнання винуватості до суду дозволяє продемонструвати іншим особам, які підозрюються чи обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, ефективність даного інституту та можливість його застосування у власному кримінальному провадженні, що, зі свого боку, дозволить вивільнити додаткові процесуальні ресурси.

Тому при укладенні угоди про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби прокурор повинен забезпечити максимально оперативне пересилання угоди до суду. Поряд з цим прокурором має бути забезпечена повнота досудового розслідування (в тих межах, у яких це можливо), а також наявність фактичних підстав для визнання винуватості особи, що буде надалі перевірятися судом. Тобто прокурор навіть у цих умовах має забезпечувати баланс між оперативністю надсилання угоди про визнання винуватості до суду та повнотою досудового розслідування.

Укладення угоди про визнання винуватості є правом як підозрюваного, так і самого прокурора, в чому, власне, проявляються його дискреційні повноваження, хоча сама сутність таких повноважень науковцями оцінюється по-різному. Так, С.М. Малихіна та Ю.П. Смокович зазначають, що відповідно до кримінального процесуального законодавства України прокурор у кримінальному провадженні не має дискреційних повноважень щодо розпорядження обвинуваченням, тобто не може діяти на власний розсуд. Згідно з положеннями КПК України, сторони кримінального провадження можуть реалізовувати свої права лише у межах і способом, визначеними КПК України (ч. 1 ст. 26 КПК) [96, с. 8]. Водночас Г.П. Середа звертає увагу на те, що однією з проблем інституту угоди про визнання винуватості є наявність широких можливостей для потенційних зловживань з боку прокурора, які зумовлені законодавчим регулюванням [117, с. 7]. І.А. Тітко підкреслює, що загальновизнаною юридичною аксіомою є прямо пропорційна залежність між імовірністю зловживання посадовими повноваженнями та обсягом дискреції, наданої посадовій особі у відповідній сфері [125, с. 202]. Разом із тим Є.В. Повзик виокремлює низку обставин, які фактично забезпечують прокурору майже необмежений обсяг дискреційних повноважень у цьому питанні. Зокрема, значна частина юридичних фактів, що повинні враховуватися під час ухвалення рішення про укладення угоди, сформульована через оціночні категорії, тому встановлення їхньої наявності значною мірою залежить від розсуду правозастосовника, тобто прокурора [94, с. 78]. Крім того, закон лише зобов'язує прокурора брати до уваги відповідні чинники при вирішенні питання щодо укладення угоди про визнання винуватості, однак КПК України не покладає на нього обов'язку укласти таку угоду навіть у випадку, коли всі зазначені обставини свідчать про можливість і доцільність її укладення [125, с. 202].

І.А. Тітко зазначає, що на рівні законодавства не встановлено жодних підстав, які б прямо вказували на можливість відмови прокурора від укладення угоди, що дає підстави припускати, що така відмова може відбуватися взагалі без належного обґрунтування. Прийняття остаточного рішення щодо укладення угоди про визнання винуватості покладається виключно на розсуд прокурора, що, на нашу думку, створює ризики порушення як особистих інтересів підозрюваного (обвинуваченого), так і суспільних інтересів, на забезпечення яких спрямований цей інститут кримінального процесу. Зокрема, можливі ситуації, коли з особистих мотивів, у тому числі корупційного характеру, прокурор відмовлятиметься від укладення угоди про визнання винуватості навіть тоді, коли підозрюваний (обвинувачений) пропонує умови, що є надзвичайно вигідними з погляду задоволення суспільного інтересу [125, с. 202].

Знайти ідеальний спосіб вирішення даної проблеми неможливо, адже прокурор є єдиним учасником кримінального провадження, який може оцінити потреби досудового розслідування, наявність суспільного інтересу в укладенні угоди та прийняти рішення про доцільність або недоцільність її укладення. Можна було б запропонувати оскаржувати відмову прокурора у задоволенні клопотання сторони захисту укласти угоду про визнання винуватості до слідчого судді, проте така зміна до кримінального процесуального законодавства не надасть бажаного результату, адже слідчий суддя об'єктивно не обізнаний з особливостями кримінального провадження, а тому не зможе оцінити доводи, які буде надавати сторона захисту. Поряд з цим ми вважаємо, що в КПК України повинно бути забезпечене право сторони захисту не лише ініціювати укладення угоди, але і зобов'язати прокурора на її укладення у випадку, коли це відповідає інтересам суспільства та всіх учасників кримінального провадження. У зв'язку з цим пропонується надати можливість оскаржувати відмову прокурора в укладенні угоди про визнання винуватості до прокурора

вищого рівня. Така пропозиція має одразу декілька пояснень. По-перше, прокурор вищого рівня також представляє сторону обвинувачення, а отже, може оцінити доцільність укладення угоди про визнання винуватості. Очевидно, що він не обізнаний з усіма деталями кримінального провадження, проте в межах своїх повноважень може отримати пояснення від процесуального керівника, що дозволить йому встановити доцільність укладення угоди про визнання винуватості. По-друге, саме прокурор вищого рівня може зобов'язати прокурора-процесуального керівника укласти угоду про визнання винуватості. У даному випадку можна провести аналогію з Параграфом 3 Глави 26 КПК України, у якому деталізується процедура оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора слідчим до прокурора вищого рівня. Так, за результатами розгляду скарги прокурор вищого рівня може прийняти рішення про: «1) залишення рішення чинним, визнання законними вчинених дії чи бездіяльності; 2) зміну рішення в частині; 3) скасування рішення і прийняття нового рішення, визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності і зобов'язання вчинити нову дію» [60]. Звертаємо увагу на третій пункт, у якому прокурор вищого рівня має право зобов'язати прокурора-процесуального керівника вчинити певну дію, якою в даному випадку може виступати і укладення угоди про визнання винуватості.

Вважаємо, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві доцільно надати можливість стороні захисту оскаржувати відмову прокурора від укладення угоди про визнання винуватості. Проте для того, щоб таке оскарження взагалі могло відбутися, відмова прокурора повинна бути належним чином оформлена. З урахуванням того, що рішення прокурора приймаються у формі постанови, доцільно в КПК України також передбачити винесення відповідного документа.

У зв'язку з цим пропонуємо ч. 2 ст. 469 КПК України викласти в наступній редакції:

«2. Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого.

Якщо укладення угоди про визнання винуватості було ініційовано підозрюваним під час досудового розслідування, прокурор має право відмовити в укладенні такої угоди, винісши відповідну постанову.

Підозрюваний має право оскаржити постанову прокурора до прокурора вищого рівня протягом 10 днів з моменту ознайомлення з постановою. Скарга на постанову прокурора про відмову в укладенні угоди про визнання винуватості оскаржується в порядку, передбаченому § 3 Глави 26 цього Кодексу з урахуванням особливостей, визначених цією статтею.

За результатами розгляду скарги прокурор вищого рівня приймає рішення про:

- 1) відмову у задоволенні скарги;*
- 2) задоволення скарги і зобов'язання прокурора укласти угоду про визнання винуватості.*

Рішення прокурора вищого рівня оскарженню не підлягає. Підозрюваний не має права повторно звернутися зі скаргою на відмову прокурора в укладенні угоди про визнання винуватості в одному кримінальному провадженні».

Запропонована нами зміна до ч. 2 ст. 469 КПК України потребує пояснення. Так, пропонується встановити десятиденний строк на оскарження відмови в укладенні угоди за аналогією з оскарженням рішень, дій чи бездіяльності до слідчого судді для того, щоб сторона захисту не могла зловживати своїм правом на оскарження. При цьому нами не використовується термін «сторона захисту», коли йде мова про суб'єкта, наділеного правом на оскарження. Це пояснюється конкретизацією законодавця в частині визначення суб'єктів, які мають право ініціювати укладення угоди про визнання винуватості. Водночас захисник має ті самі

права, що і особа, яку він захищає, через що така скарга може бути подана і захисником.

Також ми уточнюємо, що розгляд відповідної скарги відбувається в порядку § 3 Глави 26 КПК України задля того, щоб окремо не описувати процедурні питання такого оскарження. При цьому в запропонованій нами зміні вказується, що повторне звернення з такою скаргою не допускається (навіть якщо зміняться умови чи підстави укладення угоди про визнання винуватості), адже такий інститут може бути використано для затягування досудового розслідування. Вважаємо, що запропоновані зміни покращать правове становище сторони захисту під час укладення угоди про визнання винуватості, при цьому забезпечать адекватний рівень втручання в процесуальну самостійність прокурора-процесуального керівника.

3.2. Затвердження угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби

У попередньому розділі даного дисертаційного дослідження ми неодноразово наголошували, що саме прокурор, маючи змогу ознайомитись з усіма матеріалами кримінального провадження, може оцінити, чи відповідає інтересам суспільства укладення угоди про визнання винуватості з підозрюваним (обвинуваченим). Особливого значення цей процес набуває при укладенні угод щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, адже сторона обвинувачення має оцінити наслідки вкрай специфічних кримінальних правопорушень, що можуть виходити за межі кримінального провадження. Водночас факт укладення угоди про визнання винуватості не означає, що кримінальне провадження обов'язково буде припинене завдяки досягненню компромісу між стороною обвинувачення та стороною захисту. Не менш

важливим суб'єктом у даному випадку буде виступати суд, який повинен провести перевірку можливості затвердження угоди в умовах обмеженого доступу до матеріалів кримінального провадження та ще більш обмежених можливостей самостійного отримання чи перевірки відомостей, які матимуть значення для даного кримінального провадження. Поряд з цим саме суд буде тим учасником кримінального провадження, який проведе фінальну оцінку угоди про визнання винуватості та зможе ухвалити рішення про доцільність її затвердження або, відповідно, відмову у затвердженні.

У кримінально-процесуальній науці обґрунтовано підкреслюється, що укладення угод не підміняє собою судовий розгляд, а отже, не суперечить принципу здійснення правосуддя виключно судом. Разом із тим прокурор, реалізуючи функцію публічного обвинувачення в суді, сприяє здійсненню судової влади та відправленню правосуддя [107, с. 290]. Водночас на законодавчому рівні держава має забезпечити належні гарантії, які б запобігали зловживанням з боку учасників та нівелюванню ролі суду при застосуванні інституту угод [126, с. 149].

Власне, порядок розгляду угоди судом регулюється лише однією статтею – ст. 474 КПК України. Відповідно до вказаної норми існує два порядки розгляду угоди судом – порядок розгляду угоди, яка надійшла до суду разом з обвинувальним актом, та угоди, яка була укладена вже під час судового розгляду до видалення суду до нарадчої кімнати. Загалом такі відмінності пов'язані з порядком діяльності суду, адже в першому випадку розгляд угоди відбувається на стадії підготовчого судового провадження. Г.Ю. Саєнко зазначає, що «в разі присутності всіх учасників кримінального провадження та можливості розгляду справи, суд діє згідно з вимогами ст. 344 КПК: оголошує склад суду, інших учасників процесу, роз'яснює право відводу. У разі заявлення відводу це питання вирішується судом відповідно до вимог ст.ст. 75-81 КПК. Після закінчення підготовчих дій, головуючий оголошує про початок судового розгляду, надходження до суду

обвинувального акта та письмової угоди, яка укладена між сторонами кримінального провадження. Судовий розгляд розпочинається з оголошення прокурором обвинувального акта. Головуючий згідно з вимогами ст. 348 КПК встановлює особу обвинуваченого, роз'яснює йому суть обвинувачення, з'ясовує, чи зрозуміле воно йому, чи визнає він себе винним. Належить звернути увагу на те, що в судовому провадженні на підставі угоди суд не ставить питання перед обвинуваченим про те, чи бажає він давати показання, оскільки нормами ст. 474 КПК, якою регулюється порядок такого провадження, не передбачено надання свідчень обвинуваченим та іншими учасниками процесу, відсутня також процедура допиту. Разом із тим особа, якій пред'явлено обвинувачення, повинна висловити своє ставлення до нього, оскільки її позиція матиме безпосередній вплив на ухвалене судове рішення» [115, с. 136]. Якщо на цьому етапі обвинувачений повідомить, що не визнає свою вину, то угода не може бути затверджена, а такий обвинувальний акт мав повертатися прокурору для продовження досудового розслідування. Повернення обвинувального акта було пов'язано з тим, що при укладенні угоди про визнання винуватості досудове розслідування повинно одразу припинитись (окрім незначних винятків), а сама угода разом з обвинувальним актом невідкладно надсилається до суду. Відповідно, якщо угода не буде затверджена, то прокурор повинен продовжити досудове розслідування, адже, виконуючи вимогу законодавця щодо невідкладності направлення обвинувального акта до суду, сторона обвинувачення не змогла провести досудове розслідування в повному обсязі. Водночас судова практика свідчила про кардинально інший підхід, який застосовують судді, в тому числі і щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Відмовляючи у затвердженні угоди, суд може не направляти кримінальне провадження назад прокурору для продовження досудового розслідування, а призначити судовий розгляд – за умови, якщо

проти цього не заперечують учасники кримінального провадження [135; 157; 174] (та інші до 2024). І у 2024 році законодавець нарешті вніс відповідні зміни до ст. 474 КПК України та дозволив не повертати обвинувальний акт, а одразу призначати судовий розгляд. У даному випадку можна констатувати прямий вплив правозастосовної практики на оновлення нормативного регулювання.

Загалом вчені давно та досить слушно зазначають, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не надає суду достатніх повноважень задля того, щоб здійснити повну перевірку всіх умов укладення угод у кримінальному провадженні, хоча певні винятки з цього правила є. Так, відповідно до ч. 6 ст. 474 КПК України «суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їхнього розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх» [60]. Таким чином, законодавець нібито надав суду не лише процесуальні можливості для перевірки добровільності укладення угоди, але і дозволив їх застосовувати за власної ініціативи, не чекаючи відповідного клопотання від будь-якого іншого учасника судового розгляду (що в межах реалізації концепції «суд – це арбітр» є досить сміливим кроком). Водночас навіть таке положення містить низку недоліків, які фактично унеможливають його застосування. Наприклад, суд не має права проводити «опитування осіб», адже в чинному КПК України така процесуальна дія не конкретизується та не описується. Вести мову про допит у даному випадку теж неможливо, адже допит передбачає наявність свідків, які несуть кримінальну відповідальність за

відмову від дачі показань та за дачу завідомо неправдивих показань. На жаль, у межах даного дисертаційного дослідження провести аналіз даної проблеми неможливо, однак навіть цей приклад вказує, що повноваження суду під час оцінки угоди мають бути ретельно проаналізовані. І задля кращого структурування даного дослідження пропонуємо дослідити підстави, які перелічені у ч. 7 ст. 474 КПК України, за наявності яких суд відмовляє у затвердженні угоди, адже це дозволить одночасно досліджувати і саму підставу, і способи її оцінки судом.

Так, відповідно до ч. 7 ст. 474 КПК України суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо:

1) умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди.

«Неправильна кримінально-правова кваліфікація кримінального правопорушення полягає в тому, що діяння отримує кримінально-правову оцінку, яка не відповідає фактичним обставинам справи і кримінальному закону. Оскільки в провадженні на підставі угод суд не проводить дослідження доказів, то з'ясувати ці обставини суд може лише шляхом перегляду наданих матеріалів кримінального провадження та дослідження відомостей, які містяться в обвинувальному акті при формулюванні обвинувачення особі. Крім того, суд має перевірити відповідність призначеного особі узгодженого сторонами покарання вимогам КК. Також суд перевіряє умови угоди на відповідність вимогам КПК щодо змісту та порядку укладення угоди. Зокрема, у тих кримінальних правопорушеннях, де основним безпосереднім об'єктом виступають публічні інтереси, а шкода спричинена фізичній або юридичній особі, яка є проявом посягання на основний об'єкт, – не може бути укладено угоду про примирення з потерпілим. Не заборонено законом укладати таку угоду в кримінальному

провадженні, яке розпочате на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, які визначено ст. 477 КПК у формі приватного обвинувачення» [115, с. 146].

Насамперед, аналізуючи дану підставу відмови у затвердженні угоди, звертаємо увагу на формулювання, які використав законодавець у ч. 7 ст. 474 КПК України та, відповідно, в п. 1 даної частини – «суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону»; «умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону». Очевидно, що конструкція «цей Кодекс» означає, що мова ведеться про КПК України. Питання виникають щодо формулювання «вимоги закону». Якщо законодавець веде мову про норми КК України, то стандартним є формулювання «закон України про кримінальну відповідальність», адже саме воно використовується в інших нормах кримінального процесуального законодавства. Якщо ж ведеться мова про інші закони (а не лише КК та КПК України), то в такому випадку мала бути використана множинна форма, тобто «закони». Проте навіть така конструкція буде неправильною, адже суд буде оцінювати відповідність угоди про визнання винуватості лише нормам кримінального та кримінального процесуального законодавства.

Тому вважаємо доцільним уточнити відповідні норми КПК України та замість слова «закону» вказати «закону України про кримінальну відповідальність». Пропонуємо ч. 7 ст. 474 КПК України викласти в наступній редакції: «Суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону *України про кримінальну відповідальність*», а п. 1 ч. 7 ст. 474 КПК України в наступній: «умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону *України про кримінальну відповідальність*, у тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди».

Аналізуючи дану підставу відмови у затвердженні угоди про визнання винуватості, маємо зазначити, що судді її тлумачать досить широко, адже аналізу підлягають норми і матеріального, і процесуального законодавства. Не є винятком і угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.

Якщо вести мову про процесуальні підстави відмови у затвердженні угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, то загалом вони є вкрай подібними до підстав для відмови у затвердженні угоди в інших кримінальних провадженнях. Така ситуація є цілком очікуваною, адже з процесуальної точки зору порядок укладення та затвердження угод про визнання винуватості є однаковим.

Найчастіше судді звертають увагу на наступні недоліки:

- суперечності між угодою про визнання винуватості та обвинувальним актом, який направляється до суду з такою угодою.

Наприклад, в одному з випадків суд зазначив, що «зі змісту укладеної угоди про визнання винуватості вбачається, що формулювання обвинувачення, викладене в ній, не збігається з формулюванням обвинувачення, викладеним в обвинувальному акті; перелік пом'якшуючих покарання обставин в угоді про визнання невинуватості не збігається з переліком таких обставин в обвинувальному акті» [146]. Хоча чинне кримінальне процесуальне законодавство не зазначає, що всі обставини, які містяться в угоді про визнання винуватості, мають в незмінній формі бути перенесені в обвинувальний акт, однак саме такого висновку можна дійти з вказівки законодавця про направлення до суду обвинувального акта разом з підписаною сторонами угодою. Якщо в «стандартному» кримінальному провадженні обвинувальний акт складається тоді, коли у сторони обвинувачення достатньо доказів для доведення вини особи, то у випадку

укладення угоди про примирення чи про визнання винуватості саме ця угода буде основною підставою для складання обвинувального акта та направлення його до суду. Іншими словами, прокурор ухвалює рішення про складання обвинувального акта не через існування об'єктивних факторів, які дозволяють стверджувати про завершення досудового розслідування, а через факт підписання угоди. Отже, саме угода буде підставою для складання обвинувального акта, а тому цілком очевидно, що акт повинен відповідати такій угоді за змістом.

Водночас складно погодитися, що окремі положення в угоді про визнання винуватості та в обвинувальному акті обов'язково повинні дублюватися. Доцільно зробити припущення, що в кожному випадку суд повинен оцінювати такі невідповідності окремо і визначати, наскільки сильно вони впливають на права учасників кримінального провадження. У даному випадку слід згадати про відносно нову концепцію допустимості доказів [124], відповідно до якої далеко не завжди порушення способу збирання доказів буде тягнути за собою визнання їх недопустимими. Вважаємо, що при відмові у затвердженні угоди також є сенс говорити не про будь-яке порушення вимог КК чи КПК України, а про *істотне* порушення таких вимог, що і повинно оцінюватися судом;

- не надано згоду потерпілого на затвердження угоди про визнання винуватості.

«Угоду про визнання винуватості укладено у кримінальному провадженні, у якому бере участь потерпілий, при цьому до угоди не додано письмову згоду потерпілого прокурору на укладення угоди. Таким чином, угода про визнання винуватості не відповідає вимогам частини першої статті 472 КПК України та абзацу п'ятого частини четвертої статті 469 КПК України» [139]; «як вбачається з обвинувального акта, у вказаному кримінальному провадженні є потерпілий ОСОБА_7 . Однак, всупереч вказаній нормі закону, суду не надано письмової згоди потерпілого на

укладання угоди, а відтак суд дійшов висновку про відмову у затвердженні угоди» [152];

- угоду укладено щодо особливо тяжкого злочину.

«ОСОБА_4 обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 410 КК України, санкцією якої передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років, тобто злочин віднесено до категорії особливо тяжких... Злочин, передбачений ч. 4 ст. 410 КК України, не віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України, а також злочин не є таким, що вчинений за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою. Отже, у даному кримінальному провадженні укладення угоди про визнання винуватості є неможливим» [155];

- недотримання вимоги обов'язкової участі захисника під час укладення угоди про визнання винуватості.

Відповідно до ст. 52 КПК України, у разі укладення угоди про визнання винуватості участь захисника в такому провадженні є обов'язковою з моменту ініціювання укладення угоди. Водночас судді звертають увагу не лише на факт присутності такого захисника, але і на ефективність захисту. Так, в одному провадженні за ч. 4 ст. 402 КК України у обвинуваченого був захисник ще до моменту укладення угоди, проте при укладенні угоди було залучено іншого захисника з центру надання безоплатної правової допомоги. З цього приводу сам обвинувачений у судовому засіданні зазначив, що «обвинувачення йому зрозуміле, вину у пред'явленому обвинуваченні не визнає. Просить відмовити у затвердженні угоди, оскільки під час її укладання був безкоштовний адвокат, який переконав його, що два роки у дисциплінарному батальйоні – це добре і не надав слідчому та прокурору дані про його незадовільний стан здоров'я. Захисник ОСОБА_5, також просив відмовити у затвердженні угоди про визнання винуватості»

[158]. Суд, оцінюючи дане кримінальне провадження, зазначив, що «з значеної угоди вбачається, що вона була укладена за участі захисника адвоката ОСОБА_6 . Разом з тим у підготовчому судовому засіданні учасники провадження підтвердили, що під час укладення угоди про визнання винуватості брав участь уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги захисник ОСОБА_6 . Таким чином, суд вважає, що угода про визнання винуватості була укладена без дотримання вимог п. 9 ч. 2 ст. 52 КПК України, що суперечить вимогам кримінального процесуального закону та є безумовною підставою для відмови у задоволенні угоди про визнання винуватості» [159].

У даному випадку варто погодитись з позицією суду, проте не з кінцевим формулюванням підстави для відмови у затвердженні угоди. Дійсно, судом було виявлено бажання сторони обвинувачення обмежити підозрюваного в праві на отримання якісної правової допомоги шляхом призначення йому захисника з центру надання безоплатної правової допомоги для участі в окремій процесуальній дії – укладенні угоди. Така ситуація має ознаки зловживання, адже підозрюваний на той момент вже мав захисника, і залучення іншого для участі в укладенні угоди явно суперечить меті такої процесуальної дії, на що і звернув увагу суд. Проте надалі обвинувачений під час судового розгляду чітко повідомив, що виступає проти затвердження угоди з причин, які були озвучені вище. Власне, такої відмови вже має бути достатньо для ухвалення рішення про продовження судового розгляду без затвердження угоди. Тому констатуємо правильність позиції суду в частині встановлення порушення права на захист, проте первинною підставою для відмови у затвердженні угоди про визнання винуватості має бути позиція самого обвинуваченого.

Досліджуючи як норми чинного кримінального процесуального законодавства, так і судову практику, можна дійти висновку, що, відмовляючи у затвердженні угод про визнання винуватості у кримінальних

провадженнях щодо військових кримінальних правопорушень, судді найчастіше вказують на неправильність призначеного покарання, коли ведуть мову про порушення вимог матеріального законодавства. При цьому масовість даної підстави для відмови у затвердженні угоди свідчить про необхідність її детального дослідження.

Так, відповідно до ст. 472 КПК України, в угоді про визнання винуватості в обов'язковому порядку зазначається «узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням» [60]. Законодавець не надає будь-яких додаткових пояснень, як саме має визначатися покарання, очевидно, відсилаючи до норм КК України, що досить часто стає причиною неправильного (на думку суду) призначення покарання. Основним орієнтиром у даному випадку виступає Постанова Пленуму ВССУ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод», де зазначено, що «домовленості сторін угоди при узгодженні покарання не мають виходити за межі загальних та спеціальних засад призначення покарання, встановлених законом України про кримінальну відповідальність. Зокрема, сторони мають узгоджувати покарання, враховуючи:

- положення пунктів 1-2 ч. 1 ст. 65 КК, тобто: 1) у межах, встановлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК; та 2) відповідно до положень Загальної частини КК. Зокрема, у випадку, коли в санкції статті (санкції частини статті), що передбачає відповідальність за вчинений злочин, не встановлено мінімальної межі покарання, сторони мають зважати на положення розділу Х Загальної частини КК;

- ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного і обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК). За наявності

кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного сторони угоди з огляду на положення статей 65, 75 КК мають право, використовуючи положення ст. 69 КК, узгоджувати: а) основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК; або б) інше основне покарання, більш м'який його вид, не зазначений у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин; в) не визначати додаткове покарання, передбачене у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК як обов'язкове, за винятком випадків, встановлених ч. 2 ст. 69 КК. Врахування означених вимог кримінального закону має бути відображено у змісті угоди, а узгоджена міра покарання повинна мати конкретний вираз» [104].

Водночас на практиці є випадки, коли сторони угоди про визнання винуватості ігнорують такі правила, що тягне за собою відмову у її затвердженні. Найчастіше це стосується особливостей застосування ст. 69 КК України «Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом». Відповідно до зазначеної статті, «за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, 407, 408, 429, 437-439, 442, 442-1 цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті

(санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення. У цьому випадку суд не має права призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині цього Кодексу. За вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, суд з підстав, передбачених цією частиною, може призначити основне покарання у виді штрафу, розмір якого не більше ніж на чверть нижчий від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу» [60].

Звертаємо увагу, що законодавець у ч. 1 ст. 69 КК України робить декілька важливих уточнень, які є критично важливими в межах нашого дисертаційного дослідження:

а) у кримінальному провадженні має бути заявлено одразу декілька пом'якшуючих обставин (тобто не менше двох). Так, в одному з випадків в угоді про визнання винуватості були встановлені такі дві пом'якшуючі обставини – щире каяття та активне сприяння розкриттю злочину. Суд відмовив у затвердженні угоди, слушно зазначивши, що «враховані в угоді обставини, які пом'якшують покарання, у відповідності до ч. 1 ст. 66 КК України фактично являються єдиною такою обставиною» [144]. Також судді звертають увагу на те, чи дійсно сторона обвинувачення змогла під час досудового розслідування встановити наявність таких обставин, особливо з урахуванням «усіченого» досудового розслідування: «як вбачається з копії реєстру матеріалів досудового розслідування по кримінальному провадженню ЄРДР № 62025050010005727 від 05.02.2025 року, окрім допиту ОСОБА_5 в якості підозрюваного, більше жодних процесуальних дій, спрямованих на розкриття злочину, в тому числі слідчого експерименту, за участю ОСОБА_5 не проводилося. Таким чином, у судовому засіданні не встановлено наявності двох пом'якшуючих обставин, передбачених ст. 66

КК України, які б надавали підстави для застосування ст. 69 КК України» [133];

б) такі пом'якшуючі обставини повинні суттєво знижувати ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Тягар доказування того, що такі обставини дійсно знижують ступінь тяжкості правопорушення, покладається на осіб, які уклали угоду (тобто на прокурора та на обвинуваченого), адже суд не зобов'язаний у кожному випадку наявності декількох пом'якшуючих обставин застосовувати ст. 69 КК України. «Відповідно до поданої угоди, сторони погоджуються на призначення ОСОБА_5 покарання із застосуванням ст. 69 КК України у виді штрафу в розмірі 900 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що відповідає сумі 15 300 грн, одночасно суду не надано доказів того, що наявні обставини, які пом'якшують покарання обвинуваченого, істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, при цьому призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, є правом суду і вирішується безпосередньо судом за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного, вмотивованим рішенням, що прямо передбачено ч. 1 ст. 69 КК України» [151];

в) положення ст. 69 КК України не застосовуються в умовах воєнного стану щодо таких військових кримінальних правопорушень: «Невиконання наказу» (ст. 403), «Погроза або насильство щодо начальника» (ст. 405), «Самовільне залишення військової частини або місця служби» (ст. 407), «Дезертирство» (ст. 408), «Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю» (ст. 429).

Аналізуючи судову практику, можна помітити, що досить часто при укладенні угоди про визнання винуватості (і це стосується не лише кримінальних проваджень щодо військових кримінальних правопорушень) сторони посиляються саме на ст. 69 КК України для призначення більш

м'якого покарання. Загалом такий підхід зрозумілий, адже прокурор має в тому числі заохотити підозрюваного на укладення угоди шляхом погодження менш суворого покарання. Однак така практика можлива лише з дотриманням усіх вимог, які передбачені чинним кримінальним законодавством, що, як свідчить велика кількість відмов у затвердженні угоди, відбувається далеко не завжди. Особливу увагу судді звертають не лише на саме положення ст. 69 КК України, а і на момент, коли було вчинено відповідне кримінальне правопорушення та коли почала діяти нова редакція ст. 69 КК України, яка забороняє призначати покарання нижче нижчої межі за військові кримінальні правопорушення.

Так, в одному з рішень суд зазначив наступне: «як вбачається з обвинувального акта, обвинувачений ОСОБА_4 залишив розташування військової частини 29 грудня 2022 року та незаконно перебував за її межами до 27 травня 2024 року. Відповідно до ст. 407 КК України, початковим моментом самовільного залишення є день, коли військовослужбовець самовільно покинув розташування військової частини чи місце служби, а кінцем – час повернення в частину або затримання. Тобто злочин, вчинений ОСОБА_4, передбачений ч. 5 ст. 407 КК України, слід вважати розпочатим 29 грудня 2022 (самовільного залишення місця служби), а закінченим 27 травня 2024 (з'явлення до Територіального управління Державного бюро розслідувань). При цьому слід зазначити, що станом на 27 травня 2024 року діяли норми ст. 69 КК України в редакції від 27.01.2023 року, якими унеможлиблюється застосування даної статті до засуджених за злочини, передбачені ст. 407 КК України. Оскільки узгоджене сторонами покарання в тексті угоди не відповідає вимогам Кримінально-процесуального кодексу України та Кримінального кодексу України, суд доходить висновку про необхідність відмовити у затвердженні угоди про визнання винуватості укладеної 28 травня 2024 року та продовжити підготовче судове засідання» [150]. Загалом необхідно погодитися з позицією суду, який правильно

встановив неможливість застосування ст. 69 КК України. Так, закон України про кримінальну відповідальність має зворотну дію в часі лише у випадку, якщо такою нормою скасовується кримінальна відповідальність або у інший спосіб покращується становище особи. У даному випадку нова редакція ст. 69 КК України (зміни, які стосуються військових злочинів, були внесені 13.12.2022), зворотної сили не має, а отже, має застосовуватися в редакції, чинній на момент вчинення кримінального правопорушення. З урахуванням того, що самовільне залишення військової частини є триваючим правопорушенням, датою його вчинення буде дата, коли особа була затримана або добровільно з'явилася до відповідного уповноваженого правоохоронного органу. «Згідно з угодою про визнання винуватості від 08.08.2023 року, сторони узгодили призначення покарання ОСОБА_5 за скоєння злочину, передбаченого ст. 407 ч. 5 КК України, із застосуванням ст. 69 КК України. Згідно з обвинуваченням, ОСОБА_5 добровільно та з власної ініціативи прибув до військової прокуратури 08.08.2023 року. Таким чином, оскільки саме з цієї дати, тобто 08.08.2023 року, злочин, інкримінований ОСОБА_5, є закінченим відповідно до об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 407 ч. 5 КК України. Станом на 08.08.2023 року ст. 69 КК України вже діяла в редакції Закону України № 2839-IX від 13.12.2022 р., яка не передбачала застосування призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом до кримінальних правопорушень, передбачених в тому числі ст. 407 ч. 5 КК України. Зважаючи на викладене, суд вважає за необхідне відмовити у затвердженні угоди, у зв'язку з чим судові провадження продовжувати в загальному порядку» [175].

Водночас інколи судді забувають про неможливість призначення менш суворого покарання за ст. 69 КК України у зв'язку з вчиненням військових кримінальних правопорушень та відмовляють у затвердженні угод з інших причин. Наприклад, у провадженні за ч. 5 ст. 407 КК України сторони з урахуванням ст. 69 КК України погодили покарання у виді арешту на

гауптвахті строком на 6 місяців. Відмовляючи у затвердженні угоди, суд зазначив, що «згідно із ч. 2 ст. 65 КК України особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень. Відповідно до ст. 12 КК України злочин, передбачений ч. 5 ст. 407 КК України, є тяжким злочином, за вчинення якого передбачена відповідальність у виді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років. Враховуючи те, що покарання, яке було узгоджене сторонами під час укладення угоди про визнання винуватості не відповідає вимогам ст.ст. 50, 65 КК України та не є необхідним і достатнім для виправлення обвинуваченого та попередження вчинення ним нових злочинів у майбутньому, у задоволенні угоди слід відмовити» [145]. Тобто суддя звернув увагу на загальні правила призначення покарання, однак проігнорував невідповідність вимоги ст. 69 КК України, адже за ст. 407 КК України менш суворе покарання взагалі не може бути призначене.

Наразі наявна велика кількість прикладів, коли судді всупереч вимогам ч. 1 ст. 69 КК України затверджують угоди про визнання винуватості за, наприклад, вже згаданою ст. 407 КК України «Самовільне залишення військової частини або місця служби», відносно якої є пряма заборона законодавця навіть з урахуванням того факту, що і самовільне залишення військової частини, і подальше затримання особи відбувалося вже після початку дії нової редакції ст. 69 КК України. Судді зазначають, що, «дотримуючись принципів законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання, суд, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу обвинуваченого, який є особою молодого віку, раніше не судимий, на обліку у лікаря-нарколога та лікаря психіатра не перебуває, характер та ступінь суспільної небезпеки вказаного кримінального правопорушення, спосіб його вчинення, мету та мотив вказаного діяння, а також те, що обвинувачений повністю визнав себе винним у вчиненні кримінального правопорушення, обставину, що

пом'якшує покарання, якою, на думку суду, є щире каяття, відсутність обтяжуючих покарання обставин, та приходить до висновку про призначення покарання ОСОБА_3 у виді арешту із відбуванням на гауптвахті» [160]. В іншому рішенні суд зазначає, що «з урахуванням конкретних обставин справи, особи обвинуваченого, зважаючи на узгоджену сторонами міру та вид покарання, за наявності обставин, які пом'якшують покарання обвинуваченого ОСОБА_4 у виді щирого каяття та активного сприяння у розкритті кримінального правопорушення, відсутності обставин, які обтяжують покарання, суд вважає, що вказані обставини істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого обвинуваченим злочину, а тому при призначенні покарання слід застосувати ч. 1 ст. 69 КК України та призначити основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції ч. 5 ст. 407 КК України, а саме у виді 2 років позбавлення волі. Оскільки передбачене санкцією ч. 5 ст. 407 КК України покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років є для цієї особи надмірно суворим, натомість вказана міра покарання з урахуванням ст. 69 КК України, на думку суду, буде необхідною і достатньою для виправлення ОСОБА_4 і попередження вчиненню засудженим нових кримінальних правопорушень, а також буде сприяти досягненню мети, визначеної ст. 50 КК України» [26].

Загалом можна продовжувати наводити такі приклади, але за своїм формулюванням вони подібні, а тому в цьому немає потреби. Варто лише зазначити, що з березня 2022 до початку 2026 року в Україні було винесено більше ніж шістсот вироків, якими суд затверджував угоду за ч. 5 ст. 407 КК України з призначенням покарання нижче нижчої межі в порядку ч. 1 ст. 69 КК України. Масовість таких вироків дозволяє дійти висновку, що законодавець має враховувати відносно сталу судову практику та внести зміни до зазначеної статті. Такий висновок можна зробити не лише через наявність великої кількості вироків, якими затверджуються такі угоди про

визнання винуватості, але і через запровадження державою політики в частині мінімізації негативних наслідків вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 407, 408 КК України в умовах воєнного стану. Раніше в даному дисертаційному дослідженні ми вже аналізували окремий порядок звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 401 КК України, який дозволяє особам, які підозрюються (обвинувачуються) у вчиненні зазначених кримінальних правопорушень, повністю уникнути кримінальної відповідальності за умови добровільного продовження військової служби. У контексті такої гуманізації з боку законодавця неможливість за цими самими кримінальними правопорушеннями в умовах воєнного стану застосувати менш суворе покарання виглядає дещо дивно. Дійсно, ототожнювати ці дві процедури некоректно, адже затвердження угоди про визнання винуватості та звільнення від кримінальної відповідальності має різні правові наслідки. Крім того, в другому випадку особа зобов'язується продовжити військову службу, що в умовах дії воєнного стану є особливо важливим. Разом із тим ми вважаємо, що така політика держави в частині притягнення до кримінальної відповідальності має бути послідовною, що вказує на необхідність внесення змін і до ст. 69 КК України. На наше переконання, в умовах дії воєнного стану законодавець має заохочувати осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст.ст. 407, 408 КК України до застосування спрощених форм здійснення кримінального провадження в обмін на продовження військової служби.

Тому вважаємо, що зі ст. 69 КК України має бути виключена вказівка про неможливість застосування покарання нижче нижчої межі за ст. 407, 408 КК України. Проте для можливості застосування даного положення в угоді про визнання винуватості для призначення покарання на особу має бути покладено обов'язок продовжити військову службу в тому самому або іншому військовому підрозділі. Тільки за таких умов відповідні зміни

матимуть сенс, адже урівнюють в «корисності» як звільнення особи від кримінальної відповідальності в порядку ч. 5 ст. 401 КК України, так і укладення угоди про визнання винуватості з призначенням покарання нижче нижчої межі.

У зв'язку з цим пропонується ч. 1 ст. 69 КК України викласти в наступній редакції: «1. За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, ~~407, 408~~, 429, 437-439, 442, 442-1 цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення».

Відповідно, ч. 1 ст. 472 КПК України пропонується викласти в наступній редакції: «1. В угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), *обов'язок повернутися до військової частини або до місця служби для продовження проходження*

військової служби у випадку укладення угоди за статтями 407, 408 Кримінального кодексу України, умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення, узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, умови застосування спеціальної конфіскації, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені статтею 473 цього Кодексу, наслідки невиконання угоди».

Звертаємо увагу, що в запропонованій редакції ст. 472 КПК України не уточнюється, що проходження військової служби можливе за наявності згоди командира військової частини, адже в даному випадку форми та порядок виконання такого зобов'язання мають конкретизуватися в тексті самої угоди. У даному випадку доцільно надати можливість сторонам самостійно обирати форму виконання обов'язку, адже, на відміну від звільнення від кримінальної відповідальності, КПК України визначає досить чіткі та суворі правила подальшої перевірки виконання взятих підозрюваним (обвинуваченим) на себе зобов'язань, що може потягнути навіть скасування вироку, яким така угода була затверджена;

2) умови угоди не відповідають інтересам суспільства.

Одразу маємо підкреслити, що дана умова є вкрай оціночною, а тому її аналітика (в тому числі і на доктринальному рівні) є досить ускладненою. Поняття «суспільний інтерес» уже було предметом наукового аналізу. Так, на думку О.В. Шпотаківської, у кримінальному процесі суспільні інтереси відображаються у завданнях кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК України. Вони не є простою сукупністю індивідуальних інтересів, а становлять інтерес усього суспільства. Вчинення злочину проти конкретної особи фактично водночас посягає і на інтереси суспільства загалом. У межах кримінального судочинства суспільні інтереси спрямовані на захист

прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та безпеки, довкілля, конституційного ладу України від кримінально протиправних посягань, а також на забезпечення миру й безпеки людства та запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 КК України). Носіями суспільних інтересів можуть виступати всі учасники кримінального провадження, передусім – державні органи та посадові особи, які його здійснюють [182, с. 8].

Водночас В.П. Степаненко розмежовує категорії «суспільний інтерес» і «державний інтерес». На його думку, суспільний інтерес охоплює такі суспільні відносини й явища, що мають однакову значущість для всіх громадян незалежно від їхнього соціального статусу. До ключових складових належать, зокрема, безпека існування людини, що ґрунтується на сформульованому ще у ХІХ столітті Дж. Ст. Міллем принципі недопущення шкоди (або її максимального обмеження) від діяльності будь-яких інституцій чи приватних суб'єктів для інших осіб; а також засади справедливості, які передбачають реальну можливість здійснення громадянських прав, встановлення чітких правил взаємодії для громадян і інституцій, прийняття зрозумілих законів та забезпечення контролю за їхнім дотриманням [123, с. 8-21].

Вчені досить активно намагаються встановити критерії «суспільного інтересу» як підстави для відмови у затвердженні угод судом, проте складність даного процесу пов'язана саме із занадто широким тлумаченням даного поняття судом. На жаль, трапляються випадки, коли судді відмовляють у затвердженні угоди через невідповідність суспільному інтересу, при цьому навіть не зазначаючи, в чому саме проявляється такий інтерес або його відсутність [147]. Можливо, в даному випадку суд дійшов правильного висновку щодо неможливості затвердження такої угоди через відсутність суспільного інтересу, однак будь-яке судове рішення має бути одночасно і обґрунтованим, і вмотивованим, тобто з тексту судового

рішення повинно бути зрозуміло, чому суддя дійшов саме такого висновку. Очевидно, що дане судове рішення вимозі вмотивованості не відповідає.

Існує багато прикладів, коли судді відмовляють у затвердженні угоди про визнання винуватості щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби через неправильно призначене покарання. Як правило, в такому випадку судді вказують, що призначене покарання не відповідає тяжкості кримінального правопорушення чи воно не може гарантувати виправлення особи. Наприклад, в одному з рішень було зазначено, що «покарання, призначене обвинуваченому ОСОБА_3, має відповідати принципам законності, обґрунтованості, справедливості, співмірності та індивідуалізації. При призначенні покарання необхідно враховувати ступінь тяжкості злочину, конкретні обставини його скоєння, форму вини, наслідки цього діяння, дані про особу, обставини, що впливають на покарання, ставлення особи до своїх дій, інші особливості справи, які мають значення для забезпечення відповідності покарання характеру та тяжкості злочину. Враховуючи викладене, суд доходить висновку про невідповідність угоди при визнання винуватості від 15.05.2023, укладеної між прокурором та обвинуваченим ОСОБА_3, інтересам суспільства, а тому вважає за доцільне відмовити у затвердженні угоди» [142]; «суд вважає, що узгоджене сторонами угоди покарання за своїм видом та розміром не відповідає характеру, тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, не відповідає соціальному аспекту кваліфікації військових кримінальних правопорушень, несе суспільну небезпеку і шкоду, яка настає, від вчинення військовослужбовцями кримінальних правопорушень, що завдають шкоди позитивному авторитету військовослужбовця і загалом Збройним Силам України та особі винного, тому визнає умови угоди такими, що не відповідають інтересам суспільства та суперечать вимогам КК та КПК України» [141].

Наявна судова практика дозволяє дійти висновку про існування зв'язку між суворістю покарання, яка визначається в угоді про визнання винуватості, та суспільним інтересам. У цьому аспекті має бути також проведене розмежування між відмовою у затвердженні угоди за п. 1 та п. 2 ч. 7 ст. 474 КПК України, адже в цих двох випадках суд відмовляє у затвердженні угоди через узгоджене покарання. Можна дійти висновку, що відмова за п. 1 ч. 7 ст. 474 КПК України відбувається тоді, коли покарання було визначено з порушенням вимог, які встановлюються законом України про кримінальну відповідальність. А п. 2 ч. 7 ст. 474 КПК України має застосовуватися тоді, коли покарання визначене в межах, які допускає законодавець (тобто порушень вимог закону не було), проте, на думку суду, воно не відповідає специфіці військових кримінальних правопорушень, ступеню суспільної небезпеки та не може гарантувати виконання покладених на особу обов'язків. У цьому випадку, на нашу думку, судді абсолютно правильно посилаються на п. 2 та зазначають, що такі угоди не відповідають інтересам суспільства;

3) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб.

«Конституція в ст. 64 гарантує, що права і свободи громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених нею, – це є принцип заборони свавільного обмеження конституційних прав і свобод людини, який передбачає наявність певних формальних меж, які можуть визначатися законом тільки у випадках, передбачених Конституцією, і обґрунтовуватися природними або соціальними факторами. Тому є неприпустимим, якщо умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб» [115, с. 149]. У даному випадку законодавець не використовує формулювання «інші учасники кримінального провадження», акцентуючи увагу на тому, що укладена між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим) угода може стосуватися і осіб, які взагалі не мають

кримінального процесуального статусу в даному провадженні. На такі деталі також повинен звертати увагу суд і у випадку виявлення таких обставин відмовляти у задоволенні угоди про визнання винуватості: «всупереч вимогам закону фактичні обставини кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, та формулювання обвинувачення викладені таким чином, що дають підстави вважати, що угода стосується обвинувачення не тільки самого ОСОБА_4, а й інших осіб: ОСОБА_6 та ОСОБА_7. При цьому, як випливає з угоди, військовослужбовець ОСОБА_4 за попередньої змовою з ОСОБА_6 та ОСОБА_7 залишили територію військової частини та до військової частини не повернулися. При цьому зазначені особи – ОСОБА_6 та ОСОБА_7 – не вказані ні в обвинувальному акті, ні в угоді як учасники даного кримінального провадження. Вказане є неприпустимим як з точки зору презумпції невинуватості, так і меж судового розгляду, який повинен проводитися лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта» [138];

4) існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним.

«Перевіряючи умови угоди на відповідність вимогам КПК, суд повинен з'ясувати дві обставини: 1) добровільно чи ні укладено угоду сторонами; 2) чи дійсно примирилися сторони угоди. При чому перша обставина стосується будь-якого виду угоди, а друга лише угоди, котра укладається з потерпілим. Для з'ясування цих обставин суд шляхом вивчення матеріалів кримінального провадження чи витребуваних документів, опитування сторін, повинен дійти висновку, що наведені обставини відсутні. Поняття «добровільності укладення угоди» не може супроводжуватися застосуванням насильства (фізичного, психічного), примусом, погрозами

або обіцянками, іншими обставинами, ніж ті, які передбачено змістом угоди» [115, с. 149].

Дана підстава відмови у затвердженні угоди не є тотожною з випадками, коли обвинувачений в суді не визнає свою вину [156] або визнає її лише частково [149]. Загалом відмова у визнанні винуватості має тлумачитись як відмова обвинуваченого від самої угоди, адже визнання вини виступає як одна з основних умов. У такому випадку суд, на нашу думку, має відмовляти у затвердженні угоди з інших причин, про що мова піде нижче.

У кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби суд повинен особливо ретельно перевірити, чи була укладена угода добровільно, адже на військовослужбовця може здійснюватися тиск не лише з боку прокурора, але і з боку безпосереднього військового керівництва, яке може використати умови прямого підпорядкування для спонукання підозрюваного до укладення угоди про визнання винуватості, яка може суперечити його особистим інтересам. Насамперед для перевірки добровільності суд повинен встановити позицію самого військовослужбовця, який має підтвердити, що угода не була укладена під впливом фізичного або психологічного примусу: «ОСОБА_4 вказав, що угода про визнання винуватості укладена між ним та прокурором добровільно, без застосування до нього будь-якого насильства, примусу чи погроз та не є наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді» [150].

Як свідчить судова практика, найчастіше судді ведуть мову про недобровільність укладення угоди і, відповідно, відмову у її затвердженні, у випадках, коли обвинувачений від самої угоди в судді відмовляється [136; 173; 176]. З такою позицією складно погодитися повністю, адже зміна позиції в силу, наприклад, бажання обвинуваченого довести свою

невинуватість в судовому засіданні не означає, що попередньо така угода була укладена через застосування примусу, погроз або обману. Водночас основним завданням суду має бути забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, тому додаткове посилення на ч. 6 ст. 474 КПК України при відмові у затвердженні угоди про визнання винуватості не слід розглядати як істотне порушення вимог кримінального процесуального законодавства.

Суд повинен звертати особливу увагу на всі випадки укладення угоди під будь-яким примусом або шляхом обману, адже такі дії самі по собі можуть мати ознаки кримінального правопорушення. Вважаємо, у випадку виявлення факту укладення угоди під примусом суд має повідомити про це уповноважені органи досудового розслідування. У зв'язку з цим пропонуємо ч. 6 ст. 474 КПК України викласти в наступній редакції: «6. Суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їхнього розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх. *У випадку виявлення фактів застосування насильства, примусу, погроз тощо до особи при укладенні угоди суд звертається до органів досудового розслідування з повідомленням про кримінальне правопорушення*»;

5) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань.

Законодавець не конкретизує, які саме обов'язки можуть бути покладені на особу при укладенні угод. Найчастіше такі обов'язки стосуються відшкодування шкоди і згадуються в угодах про примирення,

хоча дана підстава для відмови може бути застосована і стосовно угод про визнання винуватості. Досить часто судді звертають увагу, що військовослужбовці не зможуть виконати покладені на них обов'язки в частині виконання покарання, особливо якщо мова йде про штраф. Так, в одному з судових рішень суд, мотивуючи відмову у затвердженні угоди, також зазначив, що «угода не містить жодних доказів щодо можливості виконання покарання ОСОБА_4 у разі її затвердження» [154]. Загалом таку позицію суду слід вважати правильною, хоча, напевно, надання таких відомостей виходить за межі предмета доказування у кримінальному провадженні. Дійсно, затверджуючи угоду про визнання винуватості, відповідно до якої особа зобов'язується відшкодувати шкоду або сплатити штраф, сторони також повинні надати відомості, що особа має заробіток або достатньо коштів для того, щоб виконати такі зобов'язання. Те, що зобов'язання впливає зі специфіки погодженого покарання, не буде мати принципового значення, адже основною буде наявність позитивного обов'язку особи перед державою після затвердження угоди, який має бути виконаний. Чи впливає цей обов'язок із загальних домовленостей або з сутності самого покарання, для суду принципового значення мати не буде;

б) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості.

«Основним змістом кримінально-процесуального за своїм характером поняття «винуватість» є констатація того, що саме ця особа вчинила відповідне діяння, яке містить склад конкретного злочину. Про відсутність фактичних підстав для визнання винуватості можна говорити у тому випадку, якщо, наприклад, діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа, взагалі не мало місця або відсутній причинний зв'язок між діянням і наслідками, настанням яких обумовлюється злочинність діяння, зокрема, коли такі наслідки наступили внаслідок дій особи, якій заподіяно шкоду, або в результаті дій сил природи тощо. За загальним правилом, ці обставини встановлюються судом під час дослідження доказів та допиту свідків.

Однак, у кримінальному провадженні на підставі угод суд не проводить зазначених дій, тому лише шляхом дослідження витребуваних матеріалів та викладеної фабули обвинувачення в обвинувальному акті, суддя може дійти висновку про наявність чи відсутність підстав для визнання винуватості особи» [115, с. 150].

Напевне, дана підстава для відмови у затвердженні угоди про визнання винуватості є найскладнішою для оцінки, про що можна зробити висновок як з аналізу доктринальних джерел, так і наявної судової практики. Вчені зазначають, що, «незважаючи на визнання обвинуваченим своєї вини, суди відмовляють у затвердженні угод за вказаною підставою, зокрема, у випадках, якщо у матеріалах провадження недостатньо доказів для: визначення розміру завданої потерпілому шкоди, що породжує сумніви у правильності кваліфікації; встановлення форми вини обвинуваченого; з'ясування мотивів та мети вчинення кримінального правопорушення і т. ін» [6, с. 35]. Чинне кримінальне процесуальне законодавство не надає суду реальних процесуальних можливостей для перевірки фактичних підстав для визнання винуватості особи, адже дослідження доказів при перевірці угоди про визнання винуватості не відбувається. В Узагальненні судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод наводиться приклад, у якому суд зазначив, що «будь-які фактичні підстави для визнання винуватості обвинуваченим відсутні, оскільки у матеріалах кримінального провадження немає жодного доказу щодо вартості викрадених чобіт (відсутня довідка про вартість подібного товару), не встановлено їх місце придбання, особу, яка продавала потерпілому чоботи, не допитав її, хоча в судовому засіданні потерпілий вказував на місце їх придбання» [131]. Очевидно, що в даному випадку мова йде про угоду про примирення, але навіть з урахуванням цього ситуація, у якій суд може повною мірою (або хоча б частково) оцінити докази, які доводять винуватість особи за умов, що

угода надійшла до суду з обвинувальним актом, виглядає неправдоподібною.

Раніше ми вже зазначали, що судді досить часто відмовляють у затвердженні угоди у випадку, якщо обвинувачений відмовляється визнавати свою вину, хоча в ст. 474 КПК України така підстава для відмови відсутня. Очевидно, що суд не має права затвердити угоду, якщо одна зі сторін проти цього заперечує, але в даному випадку не йдеться про укладення угоди під примусом, а лише про зміну позиції обвинуваченого в силу тих чи інших причин. Вважаємо, що в умовах обмеженого доступу до доказів, які доводять винуватість особи, основною підставою для відмови у затвердженні угоди за п. 6 ч. 6 ст. 474 КПК України є відмова особи визнавати свою вину. Якщо в суді обвинувачений заявляє, що не визнає себе винним у вчиненні кримінального правопорушення або визнає лише частково, то суд має відмовити у затвердженні угоди через відсутність фактичних підстав для визнання винуватості.

ВИСНОВКИ

1. Запропоновано всі кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби поділити на дві групи залежно від ступеня звернення до сторонніх нормативно-правових актів: 1) кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, відносно яких можна здійснити попередню кваліфікацію без звернення до сторонніх нормативно-правових актів (пропонуємо їх називати відносно бланкетні норми); 2) кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, для попередньої кваліфікації яких необхідно обов'язково звертатися до сторонніх нормативно-правових актів (пропонуємо їх називати абсолютно бланкетні норми).

2. Наразі на практиці існує досить серйозна плутанина з визначенням органу, якому підслідне відповідне кримінальне правопорушення. Хоча навіть у цій плутанині можна помітити певні закономірності. Тому пропонується внести зміни до ст. 216 КПК України та викласти п. 3 ч. 4 в наступній редакції: «3) проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), крім кримінальних правопорушень, передбачених статтями 422 та 435-1 Кримінального кодексу України».

3. Задля уніфікації кримінального та кримінального процесуального законодавства запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 401 КК України та викласти її в наступній редакції: «1. Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, ~~вчинені військовостужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів~~». У такий спосіб пропонується уникнути колізій, відповідно до яких до переліку

кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби відносять правопорушення, які вчиняються не спеціальним суб'єктом (наприклад, образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю).

4. Хоча кримінальним процесуальним законодавством не визначені додаткові вимоги початку досудового розслідування відповідно до ст. 214 КПК України, проте більш детальний аналіз як відповідних нормативних положень, так і самих кримінальних проваджень вказує на те, що такі вимоги існують. Не можна стверджувати, що заяву чи повідомлення про вчинення деяких військових кримінальних правопорушень має право подавати лише уповноважена службова особа, яка в силу посади має доступ до відомостей, які вказують на вчинення кримінального правопорушення, проте аналіз окремих статей КК України змушує робити саме такий висновок. У даному випадку ключовим має бути не суб'єкт подачі заяви, а відомості, які в ній містяться і які вказують на вчинення кримінально караного діяння. Водночас такі відомості в окремих випадках можуть бути надані виключно уповноваженою особою, а тому хоча і не прямо, а опосередковано, але вимога до суб'єкта подання заяви про вчинення військового кримінального правопорушення теж існує.

5. Аналізуючи ст. 91 КПК України та перелік кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, були виявлені наступні особливості, які мають бути враховані стороною обвинувачення під час їхнього розслідування: 1) статус особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 2) встановлення обов'язку, який було порушено військовослужбовцем або військовозобов'язаним; 3) наявність відповідного обов'язку в особи, яка підозрюється у вчиненні військового кримінального правопорушення; 4) встановлення обставин, які дозволяють відмежувати військові від інших кримінальних правопорушень.

6. Суд може оцінити лише обвинувальний акт разом з наданою угодою про примирення, а не всі матеріали кримінального провадження, і лише прокурор повною мірою розуміє негативні наслідки кримінального правопорушення, у якому підозрюється чи обвинувачується військовослужбовець та чи не буде припинення кримінального провадження шляхом затвердження угоди про примирення причиною неможливості виконання завдань кримінального провадження в частині забезпечення захисту суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Тому доцільно в обов'язковому порядку залучати до укладення угод про примирення у провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби прокурора. На даний момент участь прокурора фактично зводиться до складання та (або) затвердження обвинувального акта, який разом з угодою про примирення надсилається до суду. Задля забезпечення кращого контролю за захистом публічних інтересів, вважаємо, що в укладенні угоди про примирення в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби також повинен брати участь прокурор, який має зазначити, що укладення угоди про примирення не суперечить публічних інтересам. Лише після такої вказівки прокурора (з його особистим підписом) угода може бути підписана потерпілим та підозрюваним та передана до суду.

7. Наразі законодавець передбачив, що під час укладення угоди про визнання винуватості участь захисника є обов'язковою, що повинно мінімізувати ризики того, що з підозрюваним буде укладена угода у випадках, коли можливе звільнення від кримінальної відповідальності. Водночас гарантії захисту прав та законних інтересів сторони захисту в даному випадку мають бути посилені шляхом внесення подальших змін до КПК України, через що пропонується ч. 2 ст. 469 КПК України викласти в наступній редакції: «2. Угода про визнання винуватості може бути укладена

за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. У випадку можливості укладення угоди про визнання винуватості та звільнення особи від кримінальної відповідальності прокурор зобов'язаний насамперед роз'яснити підозрюваному право на звільнення від кримінальної відповідальності в порядку ст. 285 цього Кодексу». У такий спосіб можна буде краще гарантувати захист прав у частині забезпечення звільнення особи від кримінальної відповідальності, що є більш сприятливим для підозрюваного (обвинуваченого).

8. В угоді про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби мають міститися деталі співпраці лише за наявності двох обов'язкових умов: 1) така співпраця повинна стосуватися не цього, а інших кримінальних проваджень. Підозрюваний може надати додаткові відомості про вчинене ним кримінальне правопорушення і осіб, які були залучені до нього, в межах основного кримінального провадження. Проте в результаті отримання таких відомостей у слідчого та прокурора з'являється інформація або про інші кримінальні правопорушення, або про вчинення цього кримінального правопорушення іншими особами. Тому відомості, які будуть отримуватись у результаті такої співпраці, будуть застосовуватися в інших кримінальних провадженнях, а не в основному; 2) така співпраця стосується поведінки підозрюваного (обвинуваченого) в майбутньому. Відомості, які може надати підозрюваний (обвинувачений) щодо вчинення кримінального правопорушення інших осіб, ще не були надані, а факт укладення та затвердження угоди створює обов'язок їх повідомити. Про співпрацю як підставу для призначення менш суворого покарання мова ведеться тоді, коли підозрюваний вже надав слідчому та прокурору всі відомості щодо вчиненого ним кримінального правопорушення.

9. Запропоновані наступні етапи укладення угоди про визнання винуватості щодо військових кримінальних правопорушень:

1) попередня оцінка доцільності укладення угоди про визнання винуватості;

2) ініціювання угоди про визнання винуватості;

3) залучення захисника у випадках, якщо підозрюваний його не залучив;

3) зустрічна оцінка доцільності укладення угоди;

4) повідомлення військового керівництва про можливість укладення угоди про визнання винуватості. Даний етап укладення угоди є факультативним та взагалі не передбачений чинним кримінальним процесуальним законодавством. Більше того, виділення такого етапу укладення угоди про визнання винуватості в кримінальних провадженнях проти встановленого порядку несення військової служби може виглядати незаконним, адже військове командування, як правило, не є учасником кримінального провадження та не повинно знати про його деталі з огляду на забезпечення засади таємниці досудового розслідування. Водночас стосовно цієї категорії кримінальних правопорушень кримінальне провадження лише виграє від того, що прокурор повідомить про ініціювання укладення угоди безпосереднє військове керівництво підозрюваного-військовослужбовця. По-перше, дана категорія кримінальних правопорушень стосується порядку проходження військової служби, а тому лише безпосередній керівник або начальник військової частини може оцінити як суспільну шкоду вчинених протиправних дій, їхні наслідки та можливість їхнього забезпечення у випадку укладення угоди. По-друге, корисним буде думка військового керівництва щодо розміру покарання, яке має бути узгоджене сторонами та яке буде відповідати тому кримінальному правопорушенню, яке було вчинено. По-третє, у кримінальних правопорушеннях проти встановленого порядку несення військової служби досить специфічний об'єкт злочинного посягання, через що вимога оцінки суспільного інтересу при укладенні угод судом буде

досліджуватися ще прискіпливіше. Через це прокурор, надсилаючи угоду про визнання винуватості до суду, повинен бути переконаний, що ступінь небезпеки відповідного військового кримінального правопорушення дозволяє стверджувати, що суспільні інтереси в даному випадку будуть забезпечені;

5) узгодження умови угоди про визнання винуватості сторонами;

6) формулювання та підписання тексту угоди про визнання винуватості;

7) складання обвинувального акта та надсилання його разом з підписаною сторонами угодою про визнання винуватості до суду.

10. У чинному кримінальному процесуальному законодавстві доцільно надати можливість стороні захисту оскаржувати відмову прокурора від укладення угоди про визнання винуватості. Проте для того, щоб таке оскарження взагалі могло відбутися, відмова прокурора повинна бути належним чином оформлена. З урахуванням того, що рішення прокурора приймаються у формі постанови, доцільно в КПК України також передбачити винесення відповідного документа.

У зв'язку з цим пропонується ч. 2 ст. 469 КПК України викласти в наступній редакції:

«2. Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого.

Якщо укладення угоди про визнання винуватості було ініційовано підозрюваним під час досудового розслідування, прокурор має право відмовити в укладенні такої угоди, винісши відповідну постанову.

Підозрюваний має право оскаржити постанову прокурора до прокурора вищого рівня протягом 10 днів з моменту ознайомлення з постановою. Скарга на постанову прокурора про відмову в укладенні угоди про визнання винуватості оскаржується в порядку, передбаченому § 3

Глави 26 цього Кодексу з урахуванням особливостей, визначених цією статтею.

За результатами розгляду скарги прокурор вищого рівня приймає рішення про:

- 1) відмову у задоволенні скарги;*
- 2) задоволення скарги і зобов'язання прокурора укласти угоду про визнання винуватості.*

Рішення прокурора вищого рівня оскарженню не підлягає. Підозрюваний не має права повторно звернутися зі скаргою на відмову прокурора в укладенні угоди про визнання винуватості в одному кримінальному провадженні».

11. У ч. 7 ст. 474 КПК України та, відповідно, в п. 1 даної частини законодавець використав формулювання – «суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону»; «умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону». Очевидно, що конструкція «цей Кодекс» означає, що мова ведеться про КПК України. Питання виникають щодо формулювання «вимоги закону». Якщо законодавець веде мову про норми КК України, то стандартним є формулювання «закон України про кримінальну відповідальність», адже саме воно використовується в інших нормах кримінального процесуального законодавства. Якщо ж ведеться мова про інші закони (а не лише КК та КПК України), то в такому випадку мала бути використана множинна форма, тобто «закони». Проте навіть така конструкція буде неправильною, адже суд буде оцінювати відповідність угоди про визнання винуватості лише нормам кримінального та кримінального процесуального законодавства. Тому доцільним є уточнення відповідні норми КПК України та замість слова «закону» вказати «закону України про кримінальну відповідальність». Пропонується ч. 7 ст. 474 КПК України викласти в наступній редакції: «Суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону

України про кримінальну відповідальність», а п. 1 ч. 7 ст. 474 КПК України в наступній: «умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону *України про кримінальну відповідальність*, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди».

12. Запропоновано ч. 1 ст. 69 КК України викласти в наступній редакції: «1. За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, ~~407, 408~~, 429, 437-439, 442, 442-1 цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення». Відповідно, ч. 1 ст. 472 КПК України запропоновано викласти в наступній редакції «1. В угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості

мали місце), *обов'язок повернутися до військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби у випадку укладення угоди за статтями 407, 408 Кримінального кодексу України, умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення, узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, умови застосування спеціальної конфіскації, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені статтею 473 цього Кодексу, наслідки невиконання угоди».*

13. Суд повинен звертати особливу увагу на всі випадки укладення угоди під будь-яким примусом або шляхом обману, адже такі дії самі по собі можуть мати ознаки кримінального правопорушення. У зв'язку з цим пропонується ч. 6 ст. 474 КПК України викласти в наступній редакції: «6. Суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їхнього розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх. *У випадку виявлення фактів застосування насильства, примусу, погроз тощо до особи при укладенні угоди суд звертається до органів досудового розслідування з повідомленням про кримінальне правопорушення».*

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокат при СЗЧ (ст. 407 КК України): захист прав військовослужбовців. 2024. Консультант : вебсайт. URL : <https://consultant.net.ua/consultant-article/9921>
2. Андрусів Г.В. Військові злочини // Кримінальне право України: Особлива частина : Підручник для студентів юрид. вузів і фак. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова та інші; за редакцією П.С. Матишевського та інших. К. : Юрінком Інтер, 1999. С. 845-884.
3. Бабенко А.М., Домброван Н.В., Яцишена Г.А. Кримінально-правові та кримінально-процесуальні засади розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 4. С. 25-31.
4. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності : Монографія. К. : Атака, 2004. 296 с.
5. Береза Ю.М., Чаплинський К.О. Теоретичні засади методики розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами : монографія. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 155 с.
6. Беспалько І. Особливості кримінального процесуального доказування під час провадження на підставі угод. *Юридичний вісник*. 2022. № 1. С. 34-43.
7. Бояров В.І. Питання застосування угоди про визнання вини в кримінальному судочинстві. *Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. статей. Серія : Юридичні науки*. Запоріжжя, 2005. № 1. С. 193-195.
8. Бурдига І. Як військова прокуратура опирається планам ліквідації. 2019. DW: вебсайт. URL : <https://www.dw.com/uk/як-військова-прокуратура-опирається-планам-ліквідації/a-49999364>

9. Вирок Гребінківського районного суду Полтавської області від 10.02.2017, справа № 528/83/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64637699>

10. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 23.01.2023, справа № 750/414/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108523281>

11. Вирок Заводського районного суду м. Миколаєва від 29.04.2024, справа № 487/2103/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118714768>

12. Вирок Інгулецького районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 13.12.2023, справа № 213/4482/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115604447>

13. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 23.10.2019, справа № 947/24101/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85113865>

14. Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 05.07.2022, справа № 203/1250/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105098240>

15. Вирок Козелецького районного суду Чернігівської області від 17.02.2023, справа № 734/1046/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109045703>

16. Вирок Компаніївського районного суду Кіровоградської області від 20.02.2026, справа № 391/20/26. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134228209>

17. Вирок Корюківського районного суду Чернігівської області від 19.02.2021, справа № 736/200/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95022887>

18. Вирок Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 04.08.2023, справа № 202/10022/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112621813>

19. Вирок Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 22.12.2022, справа № 202/8334/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108029913>

20. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 19.05.2025, справа № 463/4122/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127425591>

21. Вирок Магдалинівського районного суду Дніпропетровської області від 30.06.2020, справа № 179/824/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90393629>

22. Вирок Миколаївського районного суду Миколаївської області від 18.03.2020, справа № 945/1936/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88317380>

23. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 28.08.2023, справа № 183/8703/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113056717>

24. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 26.12.2025, справа № 759/31332/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132943117>

25. Вирок Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 06.06.2022, справа № 195/681/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104642097>

26. Вирок Тростянецького районного суду Вінницької області від 09.08.2023, справа № 147/869/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112711541>

27. Вирок Черкаського районного суду Черкаської області від 10.01.2024, справа № 707/3471/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116193486>

28. Вирок Черкаського районного суду Черкаської області від 21.03.2025, справа № 707/522/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126044475>

29. Вільгушинський М.Й., Сіроткіна М.В. Погоджувальне правосуддя у кримінальній юстиції України : актуальні проблеми впровадження та застосування. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL :

http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Chcks/2012_6/8wi.pdf

30. Власова Г.П. Деякі проблемні аспекти укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. *Правове життя сучасної України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.). Одеса, 2013. Т. 2. С. 453-455.

31. Городовенко В. Актуальні питання кримінального провадження на підставі угод : матеріали наради при голові Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 26 верес. 2013 р. Київ : Архів ВССУ, 2013. 59 с.

32. Григор'єва М.Є. Звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з її дійовим каяттям : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2007. 204 с.

33. Григор'єва М.Є. Звільнення особи від кримінальної відповідальності за фінансування тероризму (ч. 4 ст. 258-5 КК України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2. С. 264-277.

34. Грудзур О.М. Звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 401 КК України : недоліки юридичного формулювання та труднощі застосування. *Актуальні проблеми юридичної психології* : матеріали наук.-практ. конф. Київ, 2014. С. 35-37.

35. Губська О. Проблеми визнання вини у кримінальному процесі та принцип презумпції невинуватості. *Підприємництво, господарство, право*. 2008. № 3 (147). С. 144-146.

36. Давиденко В.В. Методика розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.

37. Давиденко В.В. Особливості розслідування самовільного залишення військової частини в умовах бойових дій чи військового конфлікту. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 149-160.

38. Дуля В.В. Угода про примирення у кримінальному процесі. *Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників* : матеріали V студ. наук. конф. (Харків, 15 трав. 2014 р.). Х., 2014. С. 226-228.

39. Дьомін Ю. Інститут угод у кримінальному провадженні : важливі аспекти правозастосування. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 11-19

40. Дячук С.І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; за заг. ред. В.Г. Гончаренка, П.П. Андрушка : у 3-х кн. К. : ФОРУМ, 2005. Кн. 3: Особлива частина. Коментарі до статей 255-447 Кримінального кодексу України. 584 с.

41. Єднак В.М. До питання організаційного устрою органів прокуратури України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 36. С. 188-190.

42. Загородній Є.О. Спеціалізована прокуратура у сфері оборони: правове становище, роль в системі органів правопорядку, функції та завдання в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Випуск 80 : частина 2. С. 135-143.

43. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 17, ст. 118. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#Text>

44. Закон України «Про прокуратуру». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст. 12. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

45. Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 22-23, ст. 194. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>

46. Закон України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 22-23, ст. 196. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#Text>

47. Канюка І.М., Савченко В.А., Савчук Р.М., Харевич Р.М. Принцип процесуальної економії у кримінальному судочинстві України : монографія. Івано-Франківськ : Голіней О.М., 2020. 115 с.

48. Карпенко М.І. Розслідування військових злочинів – одна з форм боротьби за зміцнення військової дисципліни і правопорядку у військових формуваннях України. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 78-83.

49. Карпенко М.І. Самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство : методика розслідування злочинів, передбачених ст.ст. 407, 408 Кримінального кодексу України. *Юридична наука*. 2013. № 11. С. 90-111.

50. Карпенко М.І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : теоретичні та прикладні аспекти : Монографія / За заг. ред. В.К. Матвійчука. К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 420 с.

51. Карпенко М.І. Теоретико-методологічне дослідження злочинів проти встановленого порядку несення військової служби за Кримінальним кодексом України: дис. ... докт. юрид. Наук : 12.00.08. Київ, 2019. 547 с.

52. Кицан Ю.І. Підслідність кримінальних справ: дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.09. Київ, 2012. 192 с.

53. Кісліцина І.О. Роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод про визнання винуватості : питання теорії і практики : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2018. 232 с.

54. Клименко В.А., Чангулі Г.І. Військові злочини // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. К. : Правові джерела, 1998. С. 1012-1082.

55. Коржанський М.Й. Кримінальне право України : Особлива частина / М.Й. Коржанський. К. : Генеза. 1998. 592 с.

56. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

57. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 2013. 1040 с.

58. Кримінальний процес : підручник / за ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило, В.М. Трофименко. Харків : Право, 2018. 584 с.

59. Кримінальний процес України : підручник / за ред. С.В. Ківалова та М.С. Цуцкірідзе. Одеса : Юридика, 2023. 1104 с.

60. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

61. Кріпак А.А. Деякі особливості укладання угоди про визнання винуватості у кримінальному процесі України через призму зарубіжного досвіду. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 1. С. 170-181.

62. Кузнецов В.В., Кузнецова Л.О. Питання реалізації інституту угод у матеріальному та процесуальному праві. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 108-113.

63. Кузьменок О.В. Методика розслідування військових кримінальних правопорушень. *Міжнародний юридичний вісник : актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2021. Вип. 16. С. 169-176.

64. Курилюк Ю.Б. Кримінально-правове забезпечення протидії порушенню правил несення прикордонної служби : монографія / за наук. ред. В.К. Матвійчука. К. : ВД «Дакор». 2013. 216 с.

65. Лесяк О.О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.09. Київ, 2015. 228 с.

66. Лист ВССУ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» від 15.11.2012 р. № 223-1679/0/4-12. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12>.

67. Лист ВССУ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» від 05.04.2013 № 223-558/0/4-13. Володимирецький районний суд Рівненської області : вебсайт. URL : <https://vl.rv.court.gov.ua/sud1702/pres-centr/news/67371/>

68. Лист-зауваження заступника Генерального прокурора України щодо участі в кримінальних провадженнях на підставі угод про визнання винуватості : Лист-зауваження заступника Генерального прокурора України. URL : https://www.gp.gov.ua/ua/archiv_portalu.html

69. Лисяк Ю.В. Окремі аспекти набуття процесуального статусу підозрюваного у досудовому розслідуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11. № 2. С. 56-62.

70. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право : Курс лекцій : Навчальний посібник. К. : Істина, 2005. 456 с.

71. Луців М.З. Досудове розслідування злочинів проти встановленого порядку проходження військової служби : особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2019. Вип. 58 (2). С. 145-150.

72. Любавіна В.П. Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини як засада кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.09. Ірпінь, 2018. 286 с.

73. Максименко Н. Поняття та правова природа підозри. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 164-168.

74. Маляренко В.Т. Кримінальний процес України : Стан та перспективи розвитку : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. Вибрані праці. К. : Концерн Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 600 с.

75. Мандриченко Ж.В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим : дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.08. Одеса, 2007. 194 с.

76. Маслюк О.В. Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення) : дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.09. Львів, 2017. 217 с.

77. Михеєнко М.М. Кримінальний процес України : підручник / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. К. : Либідь, 1999. 536 с.

78. Міщенко Е.Е. Дійове каяття у кримінальному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2024. 240 с.

79. Навроцький Д.М. Поняття суб'єкта кримінальних правопорушень, передбачених ст. 402, 403 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2025. Випуск 90 : частина 4. С. 97-105.

80. Наджафов О. Угоди за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Вісник прокуратури*. 2012. № 9. С. 44-53.

81. Наказ Генерального прокурора «Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони» від 17.05.2023 № 130. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0130905-23#Text>

82. Неледва Н.В., Гловюк І.В. Угода про визнання винуватості : сучасний стан та перспективи вдосконалення. Кримінальний

процесуальний кодекс 2012 р. : ідеологія та практика правозастосування : колективна монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с.

83. Нікіфорова Т.І. Проблеми змісту деяких обставин, які пом'якшують покарання, передбачених ч. 1 ст. 66 КК України. *Форум права*. 2008. № 3. С. 380-387.

84. Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 215 с.

85. Ободовський О.В. Загальна характеристика військових кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2021. № 51. С. 108-114.

86. Омаров А.А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 200 с.

87. Панов М.І. Поняття, система і види військових злочинів // Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк [та ін.]; за ред. М.І. Панова. Х. : Право. 2011. 184 с.

88. Панов М.І., Касинюк В.І., Харитонов С.О. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (Військові злочини); під заг. редакцією д.ю.н., професора М.І. Панова. Х. : Харків юридичний. 2006. 172 с.

89. Парасюк Н.М. Злочини терористичного характеру та законодавчий компроміс. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020 № 1. С. 109-113.

90. Парфіло О.А. Щодо визначення поняття кримінально-процесуального компромісу. *Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 14-15 трав. 2002 р.). Юрид. ін-т МВС України Запоріжжя, 2002. Ч. 2. С. 62-65.

91. Паславський С.І. Угода про визнання винуватості : беззастережне визнання чи обов'язок про співпрацю? *Право і суспільство*. 2014. № 4. С. 262-267.

92. Повзик Є.В. Особливості укладення угоди про визнання винуватості за КПК України. *Правове забезпечення оперативно-службової діяльності : актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матер. постійного діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 16 травня 2014 р.). Харків, 2014. Вип. 5. С. 96-103.

93. Повзик Є.В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2013. 229 с.

94. Повзик Є.В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження) : моногр. Харків : Право, 2014. 224 с.

95. Повзик Є.В. Угода про визнання винуватості та вимоги до її змісту. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 123-132.

96. Повноваження прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод : метод. рек. / С.М. Малихіна, Ю.П. Смокович, В.К. Гуцуляк та ін. Київ : НДІ Нац. акад. прокуратури, 2013. 101 с.

97. Погорецький М.А., Гринюк В.О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 60-68.

98. Полянський Ю. Військова юстиція в Україні : проблемні питання. *Юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 5-11.

99. Постанова ВП ВС від 27.11.2019 року, справа № 629/847/15-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86105184>

100. Постанова ККС ВС від 24.05.2021, справа № 640/5023/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>

101. Постанова ККС ВС від 30.09.2021, справа № 556/450/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396>

102. Постанова ККС ВС від 30.10.2018, справа № 559/1037/16-к. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77654034>

103. Постанова ККС ВС від 31.07.2025, справа № 183/12595/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129310845>

104. Постанова Пленуму ВССУ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11.12.2015 р. № 13. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15#Text>

105. Постанова Пленуму ВССУ «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23.12.2005 р. № 1. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vb001700-05#Text>

106. Правовий poradnik учасника бойових дій : довідник / за заг. ред. та вступне слово О.М. Литвака. К. : Національна академія прокуратури України, 2015. 106 с.

107. Прилуцький П.В. Угода про визнання винуватості в кримінальному провадженні : новела процесуального законодавства України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 4. С. 128-135.

108. Пришедко О.Л. Нереабілітуючі підстави для закриття кримінального провадження при розслідуванні податкових кримінальних правопорушень: дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2025. 214 с.

109. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора : вебсайт. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

110. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям та примиренням винного з

потерпілим : метод. рек. / Л.Д. Удалова, С.С. Чернявський, Д.О. Алексєєва-Процюк та ін. Київ : НАВС, 2014. 33 с.

111. Процесуальний порядок укладання угод про примирення та визнання винуватості : метод. рек. / С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник та ін. Київ : НАВС, 2014. 50 с.

112. Пушкар П.В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 23 с.

113. Пушкар П.В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі : порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 225 с.

114. Розгляд клопотань про звільнення військовослужбовців від кримінальної відповідальності : статистика та аналіз. 2025. Тростянецький районний суд Вінницької області : вебсайт. URL : <https://tr.vn.court.gov.ua/sud0225/pres-centr/news/1765321>

115. Сасенко Г.Ю. Провадження на підставі угод у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 244 с.

116. Сарнавський О.М. Кримінально-правовий захист суверенітету України. *Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. № 58. С. 518-523.

117. Середа Г.П. Особливості угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 5-9.

118. Сидор А.В. Закриття кримінальних справ щодо військовослужбовців, які вчинили СЗЧ та дезертирство : судова практика (ч. 5 ст. 401 КК України). 2025. Протокол : вебсайт. URL : [https://protocol.ua/ua/zakrittya_kriminalnih_sprav_shchodo_viyskovoslugbovtsiv_yaki_vchinili_szch_ta_dezertirstvo_sudova_praktika_\(ch_5_st_401_kk_ukrainsi\)/](https://protocol.ua/ua/zakrittya_kriminalnih_sprav_shchodo_viyskovoslugbovtsiv_yaki_vchinili_szch_ta_dezertirstvo_sudova_praktika_(ch_5_st_401_kk_ukrainsi)/)

119. Сімейко А. СЗЧ та дезертирство : звільнення від кримінальної відповідальності. 2024. SMK Law : вебсайт. URL : <https://smk-law.com.ua/blog/szch-ta-dezertyrstvo-zvylnennya-vid-kryminalnoyi-vidpovidalnosti>

120. Сіроткіна М. Угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні як одна з компромісних форм вирішення правового конфлікту. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 166-171.

121. Сіроткіна М.В. Теорія та практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 497 с.

122. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник; пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.

123. Степаненко В.П. Громадський контроль за владою як перспектива розвитку громадянського суспільства в Україні. *Віче*. 2000. № 6. С. 8-21.

124. Стоянов М.М., Торбас О.О. «Нові» критерії допустимості доказів у кримінальному процесі. *Правові новели*. 2021. № 13. С. 125-130.

125. Тітко І.А. Щодо реалізації окремих інтересів учасників угоди про визнання винуватості. *Право і суспільство*. 2014. № 6.2. С. 199-204.

126. Трекке А.С. Кримінальне провадження на підставі угод про визнання винуватості: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2018. 255 с.

127. Туманянц А.Р. Інститут підозри у кримінальному процесі та його значення за новим КПК України. *Досудове розслідування : актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, 19 жовт. 2012 р. Харків, 2012. С. 168-172.

128. Турман Н. Поняття та значення угоди про примирення у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 273-277.

129. Удалова Л.Д. Застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового розслідування : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Скіф», 2012. 184 с.

130. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України. Особлива частина : Підручник. К. : Кондор, 2005. 280 с.

131. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод. Подільський районний суд міста Києва : вебсайт. URL : <https://pd.ki.court.gov.ua/sud2607/inshe/zakon/uzagal>

132. Усатий Г.О. Кримінально-правовий компроміс : монографія. Київ : Атіка, 2001. 128 с.

133. Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпра??? від 18.04.2025, справа № 199/1735/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126707817>

134. Ухвала Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська??? Дніпропетровської області від 08.01.2024, справа № 207/2140/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116187440>

135. Ухвала Білогірського районного суду Хмельницької області від 09.03.2017, справа № 669/157/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65210414>

136. Ухвала Біляївського районного суду Одеської області від 03.12.2020, справа № 496/1967/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93868461>

137. Ухвала Біляївського районного суду Одеської області від 27.12.2022, справа № 496/6180/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108136220>

138. Ухвала Вижницького районного суду від 05.06.2024, справа № 713/1254/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119505730>

139. Ухвала Виноградівського районного суду Закарпатської області від 27.05.2021, справа № 299/1973/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97201942>

140. Ухвала Вищого антикорупційного суду України від 19.07.2021, справа № 517/639/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98499651>

141. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 11.09.2023, справа № 127/12440/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113370403>

142. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 13.09.2023, справа № 127/22970/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113548342>

143. Ухвала Вітовського районного суду Миколаївської області від 17.09.2025, справа № 477/492/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130761478>

144. Ухвала Глухівського міськрайонного суду Сумської області від 07.10.2019, справа № 579/1731/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84777087>

145. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва від 26.06.2023, справа № 753/9092/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111828171>

146. Ухвала Деснянського районного суду м. Чернігова від 13.07.2022, справа № 750/2829/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105264181>

147. Ухвала Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 09.10.2023, справа № 171/1493/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114009044>

148. Ухвала Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 03.11.2025, справа № 176/4189/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131447674>

149. Ухвала Індустріального районного суду м. Дніпропетровська??? від 01.03.2023, справа № 202/1822/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109324843>

150. Ухвала Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 11.07.2024, справа № 202/7126/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120364115>

151. Ухвала Комінтернівського районного суду Одеської області від 06.06.2019, справа № 504/1212/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82225872>

152. Ухвала Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 31.10.2019, справа № 333/5437/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85538059>

153. Ухвала Котовського міськрайонного суду Одеської області від 19.06.2024, справа № 505/615/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120260912>

154. Ухвала Нововодолазького районного суду Харківської області від 14.12.2022, справа № 631/941/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107893183>

155. Ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 04.04.2022, справа № 335/2010/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103834522>

156. Ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 06.12.2023, справа № 335/6867/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115437591>

157. Ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 16.05.2023, справа № 335/6212/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110897293>

158. Ухвала Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 25.10.2022, справа № 185/4595/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107198964>

159. Ухвала Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 27.10.2022, справа № 185/4595/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107198964>

160. Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 09.02.2023, справа № 759/1368/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108898499>

161. Ухвала слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області від 10.10.2023, справа № 127/28446/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114350298>

162. Ухвала слідчого судді Зарічного районного суду м. Суми від 04.12.2025, справа № 591/13730/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132340994>

163. Ухвала слідчого судді Корольовського районного суду міста Житомира від 16.10.2025, справа № 296/11541/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131132746>

164. Ухвала слідчого судді Корольовського районного суду міста Житомира від 09.09.2024, справа № 296/8094/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128026062>

165. Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду м. Кіровограда від 30.11.2022, справа № 405/6587/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107609491>

166. Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду м. Харкова від 19.05.2023, справа № 642/2493/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110953515>

167. Ухвала слідчого судді Путивльського районного суду Сумської області від 18.10.2022, справа № 584/653/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106818472>

168. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 26.07.2023, справа № 759/13554/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112421559>

169. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 07.11.2025, справа № 760/23751/25. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131990108>

170. Ухвала слідчого судді Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 21.03.2025, справа № 686/21375/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126171504>

171. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 04.07.2023, справа № 761/22815/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112085448>

172. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва від 11.03.2024, справа № 761/1025/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117824846>

173. Ухвала Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 02.02.2023, справа № 243/79/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108919035>

174. Ухвала Франківського районного суду м. Львова від 18.05.2018, справа № 465/5902/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74170703>

175. Ухвала Центрально-Міського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 26.03.2024, справа № 216/5281/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117903881>

176. Ухвала Центрально-Міського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10.02.2022, справа № 216/7164/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103474148>

177. Ухвала Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 12.09.2024, справа № 589/3131/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121666235>

178. Харитонов С.О. Військові злочини : поняття, система та проблеми кваліфікації : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 43 с.

179. Холодило П.В. Кримінальне провадження на підставі угод про визнання винуватості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 296 с.

180. Черновський О.К. Психологічні особливості укладення угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим. *Європейські перспективи*. 2014. № 1. С. 149-155.

181. Шершенькова В.А. Загальна характеристика розслідування військових кримінальних правопорушень. *Європейські орієнтири розвитку України : нові виміри у воєнний час : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С.В. Ківалова*. Одеса : Фенікс, 2025. Т. 1. С. 687-689.

182. Шпотаківська О.В. Суспільні та особисті інтереси у кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 18 с.

183. Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / редкол.: Ю.С. Шемшученко [та ін.]. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998–2004. Т. 6: Т–Я. 2004. 768 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Список публікацій здобувача, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Список публікацій здобувача, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Дабіжа О.А. Про деякі процесуальні особливості звільнення від кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство. Юридичний вісник. 2025. № 1. С. 203-212. <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2025.26>
2. Дабіжа О.А. Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Академічні візії. 2025. Випуск 47. С. 1-6. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20121783>
3. Дабіжа О.А. Розмежування процедури укладання угоди та звільнення особи від кримінальної відповідальності в порядку ч. 4 та 5 ст. 401 КК України у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Juris Europensis Scientia. 2026. Випуск 2. С. 170-175. <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2026.29>
4. Алєнін Ю.П., Дабіжа О.А. Особливості визначення підслідності військових кримінальних правопорушень. Київський часопис права. 2026. № 2. С. 206-210. <https://doi.org/10.32782/klj/2026.2.29>
5. Дабіжа О.А. Передумови укладення угод у кримінальних провадженнях щодо військових кримінальних правопорушень. Актуальні проблеми держави і права. 2026. Випуск 110. С. 98-103.

Список публікацій здобувача, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати

1. Дабіжа О.А. Оцінка обставин «відсутні фактичні підстави для визнання винуватості» судом під час затвердження угоди про визнання винуватості. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 683-685. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-186>

2. Дабіжа О.А. Порушення вимог КПК України як підстава для відмови у затвердженні угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо військових кримінальних правопорушень. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 248-251. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-68>

3. Дабіжа О.А. Гарантування інтересів суспільства під час затвердження угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Права людини та публічне врядування: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 629-631. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-167>

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися під час засідання кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дослідження були оприлюднені на: міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Львів, 5-7 грудня 2024 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Львів, 5 грудня 2025 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Права людини та публічне врядування» (м. Львів, 30 травня 2025 р.).

Додаток 2

Порівняльна таблиця змін і доповнень до законодавства України

№	Чинна редакція	Пропозиція
	<i>Кримінальний процесуальний кодекс України</i>	
1	п. 3 ч. 4 ст. 216 3) проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), крім кримінальних правопорушень, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.	п. 3 ч. 4 ст. 216 3) проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), крім кримінальних правопорушень, передбачених статтями 422 та 435-1 Кримінального кодексу України
2	ч. 2 ст. 469 2. Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого.	ч. 2 ст. 469 2. Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. У випадку можливості укладення угоди про визнання винуватості та звільнення особи від кримінальної відповідальності прокурор зобов'язаний в першу чергу роз'яснити підозрюваному право на звільнення від кримінальної відповідальності в порядку ст. 285 цього Кодексу. Якщо укладення угоди про визнання винуватості було ініційовано підозрюваним під час досудового розслідування, прокурор має право відмовити в укладенні такої угоди, винісши відповідну постанову. Підозрюваний має право оскаржити постанову прокурора до прокурора вищого рівня протягом 10 днів з моменту ознайомлення з постановою. Скарга на постанову прокурора про відмову в укладенні угоди про визнання винуватості оскаржується в порядку, передбаченому § 3 Глави 26 цього Кодексу з урахуванням особливостей, визначених цією статтею. За результатами розгляду скарги прокурор вищого рівня приймає рішення про:

		1) відмову у задоволенні скарги; 2) задоволення скарги і зобов'язання прокурора укласти угоду про визнання винуватості. Рішення прокурора вищого рівня оскарженню не підлягає. Підозрюваний не має права повторно звернутись зі скаргою на відмову прокурора в укладенні угоди про визнання винуватості в одному кримінальному провадженні
3	ч. 1 ст. 472 1. В угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення, узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, умови застосування спеціальної конфіскації, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені статтею 473 цього Кодексу	ч. 1 ст. 472 1. В угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), обов'язок повернутися до військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби у випадку укладення угоди за статтями 407, 408 Кримінального кодексу України, умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення, узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, умови застосування спеціальної конфіскації, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені статтею 473 цього Кодексу, наслідки невиконання угоди.

	Кодексу, наслідки невиконання угоди.	
4	ч. 6 ст. 474 6. Суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх.	ч. 6 ст. 474 6. Суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх. У випадку виявленні фактів застосування насильства, примусу, погроз тощо до особи при укладенні угоди суд звертається до органів досудового розслідування з повідомленням про кримінальне правопорушення.
5	ч. 7 ст. 474 7. Суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону. Суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо:	ч. 7 ст. 474 7. Суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону України про кримінальну відповідальність. Суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо:
6	п. 1 ч. 7 ст. 474 1) умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди;	п. 1 ч. 7 ст. 474 1) умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону України про кримінальну відповідальність, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди;
Кримінальний кодекс України		
7	ч. 1 ст. 69 1. За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд,	ч. 1 ст. 69 1. За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім

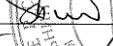
	умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, 407, 408, 429, 437-439, 442, 442-1 цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення.	випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, 407, 408, 429, 437-439, 442, 442-1 цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення.
8	ч. 1 ст. 401 1. Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.	ч. 1 ст. 401 1. Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Додаток 3**«ЗАТВЕРДЖУЮ»**

Ректор

Національного університету

«Одеська юридична академія»

 Олег ТОДОЦАК

«15» травня 2026 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспірантки
Національного університету «Одеська юридична академія» Дабіжи Олени
Анатоліївни на тему: «Укладення та затвердження угод про визнання винуватості при
розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення
військової служби», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право» у навчальний процес Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора О.О. Торбаса, професора кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора Ю.П. Аленіна, доцента кафедри кримінального процесу, доктора філософії з галузі знань «Право» В.В. Сидорчука, склала цей акт з приводу того, що результати дослідження, викладені у наукових публікаціях за результатами дисертаційного дослідження аспірантки Національного університету «Одеська юридична академія» Дабіжи Олени Анатоліївни на тему: «Укладення та затвердження угод про визнання винуватості при розслідуванні кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби» використовуються в навчальному процесі Національного університету «Одеська юридична академія» при викладанні навчального курсу «Кримінальний процес», «Сучасні проблеми кримінального процесуального права» та в науково-дослідній роботі студентів та аспірантів.

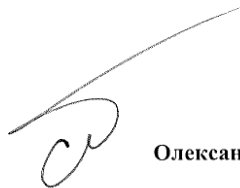
У навчальному процесі рекомендовано використання здобувачами матеріалів дисертаційного дослідження О.А. Дабіжи під час підготовки до практичних занять, а саме:

1. Дабіжа О.А. Про деякі процесуальні особливості звільнення від кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство. *Юридичний вісник*. 2025. № 1. С. 203-212. <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2025.26>
2. Дабіжа О.А. Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. *Академічні візії*. 2025. Випуск 47. С. 1-6. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20121783>
3. Дабіжа О.А. Розмежування процедури укладання угоди та звільнення особи від кримінальної відповідальності в порядку ч. 4 та 5 ст. 401 КК України у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. *Juris Europensis Scientia*. 2026. Випуск 2. С. 170-175. <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2026.29>
4. Аленін Ю.П., Дабіжа О.А. Особливості визначення підслідності військових кримінальних правопорушень. *Київський часопис права*. 2026. № 2. С. 206-210. <https://doi.org/10.32782/klj/2026.2.29>
5. Дабіжа О.А. Передумови укладення угод у кримінальних провадженнях щодо військових кримінальних правопорушень. *Актуальні проблеми держави і права*. 2026. Випуск 110. С. 98-103.
6. Дабіжа О.А. Оцінка обставин «відсутні фактичні підстави для визнання винуватості» судом під час затвердження угоди про визнання винуватості. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 683-685. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-186>
7. Дабіжа О.А. Порушення вимог КПК України як підстава для відмови у затвердженні угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо військових кримінальних правопорушень. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 248-251. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-68>
8. Дабіжа О.А. Гарантування інтересів суспільства під час затвердження угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. *Права людини та публічне врядування: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р.* Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 629-631. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-167>

Крім цього, результати дисертаційного дослідження О.А. Дабіжи використовуються при визначенні напрямів наукових пошуків і тем, дисертацій викладачів, аспірантів кафедри кримінального процесу та кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія».

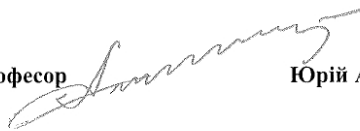
Члени комісії:

**Завідувач кафедри
кримінального процесу,
доктор юридичних наук, професор**

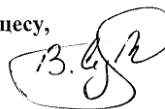
Олександр ТОРБАС

**Професор кафедри
кримінального процесу,
доктор юридичних наук, професор**

Юрій АЛЕНІН

**Доцент кафедри кримінального процесу,
доктор філософії у галузі «Право»**

Владислав СИДОРЧУК